

Літаратурна-Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 22 жніўня 1986 г. № 34 (3340) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

НА ТЭМУ ДНЯ

ВЫСОКАЕ ЗВАННЕ ЛАЎРЭАТА

У друку, у тым ліку і на старонках «ЛіМа», пачалося абмеркаванне твораў, дапушчаных да ўдзелу ў конкурсе на атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР 1986 года. Спіс гэты, як вядома, прадстаўнічы. Нагадаем яшчэ раз паасобныя з работ. У галіне літаратуры—раманы А. Кудраўца «Сачыненне на вольную тэму», А. Кулакоўскага (пасмяротна) «Васількі», раман-эсэ А. Лойкі «Як агонь, як вада...», п'еса М. Матукоўскага «Паядынак», кніга лірыкі Я. Янішчыц «Пара любові і жалю». Сярод твораў літаратуры і мастацтва для дзяцей—кнігі Э. Агняцвет «На двары алімпіада», А. Вольскага «Дабярся да нябёс», В. Лукшы «Крылаты цэх», тэлевізійны фільм «Рыжы, сумленны, улюбёны».

На атрыманне прэміі ў галіне журналістыкі дапушчаны кнігі М. Карпенка «Камісарскі сад» і «Горкі вецер з Гудзона», В. Праскурава «Пакланіся зямлі-карміцельцы» і «Чорны хлеб», П. Ткачова «Як разгаралася полымя», калектыў стваральнікаў цыкла тэлевізійных перадач «Служба вашага настрою».

У спісе — імёны кампазітараў Г. Вагнера і В. Помазава (апошні — пасмяротна), графіка В. Шаранговіча, стваральнікаў спектакляў «Вечар»—у коласальскім тэатры, «Знак бяды»—у тэатры імя М. Горкага, «Вайна і мір»—у тэатры оперы і балета. Творчая група ў складзе рэжысёра і аўтара сцэнарыяў Ю. Цвяткова, аўтара сцэнарыяў У. Мехава, кінааператара В. Купрыянава вылучана за стварэнне цыкла гісторыка-рэвалюцыйных дакументальных фільмаў «Рэвалюцыя дае нам права», «Мост», «Чарвякову... Тэрмінова. Ленін», «Гісторыя адной тэлеграмы».

Нельга не звярнуць увагу на такую акалічнасць. У сёлетнім спісе, як ніколі раней, значыцца нямала работ, вылучаных не творчымі саюзамі рэспублікі, а іншымі ўстановамі. Дэмакратычнасць, галоснасць у ацэнках—сам па сабе факт станючы. Добра, калі прыцягваецца

шырокая грамадская думка, калі чытачы і гледачы самі называюць творы, якія ім найбольш спадабаліся. Паўстае аднак пытанне, ці ва ўсіх выпадках вылучэнне было ў дастатковай меры кампетэнтным, аб'ектыўным, належным чынам абгрунтаваным?

Пытанне зусім невыпадковае. Сёлетняе вылучэнне твораў на атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР па-свойму адметнае. Яно праходзіць пасля XXVII з'езда КПСС. Яно не можа не ўлічваць тую атмасферу, якая суправаджала рэспубліканскі і ўсесаюзны пісьменніцкі з'езд, з'езд кінематаграфістаў СССР. На творчых форумах закралася, у прыватнасці, і пытанне аб крытэрыях, аб «дэфіцыце аб'ектыўнасці» пры ацэнцы таго ці іншага твора, які вылучаўся на атрыманне прэміі, у тым ліку Дзяржаўнай. З трывогай адзначалася, што часам тут даюць знаць розныя «прыводзячыя» моманты.

Заўважым, што пакідае жадаць лепшага і само абмеркаванне вылучаных твораў. Хаця прэміі і называюцца Дзяржаўнымі, але не заўсёды, скажам шчыра, іх лёс прадвызначаўся сапраўды па-дзяржаўнаму. Нельга не пагадзіцца з выказанай нядаўна ў друку думкай Мустая Карыма: «Нават такая важная грамадская справа, як абмеркаванне ў друку твораў, вылучаных на атрыманне Ленінскай і Дзяржаўнай прэмій, вядзецца часам чыста фармальна: калі вылучаны, скажам, тры кандыдатуры, дык пад рубрыкай «Абмяркоўваем...» з'яўляюцца тры артыкулы, у якіх кожнай сястрыцы па заўшніцы, хаця гаворка ідзе аб творах, зусім розных па сваіх мастацкіх вартасцях. І ніякіх наступных публікацый пад гэтай рубрыкай не вядзецца... Такія «абмеркаванні»—сапраўднае дэзарыентацыя чытача».

Запрашаючы да далейшага абмеркавання твораў, вылучаных на атрыманне Дзяржаўных прэмій БССР, штотыднёвік выказвае спадзяванне, што яно будзе не фармальным, а жывым, па-сапраўднаму дзелавым і творчым.

У 1910 г., пасля паспяховай гастролі ў Першай беларускай трупы ў Полацку, газета «Наша Ніва» пісала: «Тэатр беларускі становіцца ўжо, дзякуючы клопам і старанням Ігната Буйніцкага, на цвёрды асновы, і паяўляюцца ўсё новыя і новыя сілы. За гэтае старанне і клопаты шчырае дзякуй яму. Калі-небудзь, калі абудзіцца свядомасць ва ўсяго беларускага народа, памяць Ігната Буйніцкага будзе святой для ўсіх».

Гэтыя словы аказаліся прарочымі.

Матэрыялы, прысвечаныя 125-годдзю з дня нараджэння Ігната Буйніцкага, чытайце на стар. 10—11.

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ:

ШТО МЯНЕ НЕПАКОІЦЬ...

Наш карэспандэнт гутарыць з драматургам, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР Алесем ПЕТРАШКЕВІЧАМ

К. — Алесь Лявонцьевіч, для пачатку гаворкі колькі слоў пра VIII з'езд пісьменнікаў БССР — уражанні, думкі, меркаванні, надзеі, можа, асабістыя творчыя планы. З'езд жа пісьменніцкі...

А. П. — Ён не проста пісьменнік. І ад папярэдніх з'ездаў, як мне здаецца, адрозніваецца надзвычайна. Па духу, па зместу, па напалу, па праблематыцы, па бескампраміснасці ў барацьбе з тым, што аджыло, што перашкаджае руху наперад ва ўсіх без выключэння сферах жыцця савецкіх людзей, VIII з'езд пісьменнікаў мне ўяўляецца працягам XXVII з'езда КПСС.

Меркаванні мае склаліся ад прачытання справаздачы з'езда, што друкавалася ў «Літаратурнай газетзе», у партыйнай прэсе, перадавалася па радыё і тэлебачанні. Многае чытаецца і паміж радкоў паасобных прамовцаў на з'ездзе. Той-сёй гаварыў у спрэчках пра групушчыну, асабістыя і нават шкурныя інтарэсы паасобных дзеячаў ад літаратуры. Але ці ж гэта галоўнае?! З'езд кіпеў, але не «мелкімі страстями». VIII з'езд, яго дух, яго рашэнні, сама атмасфера ў краіне і ў партыі далі шчаслівую магчымасць літаратарам выказацца свабодна, не казённа, не фармальна, а па справе, па сутнасці. І на самім з'ездзе, і за яго сценамі бальшавіцкую актыўнасць і рашучасць верных памагаты партыі адчулі і бюракраты, і прыстасаваныя, і перастрахоўшчыкі, і няўмекі, і тыя, якім дзе б ні працаваць, абы нічога не рабіць. Галоўны ж удар, як мне здаецца, быў нанесены па раўнадушшу, якое губіць справу, тармозіць наш рух наперад і ў сферы эканомікі, і ў сферы навукі, і ў сферы культуры ў самым шырокім сэнсе гэтага паняцця.

Пісьменнікі не толькі далучыліся да партыйных ацэнак такіх з'яў, як разбурэнне прыроды, помнікаў гісторыі і культуры, а ў больш шырокім плане — разбурэння памяці народа, а таксама марнатраўства, хабарніцтва, п'янства, але і самі сталі ў шрагі актыўных байцоў супраць зла, якое перашкаджае жыццю, перашкаджае сцвярджаю наш сацыялістычны лад, мацаваць нашу Савецкую дзяржаву.

Такія, коратка, меркаванні. А надзеі — самыя аптымістыч-

ныя. Звароту да таго, што было, не будзе. Ён проста не магчымы. Ён супрацьпакізаны самому жыццю. Адраджэнне і ў сферы эканомікі, і ў сферы культуры — працэс няспыны. А тыя, каму гэта не падабаецца, тыя, хто хацеў бы замацавацца, адсядзецца на старых пазіцыях алілуйшчыны і пустапарожняй балбатні, няхай не спадзюцца. На баку адраджэння партыя, яе актыў, увесь народ. А пра свае асабістыя пісьменніцкія планы ў канцы, калі месяц хопіць.

К. — Тады давайце спачатку пагаворым не пра тое, што будзе, а пра тое, што было.

А. П. — Як у гадалкі: што было, што будзе, чым скончыцца, што сэрца супакоіць.

К. — Менавіта ваш неспакойны характар і вывёў вас у свой час на такія тэмы і праблемы, пра якія сёння ўголас гавораць усе.

А. П. — А што вы маеце на ўвазе?

К. — Праблемы: эканалічную, алігалічную, бюракратычную і іншыя, даўно ўзнятыя вамі ў літаратуры для тэатра. Ваша драма «Соль» абаране прыроду і чалавека ў прыродзе як найвышэйшую прыроду, сатырычная намядзіла «Злыдзень» выкрывае бюракратызм, намядзіла «Унралі кодэкс» развенчвае аматараў непрацоўных даходаў, драма «Трывога» б'е даўно не толькі тых, хто п'е, але і тых, хто поіць. Сёння, як кажуць, куды ні круці, а па гэтай праблематыцы ў драматургіі вы аказаліся калі не першым, дык адным з самых першых у краіне. Як вы да гэтага ставіцеся сёння? Як-ніяк, а ўмець прадбачыць, стварыць і яшчэ мець поспех у такіх справах, відаць, і прыемна, і ганарова.

А. П. — Поспех... Гонар... Даражэнкі вы мой субяседнік, вы не казалі б такіх слоў, каб ведалі хоць частку таго, як пакутліва доўга п'еса рухаецца да чытача, колькі разумнікаў розных рангаў яна сустракае на сваім шляху, якія інстанцыі яна праходзіць, як яе крэсяць, абдзіраюць і абскубаюць. Усе стараюцца «дапамагчы» пісьменніку, бо ніхто не любіць, а большасць баіцца вострага. Усе стараюцца прычасаць, прыгладзіць, прытупіць, падагнаць пад сваю тупую вастрэню, каб глядач, крыў божа, не накалоўся на тыя вуглы, якія ён ўжо і без тэатра навучыўся бачыць... і абыходзіць.

К. — Тым не менш, усе вашы п'есы вострыя.

(Заканчэнне на стар. 2—3).

Нарада ў ЦК КПСС

19 жніўня ў Цэнтральным Камітэце КПСС адбылася нарада кіраўнікоў сродняй масавай інфармацыі, цэнтральных ідэалагічных ведамстваў і грамадскіх арганізацый. На ёй разглядаліся задачы інфармацыйна-прапагандысцкай работы ў сувязі з Заявай Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова па савецкаму тэлебачанню.

На нарадзе выступіў член Палітбюро, сакратар ЦК КПСС Я. К. Лігачоў. У яго выступленні адзначалася, што, прымаючы рашэнне аб прадоўжэнні свайго аднабоковага мараторыя, Савецкі Саюз выходзіў з таго, што такая мера, калі б яна была падтрыманая іншымі ядзернымі дзяржавамі, садзейнічала б паліпшэнню міжнароднага

клімату, умацавала давер'е ва ўзаемаадносінках паміж дзяржавамі. Спыненне ядзерных выбухаў усяліла б веру ў тое, што гонку ядзерных узбраенняў можна спыніць, аблягчыла б дасягненне пагадненняў па скарачэнню ядзернай зброі, стымулявала ўвесь працэс раззбраення.

Прадоўжэнне Савецкім Саюзам аднабоковага мараторыя дае яшчэ адзін шанец амерыканскай адміністрацыі супрацьна ўзважыць усе небяспечныя вынікі, да якіх можа прывесці працяг ядзерных выпрабаванняў. Ад Вашингтона патрабуецца палітычная воля і дзяржаўная мудрасць для таго, каб адмовіцца ад курсу на гонку ядзерных узбраенняў, на дасягненне аднабоковай ваеннай перавагі.

З пытаннем аб мараторыі непарыўна звязаны такія буйнамаштабныя савецкія ініцыятывы, як праграма ядзернага раззбраення да канца цяперашняга стагоддзя, прапановы па забеспячэнню бяспекі і мірнага супрацоўніцтва ў Азіяцка-Ціхаакіянскім рэгіёне, комплекс мер па скарачэнню ўзброеных сіл і звычайных узбраенняў у Еўропе ад Атлантыкі да Урала, прапанаваны сумесна дзяржавамі — членамі Варшаўскага Дагавора, канцэпцыя стварэння ўсеабадымнай сістэмы міжнароднай бяспекі.

На нарадзе падкрэслівалася адзінства ўнутранай і знешняй палітыкі, выпрацаванай XXVII з'ездам КПСС, адзначалася, што кожны крок наперад у рэалізацыі рэвалюцыйнай стратэгіі паскарэння і абнаўлення мае пераважнае значэнне для поспеху знешняй палітыкі СССР — палітыкі рэалізму, міру і супрацоўніцтва.

У нарадзе прынялі ўдзел кандыдаты ў члены Палітбюро ЦК КПСС П. Н. Дземічаў, Б. М. Ельцын, сакратары ЦК КПСС М. В. Зімянін, В. А. Мядзведзеў, Г. П. Разумоўскі.

ТАСС.

НА ГАСТРОЛЯХ — КАМЕРНЫ ТЭАТР

На сцэне Мінскага акруговага Дома афіцэраў заўзятыя тэатралы, аматары літаратуры зноў змаглі сустрэцца з неўміручымі персанажамі вядомага рамана І. Ільфа і Я. Пятрова «Залатое цяля». Праўда, сустрэча гэтая была незвычайнай, бо героі ажилі не проста ў спектаклі, а ў аднайменнай камернай оперы, напісанай Героем Сацыялістычнай Працы, народным артыстам СССР Ц. Хрэніковым па матывах твора.

Спектаклем «Залатое цяля» ў сталіцы рэспублікі пачаў свае гастролі Маскоўскі Камерны музычны тэатр — першы камерны тэатр у краіне, створаны ў 1972 годзе яго нязменным мастацкім кіраўніком — народным артыстам СССР, лаўрэатам Ленінскай прэміі і Дзяржаўных прэміяў СССР, прафесарам Б. Паіроўскім. Адметнасць гэтага самабытнага калектыву ў тым, што ён знаёміць сваіх глядачоў з творами, якія ў іншых тэатрах амаль не ўбачыш. Рэпертуар Маскоўскага Камернага складзецца з камерных опер, якія ра-

ней зусім не ставіліся ў Савецкім Саюзе, ці з цягам часу былі забыты, а таксама творами, напісанымі спецыяльна для калектыву савецкімі кампазітарамі.

Гастрольная афіша — гастролі прадоўжацца да 25 жніўня — разнастайная па сваёй тэматыцы. Мінчане і госці Мінска пазнаёмяцца з такімі работамі гасцей, як «Граф Каліостра» і «Чаканне» М. Тарывердзіева. Першая опера створана па аднайменнаму апавяданню А. Талстога, у аснову другой пакладзены вершы Р. Ранджественскага, начынныя камерныя оперы «Брачны вексель» Д. Расіні і «Пімпіноне» Г. Тэлемана, якія раней у нашай краіне не ставіліся.

Спектакль-опера А. Холмінава «Браты Карамазавы» створана па матывах аднайменнага рамана Ф. Дастаеўскага.

Б. УЛЬЯНЕНКА.

ШТО МЯНЕ НЕПАКОІЦЬ...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1).

А. П. — І ўсё ж яны, на вялікі жаль, вельмі адрозніваюцца ад рукапісаў, што некалі трапіць у літаратурны архіў. Там і праблемы больш праблемныя і вастрыя не такая прытуленая.

К. — Дарэчы, як вы ўгадваеце праблемы?

А. П. — Я іх не ўгадваю. Я іх бачу, імі жыю, імі хварэю, хварэю разам з іншымі людзьмі, якія іх таксама бачаць, але п'ес не пішуць. І пісьменнікі шмат якія таксама многае бачаць, ды не пра ўсё, ці не ўсё пішуць. Усё чакаюць чарговых з'ездаў, а тады ўжо ім пісаць і смялей, і лягчэй, так сказаць, «по итогам». «Неузвымая» пазіцыя...

К. — А вы лезеце на ражон...

А. П. — Лезу... За што і біты.

К. — Але ж за аднаго бітага двух нябытых даюць...

А. П. — Так... Толькі я пагляджу, што вы скажаце, як вам падкінуць за гэты інтэрв'ю. Думаеце, яно ўсім па нутры будзе?

К. — Не баіцеся?

А. П. — Каб не баяўся, то маўчаў бы. Якая патрэба пісаць, калі не баішся?.. Памятаю, як гадоў пятнаццаць таму ў адным ведамстве працяталі маю «Трывогу» і параілі схаваць — маўляў, лепш далей ад граху. І гады чатыры хавалі драму пра п'янства на Вялікай, Белай і Малой Русі, аж пакуль не выйшла першая пастанова пра барацьбу са змеём-гарыным. Тое ж самае адбываецца і сёння з сатырычнай камедыяй пра тых, хто і цяпер не хоча рашаць праблему п'янства і восем год мурыжыць напісанае. А двум абласным тэатрам ужо ў гэтым годзе не дазволілі п'есу да пастаноўкі. Востра, кажучы, баяцца на-калоцца.

К. — І што, ніякага прасвету?

А. П. — Есць прасвет! Без яго жыццё спынілася б. Днямі адзін разумны чалавек у высокай установе прачытаў сатыру і сказаў: «П'еса што надо. Полна юмора, сарказма. І серызная». Установы не без разумных і смелых людзей. Думаю, што ў хуткім часе, калі не паглядзім спектакль, то прачытаем п'есу. Вось такі аптымізм. На ім і трымаемся. А то б...

Парадасальныя рэчы: Перад XXVI з'ездам КПСС прэм'ерны спектакль «Соль» забараняецца

да паказу ў Гродзенскім драмтэатры. А ў рускім Крымскім акадэмічным тэатры ж XXVI з'езду і некалькі год трымаецца на сцэне. Тая ж «Соль» прарываецца на сцэну рускага драмтэатра імя М. Горкага ў Мінску, карыстаецца поспехам у гледача, але не падаецца чыноўнікам ад народнага кантролю і неўзаветку знікае са сцэны, хоць папраўдзе кажучы, у гэтай п'есе персанаж ад народнага кантролю і не было. Быў «проверяющий товариш». Але тым не менш. «Трывога», як ужо гаварылася, забараняецца яшчэ ў гэтым, нячытаная вяртаецца аўтару з купалаўскага тэатра і яна ж ставіцца і з поспехам многа год ідзе ў коласальскім тэатры, яе ж, «Трывогу», забараняюць паказваць на гастроліх Магілёўскага драмтэатра ў Сумах, і яна ж атрымлівае дыплом Міністэрства культуры СССР і СП СССР на Усесаюзным конкурсе-паказе ў Ленінградзе, па ёй жа, «Трывога», ствараецца кінафільм «Нядзельная ноч», які і атрымлівае некалькі дыпламаў на Усесаюзным кінафестывалі ў Рызе. У адной установе ў свой час аўтару «параілі» зняць з друку ў «Польмі» сатырычную камедыю «Злыдзень» як надзвычай вострую, і гэта ў той самы час, калі спектакль па гэтай п'есе ў Курганскім тэатры атрымлівае дыплом першай ступені на Усерасійскім аглядзе-конкурсе на лепшы сатырычны спектакль.

Што за гэтымі дзіўнымі парадоксамі? Суб'ектыўнізм? Перастрахоўка? Ці самадурства чыноўнікаў ад тэатра, ад культуры і не культуры? Няма каму адказаць!

К. — Відэаць, «іных уж нет, а те далече».

А. П. — Я ўжо казаў, каб былі вельмі далёка, то не стаў бы гаварыць пра гэта.

К. — А сёння што-небудзь мурыжыцца ў інстанцыях?

А. П. — Мурыжыцца ды яшчэ як!

К. — Калі не сакрэт...

А. П. — Мурыжыцца «Мост упоперак ракі» — драма пра неахайныя, а то і злачыныя адносінны да помнікаў гісторыі і культуры, пра руйнаванне гістарычнай памяці народа. Гэта тая самая маладая п'еса. Ёй толькі чатыры гады ад нараджэння. Неяк дырэктар тэатра імя Якуба Коласа Геральд Асвяткіні мне казаў: калі п'еса пастаўлена на чацвёрты год ад напісання — гэта

выдатна, на пяты — добра, а на шосты — так сабе.

К. — Будзем спадзявацца, што выйдзе на добра!

А. П. — Будзем.

К. — Хацеў спытацца пра п'есу аб У. І. Леніне і М. Горкім. Вы неяк гаварылі пра яе за «круглым сталом» драматургаў, рэжысёраў і крытыкаў, што адбыўся вясно ў СП БССР.

А. П. — П'еса «Мой друг, Вялікі Чалавек» пастаўлена на радзіме...

К. — А ў тэатры?..

А. П. — У тэатры існуе тэрміналогія: рэжысёр убачыў п'есу, ці рэжысёр не убачыў п'есу. У Міністэрстве культуры убачылі і не толькі ў нашым. У нашых жа рэжысёраў пакуль што мяцеліца ў вачах ад усяго таго, што яны ў апошнія гады паставілі...

К. — Вы хочаце...

А. П. — Хачу сказаць, што ў тэатрах, і не толькі нашых беларускіх, была цэлая шматгадовая паласа «даследавання» кухонна-дачных праблем і клопатаў мітуслівага абывацеля ў мітусліва-абывацельскіх абставінах. Дзе ўжо там было да Горкага ці іншых, у каго чалавек гучыць горда.

К. — А як з п'есаю пра замак на жыццё У. І. Леніна, надрукаванай у чацвёртым нумары «Немана» за гэты год?

А. П. — Гістарычная хроніка «Змова» чацвёрты год ідзе на сцэне Крымскага акадэмічнага тэатра. Каментарыі трэба?..

К. — Бадай што і так ясна... Большасць вашых п'ес ішлі ці ідуць на рускай мове...

А. П. — Не толькі. Ідуць ці ішлі і на ўкраінскай, і на латышскай, і на эстонскай...

К. — Самі робіце рускі варыянт, ці вас нехта перакладае?

А. П. — Самому даводзіцца перапісваць па-руску. Рукапіс арыгінал кладу на паліцу, каб некалі здаць у архіў, а пераклад звычайна аддаю ў рэпертуарную калегію. Міністэрства культуры СССР, РСФСР ці УССР. Людзі там уважлівыя, п'есы не залежаюцца.

К. — Перакладамі задаволены?

А. П. — Я самімі п'есамі рэдка бываю задаволены, а вы пра самапераклады пытаецеся. Хоць іншым перакладчыкам і не давяраю, калі гаворка ідзе пра пераклад на рускую мову. У самаперакладзе п'еса ўсё ж застаецца беларускай. І гэта мяне цешыць.

К. — А што вас яшчэ цешыць, калі гаварыць пра тэатральныя сферы?

А. П. — А хоць бы тое, што ў Мінску адкрыўся і даволі эфектна Маладзёжны тэатр! Што ўзначальвае яго ўлюбёны ў сваю справу, здольны рэжысёр Рыгор Баравік. Кажучы, што беларускую драматургію гэты тэатр будзе ставіць у арыгінале. Суцяшэнне было б большае, калі б беларускія тэатры, што працуюць на рускай мове, ставілі б беларускую п'есу па-беларуску. Спробы та-

кія ў свой час былі ў Магілёве і Гродне і звязаны яны былі з адным чалавекам — былым галоўным рэжысёрам гэтых тэатраў Уладзімірам Караткевічам.

А якая значная з'ява ў культурным жыцці народа магла б мець месца, калі б нацыянальныя прафесіянальныя тэатры адкрыліся, скажам, у Полацку, Оршы, Пінску, Мазыры, Баранавічах. І хоць гаворка пра гэта ідзе не адно дзесяцігоддзе, здзейсніць гэтую мару ў бліжэйшы час не ўдасца і толькі з тае прычыны, што ў рэспубліцы няма рэжысёрскай школы. Яе няма каму стварыць.

Рэжысёрскі факультэт нашага тэатральна-мастацкага інстытута і яго кіраўнікі канчаткова сябе дыскрэдытавалі няўмеласцю і няздатнасцю падрыхтаваць, выхаваць здольных рэжысёраў. Скажы мне хто твой настаўнік, і я скажу які ты рэжысёр.

Дарэчы, пра «поспехі» нашага інстытута ў падрыхтоўцы рэжысуры даволі дакладна сказаў Іван Вашкевіч — дырэктар купалаўскага тэатра ў сваім нядаўнім артыкуле, змешчаным у «ЛіМе», пра эксперымент у тэатрах. Няма, маўляў, нічога путнага і ў бліжэйшы час чакаць не варта. Нельга не пагадзіцца. Здрабнелі выкладчыкі, здрабнелі і навучэнцы. І тут ніякія адзнакі не ўратуюць. Трэба шукаць Саннікавых, Платонавых, Малчанавых. А дзе іх знойдзеш?

К. — А што вы самі можаце сказаць пра тэатральны эксперымент?

А. П. — Думаю: наколькі рэальны ён у нашых умовах. Каб зрабіць тое, што прадуладжвае эксперымент, трэба салідная рэжысура і працаздольная адміністрацыя ў тэатрах. Рэжысёру — асобе, рэжысёру-майстру, рэжысёру-палітыку ў адной запрэжцы з працаздольным дырэктарам, пры дапамозе мастацкага савета і нікому больш не прывесці тую рэформу, якая даўно насрела. А такіх рэжысёраў у нас два-тры, а можа, адзін-два. Не будзе рэжысуры — не будзе і спектакляў, таму што пры такім узроўні рэжысуры і адміністрацыі ў тэатрах не будзе і п'ес.

Ну хто не ведае такога сімптычнага і абаяльнага дырэктара, як Іван Вашкевіч? Не дырэктар, а сама шчырасць. Толькі сёння гэтага ўжо мала. Сёння працаваць трэба, працаваць многа і добра. А наш шанюны Іван Іванавіч на паўпаласу ў нашым штотыднёвіку жаліцца, што не ведае з чаго пачаць, на каго абAPERціцца, з кім зхаўрусавання. Ну ні адной практычнай, пазітыўнай думкі. Ніякіх планаў па ўмацаванні рэжысуры, па падборы рэпертуару, пра работу з нацыянальнымі драматургамі, пра работу з гледачом. Ні слова пра акцёрскую праблему, а яна ж ёсць у купалаўскім тэатры ў асаблівасці. Ствараецца

такое ўражанне: ехаў, ехаў чалавек у вагоне, а рэйкі скончыліся. Дык ён замест таго, каб насып рабіць, шпалы класці, рэйкі масціць, перайшоў з вагона на паравоз і тузае за сігнальны рычаг. Гудок гудзе, паравоз асычае, а шпалы ніхто не кладзе, рэйкі не масціць.

Вось так мяне пакуль што ўяўляецца тэатральны эксперымент у нашых тэатрах, калі гаварыць пра пасобных іх дырэктараў. А калі гаварыць пра рэжысёраў, то некаторыя з іх уяўляюць эксперымент, як поўную свабоду ад усякага кантролю з боку органаў культуры і іншых устаноў за фарміраваннем рэпертуару і выкананнем планаў пастановак на год. Што хачу, тое і стаўлю. Каго хачу, таго і біру. Словам, уяўляецца ім свабода, зусім не падобная на тую свабоду, якая з'яўляецца «сознанной необходимостью».

Дух, сутнасць эксперымента — у высокай грамадзянскай і партыйнай адказнасці за перабудову работы ідэалагічных устаноў, якімі былі і будуць тэатры. Ва ўмацаванні рэжысуры і кіруючых кадраў тэатра людзьмі таленавітымі, здольнымі, адказнымі — сутнасць перабудовы.

Яна ва ўмацаванні сувязі з драматургамі, у пазаве да іх працы, у рабоце з імі на роўных. Яна ў клопаце пра акцёра, пра яго прафесійны і духоўны рост, пра яго сапраўднае вяртанне да сваёй прафесіі, пра аднаўленне згубленых традыцый, навываў, стылю ігры ў рэалістычным тэатры. Разбудзіце чалавека ў акцёры, дайце яму раскрыцца, дайце пражыць на сцэне чужое жыццё, як сваё асабістае, не заціскайце яго ў пракурства ложа рэжысёрскіх фармалістычных навываў, ад якіх даўно нясе затхласцю і старызнаю, перадайце — праз таго ж акцёра — сваё хваляванне гледачу, вазьміце яго за душу, аддайце яму сваё сэрца — і эксперымент сам знойдзе вас. І не гаварыце так многа пра перабудову. Не інсценіруйце кіпучую дзейнасць Абрэдыла і слухайце і глядзіце. Трэба ж некалі і справу рабіць!

К. — Алегс Лявонцэвіч, мне хацелася б нагадаць ваш артыкул у чацвёртым нумары часопіса «Польмія» за гэты год «Хто і што ў заняпадзе». Думаецца, што даўно не было такога адкрытай і прынцыповай гаворкі пра наш тэатр, пра нашу драматургію і пра нашу рэжысуру. Не палічыце за камплімент, але гэты нумар часопіса ў дэфіцыце. Атрымліваецца, што і крытычны, публіцыстычны, а недзе і сатырычны артыкул можа зацікавіць самага шырокага чытача, калі ён, як кажуць, закрэанае жыццё і за жывое. Паўтарыць артыкул не будзем, але да яго нельга не вярнуцца. І таму, што ў ім німала арыгінальных заўваг, назранняў, і таму, што паднятыя вамі праблемы застаюцца праблемамі. Адным словам, у чым — на вашу думку — прычына таго, што на сцэне беларускіх тэатраў мала пакуль

Сустрэча з іспанцамі

Кампазітар Сяргей Картэс і перакладчык Карлас Шэрман сустрэліся з іспанскімі тэатрамі, якія наведвалі нашу рэспубліку. Яны расказалі гасцям аб сваёй творчасці. Прагучала уверцюра С. Картэса да «Іспанскай намедыі», К. Шэрман працягнуў свае вершы і вершы Р. Барадуліна ў перакладзе на іспанскую мову.

Вядучы сустрэчы журналіст А. Дзітлаў расказаў аб рабоце народнага слайд-клуба «Спектр» Палаца культуры Беларускай СР.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Слова пра Аркадзя

Куляшова

Зборнікам артыкулаў, эса Канстанціна Ваншэнкіна «Зімова дарога» папоўнілася бібліятэчка «Пісьменнікі аб творчасці», якую па ініцыятыве Літаратурнага інстытута імя А. М. Горкага выпускае выдавецтва «Советская Россия». Сярод іншых матэрыялаў у кніжцы змешчаны ўспаміны пра народнага

паэта Беларусі Аркадзя Куляшова «лес без ззяюлі...» Згадваючы аб сваіх сустрэчах з Аркадзем Аллясандравічам, К. Ваншэнкін адзначае значнасць укладу, які ўнёс А. Куляшоў у развіццё савецкай паэзіі, піша аб яго сядброўскіх адносінах з А. Твардоўскім.

В. СЯРОДКА.

Ацэньвае

Грыгорый Бакланав

Падпісчыкі атрымалі чацвёрты, заключны том збору твораў вядомага савецкага пісьменніка Грыгорыя Бакланова, які выпускалі выдавецтва «Художественная литература». Змест тома сілалі нарысаваныя кнігі «Тэмп вечнай пагоні» і «Канада», а таксама літаратурна-крытычныя артыкулы.

Адзін з артыкулаў называецца «Трэцяя ракета» і прысвечаны разгляду аднайменнай апавесці В. Быкава. У артыкуле «Дзень сённяшні і дзень мінулы» Г. Бакланав разглядае апавесць «Абеліск» В. Быкава і «Хатынскую апавесць» А. Адамовіча.

В. ЛЯСУН.

РЭПАРТАЖ У НУМАР

Калі ехалі ў Конкавічы, у калгас імя Леніна, паглядзець на жэўнак, праваруч шашы мільгануў указальнік: «Дом-музей дзеда Талаша». Гэта непадалёку ад Петрыкава, у вёсцы Навасёлкі, на беразе Прыпяці. Тут нарадзіўся і жыў праслаўлены народны герой. Праўда, у аддзеле прапаганды Петрыкаўскага райкома партыі нам казалі, што ніякага дома-музея дзеда Талаша, на сутнасці, няма. Захавалася адно ўсяго толькі хата, у якой і памёр у стаўдхгадовым узросце Васіль Ісакавіч — але, акрамя хаты, нічога больш. Каб стварыць музей, трэба мець не-

стабільныя ўраджаі сеяных траў, збожжавых. Нават у сёлетняе засушлівае лета кармавыя рашчыны ў радзе гаспадарак раёна мяркуюць значна папоўніць за кошт сельскагаспадарчай прадукцыі, узятай менавіта на асвоеных тарфяніках.

На пачатку ліпеня сышліся ў спорнай рабоце на бязмежных прасторах прыпяцкага Палесся кавалі і жніво, ці прывільней — дакоскі і жэўнак. У саўгасе «Ляскавічы» перад выходам у поле сабралі ўсіх механізатараў і шафёраў, занятых на жніве.

Вядзецца гаворка пра нормы

кавасці і нявер'я ў свае сілы. Не заклікамі, а ўвагай да чалавека.

Узяць хоць бы такое. На цэнтральнай сядзібе калгаса імя Калініна, у вёсцы Залессе, сярэд лета, людзі ходзяць у гумавых ботах, даяркі з ног да галавы апрануты ў розныя адзежныя і паддэўкі, бо ўсюды ў Залессі гразь — на фермах, каля майстэрняў, на сенавале, а ў жывёлагадоўчых памяшканнях поўна мух — не ўхутаешся, скусаюць да крыві. Ды нешта не чуваць было, каб з нагоды такой антысанітарны тут забіла трывогу санэпідстанцыя.

На Прыпяці ідзе жніво

3 пісьменніцкага бланкета

што арыгінальных, запамінальных, праблемных, сучасных спектакляў, спектакляў, якія б сталі адрыццямі? Есць, канечне, «Радавыя» Аллясея Дударова, ёсць «Знак бяды» Васіля Быкава. Але ж гэтага мала...

А. П. — Каб не паўтараліся, скажу, што становішча можа быць выпраўлена толькі пры ўмове, калі драматургі будуць пісаць лепш і менавіта тое, чаго ад іх чакае глядач; калі ў рэжысёраў будзе больш цікавасці і менш нігілізму ў дачыненні да беларускай п'есы.

Лічу, што наш тэатр вельмі выйграў бы, каб на яго падмошкі прыйшлі, у прыватнасці, такія таленавітыя драматургі, як Анатоль Кудраўцаў, Эдуард Скобелеў, Уладзімір Халіп. А даўно вядомыя і прызнаныя ў краіне Мікалай Матукоўскі, Анатоль Дзялендзік, ды ці мала хто яшчэ?

З прыемнасцю магу сказаць, што па выніках крытычных заўваг у адрас Міністэрства культуры БССР аб стане тэатраў рэспублікі, якія былі зроблены на апошнім з'ездзе пісьменнікаў Беларусі, а яны не разыходзіліся з тым, што было сказана ў маім артыкуле, праведзена пашыранае пасяджэнне калегіі Міністэрства культуры БССР. Гаворка атрымалася часная, грунтоўная, вострая. Распрацаваны і прыняты не благаплан работ міністэрства з тэатрамі, работы з нацыянальнымі драматургамі. Пажывём — пабачым, як той план будзе выконвацца.

К. — Што вас лшчэ непакоіць сёння?

А. П. — Усё непакоіць. Чалавек да таго часу чалавек і грамадзянін, пакуль яго непакоіць усё ад дробязей да самых вялікіх і найвялікшых з'яў, падзей, рэчаў. Як і раней, непакоіць за слуккія і любанскія землі, якія меў на ўвазе, калі пісаў «Соль». Зямлі той і яе людзям стала сапраўды солана ад той солі, што разносіцца ветрам і разліваецца вадой і па зямлі, і пад зямлёй. Непакоіць за тую магутную камбінат, вакол якіх чахне лес і над якімі на ляту паміраюць птушкі.

Непакоіць за тое, што дурань сеў на бульдозер і бязлітасна нявечыць зямлю, на якой хлеб павінен расці, зразае векавечныя курганы, рушыць тое, што засталася на пакутлайвай зямлі адвеку, спрамляе ручаі і рэкі, што само па сабе раўназначна спрамленню звільнення шапкаю. За «п'яную» праблему непакоіць, бо вырашаем мы яе не вельмі актыўна і не вельмі ўдумліва. Мелі ў сталіцы больш за трыста пунктаў выдачы атруты, цяпер маем менш за сто пяцьдзесят. Раней мелі па бутэльцы ў дзень на п'ючую душу. Цяпер п'ём тры чвэрці той жа бутэлькі.

Непакоіць, што горад усё больш і больш бярэ на сябе сялянскія справы і работы. І мёрквачка, што вырошчваюць

урачы, рэдактары, кваліфікаваныя рабочыя, будаўнікі, становіцца залатой. Баліць сэрца за нашы дарогі да перспектывных і перспектывных вёсак, на якіх губіцца тэхніка, марна гарыць бензін, на аб'ездах гіне пад коламі і гусеніцамі хлеб і зямля. Баліць сэрца і за тых і за тое, што мацюкаюць тыя шафёры і трактарысты, якім даводзіцца сядзець у гразі па ступіцы і вышэй. Баліць сэрца за кастры, на якіх у горадзе паліць драўляныя «адыходы» будоўляў і ў той жа час ставяць кіламетровыя агароджы з габляваных дошак у іншых месцах, каб схаваць за імі «ералаш» на будаўнічай пляцоўцы. А недзе ў лесе піла ўразаецца ў жывое цела наступнай сасны ці елкі. Непакоіць, калі бачу бардзюр, што рассыпаўся на трэці дзень, як яго паклалі там, дзе ён павінен ляжаць дзесяцігоддзі, калі не стагоддзі. Непакоіць і думаю, ці той цэмент такім зрабілі, што ён не дае моцы таму бардзюру, ці то яго нехта ўцэпраў. Аб якасці работы і ўцэпраў думаю. Бо калі яе няма, то раней часу адрываецца не толькі падшыва ад чаравіка, але разбураецца і нешта больш значнае... За інжынераў і тэхнікаў завода электронна-вылічальных машын непакоіць, якія ў рабочы час сотнямі выходзяць за прахадную, каб падабраць і падмесці смецце вакол Кама-роўскага рынка і на прылеглых вуліцах. А колькі такіх заводаў у вялікім горадзе, а колькі тых вуліц і супынкаў аўтобусаў, за чысціню якіх адказваюць кафедры універсітэта ці іншыя важныя ўстановы. Сам чытаў такія шыльды на тых супынках. Горад, праўда, чысты, але якой цаной? Прыбіраюць жа яго не ў выхадныя дні, не на грамадскіх пачатках.

К. — Пра што жарыце, Алесь Лявонцэвіч?

А. П. — Пра тое, каб хутчэй настаў той шчаслівы час, калі кожны і ва ўсёй краіне будзе рабіць сваю справу і рабіць яе добра. А лепш бы — выдатна. Тады і чаравікі будуць доўга насіцца, і больш важным рэчам зносу не будзе.

К. — Над чым працуеце зараз?

А. П. — Разам з калегамі над энцыклапедыяй «Літаратура і мастацтва Беларусі», энцыклапедычнымі даведнікамі «Янка Купала», «Францыск Скарына і яго час», а сам з сабою — над п'есаю пра перспектывную вёску, якой вельмі хочацца стаць перспектывнай. Даўно хочацца...

К. — Калі не сакрэт, назва п'есы?

А. П. — «Дагарэла свечачка да палачкі».

К. — Дзякую за цікавую гаворку.

А. П. — Была б карысьць...

Гутарыў Алесь МАРЦІНОВІЧ.

абходныя экспанаты, — заўважылі ў райкоме, — па гэтым пытанні была ўжо грунтоўная гаворка з супрацоўнікамі музея Якуба Коласа, Мазырскага краязнаўчага музея. Само сабой — хаце Талаша трэба надаць першапачатковы выгляд, так сказаць, рэстаўраваць. Ды шыфер, модная цяпер вагонка для гэтых мэт не падыходзіць. Тут трэба зжатыя сярпамі залатыя кулі саломы на дах, колькі бярвенцаў са смалістай векавой сасны, каб памяншыць згніўшы вянок-другі пад вокнамі, а таксама не пашкодзіць якое дубовае паленца, каб пакласці яго ў падрубу. Ды мала яшчэ чаго трэба для таго, каб усё ў хаце давесці да ладу.

Але ж чаго тады так паспешліва хтосьці ўстанавіў узбоч шашы пры павароце на Навасёлкі вышэй памянёны ўказальнік, запрашаючы ў дом-музей дзеда Талаша? Відэа, спыталіся, каб прыцягнуць увагу грамадскасці хаця б да ацалелай праз гадзі Талашовай хаты, каб яе захаваць для нашчадкаў.

Нават паветра тут, на Петрыкаўшчыне, нібыта настоена на талашоўскім духу. І, можа, больш як калі — у ліпені, жніўні. Таму, можа, што выцяюць тутэйшую зямлю стагі і стажкі. Як кінуць вокам па пойма Прыпяці — уся яна ў стагах. І прыходзіць нечакана згадка: а дзе ж той, талашоўскі стажок, з-за якога ў Васіля Ісакавіча і адбылася гістарычная сутычка з жаўнерам...

Адным словам, сімвалам усяго ўкладу жыцця на Петрыкаўшчыне сенакоснай і жніўнай пары з'яўляецца стажок. Так было, так будзе заўсёды. Дарэчы заўважыць, Прыпяць дае сена не толькі тым гаспадаркам, якія размясціліся абапал ракі, — саўгасам «Ляскавічы», «Галубіцкі», «Петрыкаўскі», «Прыпяцкі», калгасу імя Леніна, а і ўсім астатнім калгасам і саўгасам Петрыкаўскага раёна. Пойменныя ўгоддзі вялікай палескай ракі для шматлікага пагалоўя, грамадскага статка — невычэрпная кладука ні з чым непаўнанага духмянага сена дзікарослых траў. Канечне, чалавек усё больш і больш акультурвае заліўныя лугі, каб як мага найпаўней забяспечыць жывёлу кармамі, не застацца без сена, але галоўную службу ў гэтым працэсе з дня ў дзень, з году ў год нясе Прыпяць. Яна корміць і прырэчныя лугі і пашы.

Праўда, з асушэннем навакольных балот і тарфянікаў Прыпяць значна абмялела, павузела яе рэчышча, граніцы поймаў сталі намога бліжэй да ракі. Але ці варта аб тым шкадаваць, бо на асушаных тарфяніках пры спрыяльных пагодных умовах умелыя гаспадары атрымліваюць высокія

выпрацоўкі, пра прэміяльныя аплаты, пра талоны якасці. Апраўдала сябе работа на жніве двума механізаванымі атрадамі ў складзе дзевяці камбайнаў і чатырох жніяраў. Як пойдзе справа сёлета? Задажджыла, а перад гэтым многія плошчы збожжавых выгарэль, ураджаямі парадаваць не могуць. Важна ў такіх умовах не згубіць ніводнага зярнытка. Так ставіцца пытанне перад усімі, хто заняты на жніве.

Старэйшы камбайнер Рыгор Дзімітрыевіч Дубік кажа, што і сёлета хоча працаваць без памочніка. Канечне, частку прэміяльных, якія ў іншых экіпажах будуць атрымліваць памочнікі камбайнераў, ён проціць налічваць яму. Ніякага парушэння заканадаўства ў гэтым няма, з Дубікам пагаджаюцца.

Гутарым з Рыгорам Дзімітрыевічам. Немалады ўжо чалавек. Памяркоўны. І разам з тым — задзірысты. Яму пяцьдзесят восем гадоў. Каржакаваты, моцны ў руках.

— Раней, дванаццаць гадоў запар, у памочніках хадзіла жонка Надзежда Севасцяняна, — усміхаецца Дубік, — потым працаваў з братам Федзем, ён зараз афіцэр, пасля з сынам Анатолем, які цяпер у падводніках...

— На якім камбайне працуеце?

— На «Ніве». Усю сваімі пальцамі перабраў — не падвядзе. Не павінна.

— А жывяце дзе? Далёка дабірацца да работы?

— Ды не! У саміх Ляскавічах жыву. Па вуліцы Набярэжнай, па-над самай Прыпяці.

Прыпяць, Прыпяць... Падзяліла сёлета яна бяду з Чарнобылем. Праўда, сюды, на Петрыкаўшчыну, бяда не дайшла.

Людзі працуюць добра, энергічна, кожны разумее, што цяпер, на жніве, дарагая кожная гадзіна. І разам з тым не-не, а доводзілася чуць ад мясных хлэбаробаў скаргі на дрэнныя ўмовы працы.

З непрыхаванай іроніяй самі ж механізатары супрацьпастаўляюць сябе тэхніцы. А ўсё таму, што пра чалавека, пра ўмовы, у якіх яму даводзіцца працаваць, тут мала дбаюць. Пахвальна, што ў гаспадарцы праводзяць сёння на ўсіх амаль лугах і пашах культуртэхнічныя работы, выключыўшы іх на некаторы час з севазвароту. Бо сталіся зямля ад няправільнага з ёй абыходжання, і ў Аграпраме пайшлі на тое, каб вярнуць палі і сенажці да новага жыцця. А яшчэ ж стамляюцца людзі. Фізічна, маральна стамляюцца. Іх таксама трэба вярваць з атмасферы абы-

Але вось вы прыезджаеце ў суседнія з калгасам імя Калініна саўгас «Чалюшчавічы» ці калгас «Бальшавік» — і там радуецца сэрца дагледжаным дарогі, пляцоўкі, гаспадарчым тэрыторыі. У такіх суседзніх вёсках чаму павучыцца! Дарэчы, у раёне абавязалі саўгас «Чалюшчавічы» перадаць у гэтым годзе калгасу імя Калініна пяцьдзесят пемянных цёлачак, выдзеліць для гэтага пагалоўя сто тон высаканкаснага сена. Але ці не стануць калінінцы ўсяго толькі ўтрыманцамі? Бо сустрэчнай ініцыятывы з іхняга боку пануль што няма. Не ведаюць тут, дзе размясціць тую пемянную жывёлу. У дзіравых, брудных хлявах? Дзе захоўваць нормы? Зрэшты, няўжо цялятніцам і работнікам ветэрынарнай службы з «Чалюшчавічаў», якія бяруць шэфства над калінінцамі, таксама давядзецца мясціць гразь і на грамадскіх жывёлагадоўчых памяшканнях? Колькі ўгата, перамяшана з гэтай граззю сена, сенажу, камбінорму, караняплодаў.

А вось у саўгасе «Галубіцкі» з першых заліўных лугоў сабралі сена ўсё, да каліва, абкасілі кожны кусцік, купіну. У саўгасе дзевяць тысяч гектараў сельгасугоддзяў, многа ворнай зямлі, але толькі на заліўных лугах плошчай у 1200 гектараў тут ужо нарыхтавалі сёлета на кожную галаву буйной рагатай жывёлы па чатыры цэнтнеры кармавых адзінак. Важкім чакаецца і другі ўкос. А гэта ўсё разам складзе добрую аснову кармавой базы.

У надзвычайных умовах засушлівага лета ў саўгасе «Галубіцкі» перш за ўсё стварылі належны маральна-псіхалагічны мікратымат. Працавалі тут на сенакосе і другі сакратар райкома партыі Валерый Федаравіч Мацюшэнка і дырэктар саўгаса «Галубіцкі» Георгій Віктаравіч Пількевіч. Дарэчы, менавіта ў ліпені гэтага года споўніўся роўна год, як Пількевіч перайшоў у саўгас «Галубіцкі» на пасаду дырэктара з саўгаса «Камаковічы», дзе быў галоўным аграномам. А пераход гэты з'явіўся не проста нейкай там фармальнай справай. Па-першае, вырас малады чалавек як кіраўнік. Па-другое, у саўгасе «Камаковічы» доводзілася мець справу з тарфянікамі, а ў Галубіцах — з супячанымі землямі. Дык вось і на гэтых землях няўрымслівы Пількевіч рашыў пазмагацца за вялікае малако.

...На Петрыкаўшчыне ў разгары жніва, а думаецца ўжо і пра тое, як, калі-небудзь звязуць хлэбаробы з палёў апошні воз бульбы, з лугоў да сенавалаў — апошні стог сена і ўспомняць пра дзеда Талаша, пра яго дом-музей у вёсцы Навасёлкі на беразе Прыпяці непадалёку ад Петрыкава. Успомняць — і з'едуцца лепшыя з лепшых — механізатары, палюды, кіраўнікі сельскагаспадарчай вытворчасці сюды, у Навасёлкі, і складуць наля дома-музея бухматы стажок. Анурат, як гэта мог рабіць і Васіль Ісакавіч, з-за чаго праславіўся як руплівы гаспадар і патрыёт роднай зямлі. Дык жа і ў гэты год яго збірацца таксама гаспадары, але новага, нашага часу.

Уладзімір ДЗЮБА.

I.

Турысты любяць глядзець на мінулае ці будучае. Сённяшніе іх займае не надта.

Кажу гэта таму, што ў вёску Мышкавічы па Цэнтральнай вуліцы рэгулярна ўкочваецца ярка-чырвоны аўтобус. Шыкоўны, ганарлівы, задуманы спрэс з вокан «Ікарус». У вокнах — твары, твары, твары. Турысты.

Калгас «Рассвет» імя К. П. Арлоўскага ўключылі ў спецыялізаваны турыстычны маршрут па родным краі. Турыстаў едзе сюды нямаюць. Навошта? Людзі хочуць убачыць новую вёску, бо вёску па традыцыі, па-ранейшаму ўсё шкадуць, зычаць ёй добра, хочучь, каб ёй стала жыць лягчэй.

Турыстаў я сустракаў у калгасе часта. Убачу чарговую групу і падумаю: калі існуе ў нашым грамадстве традыцыйная жаласлівасць, літасцінасць да вёскі, дык, значыць, існуе і нейкая, таксама традыцыйная, бялітаснасць, жорсткасць да той жа вёскі? Я прыстройваўся да тургрупаў і прыслухоўваўся: пра што пытаюцца? Што і як каменціруюць? І са здзіўленнем заўважаў, што з кожным годам між «Рассветам» і турыстам усё выразней акрэсліваўся разрыў, дысгармонія.

Хто ж ініцыятар гэтага псіхалагічнага канфлікту?

«Рассвет», несумненна, заставаўся самім сабой: усё больш шчодрэй рабілася яго зямля, мацнела эканоміка. Іншым рабіўся турыст. «Рассвет» багацеў, а турыст — бяднеў на эмоцыі. Дысгармонія нараджалася ў душы турыста. Чаму? Няўжо людзі перасталі шкадаваць вёску?

У «Рассвее» я пражыў нямаюць дзён. Яны склаліся ў тыдні і месяцы, а таксама — у дакументальную аповесць пра калгас і старшыню Старавойтава. Факты ў аповесці пазначаны маімі асабістымі адчуваннямі, эмоцыямі. Гэта натуральна ў публіцыстыцы. Літаратурны крытык заўважыў: «А. Казловіч расказвае пра атмасферу ў славутым калектыве, пра адносіны людзей да справы, прычым не ідэалізуе факты, аднак... паяўляецца адчуванне, быццам расказаў публіцыст не пра сённяшняю рэальную гаспадарку, а пра калектыв будучага, заўтрашняга дня». («Літаратурная Россия», 1 лістапада 1985 года).

Такая ацэнка мяне збянтэжыла. Мне як аўтару, відавочна не хацелася б, каб аповесць аб «Рассвее» выклікала ў чытача толькі адчуванне будучыні. Такое ўспрыманне ўсяго таго, што зроблена ў «Рассвее», мне здаецца аднабаковым, няпоўным. Турыстам.

Памятаю, аднойчы, каб не быць аднастайным, вырашыў я паглядзець «Рассвет» вачамі турыста. Яркі-чырвоны «Ікарус» хутка задаволю маю цікаўнасць.

«Паглядзіце налева», — загадаў нам экскурсавод. Турысты сіхронна павярнулі галовы налева і цераз акно аўтобуса ўбачылі: сярэд неазагойнай зеляніны саду паўсталі белыя катэджы, Зеляніна, ад нараджэння хаатычная, вясковая, падкрэслівала невясковую ўпарадкаванасць вуліц, кварталаў.

Калі ласка, перад вамі тое, што вы так хачелі пабачыць, — новая ява вёскі. Глядзіце! «Ікарус» дзеля вас запаволіў ход.

«Паглядзіце налева!» — настойліва заклікаў экскурсавод. Што ж злева? Звычайны калодзеж, а над ім — дах-церамак з рознымі пёўнямі. Элегантны слупок гасцініцы, а фасад — са зломан па вертыкалі, падобны на яркі гармонік. Плошча: кусточки ружаў, жоўтыя дзьмухаўцы, фантан, помнік. Палац культуры: дзіўна, аграмадзіна выглядае бязважкім белым кубікам.

Глядзіце ў шырокае акно «Ікаруса», як у тэлевізар. Наіраіце новую эпоху ў вёсцы.

Радуйцеся: як хораша тут жыць! Чакайце, а што ж справа? Чаму экскурсавод упарта не запрашае турыстаў паглядзець направа? Ды таму, што глядзець там няма на што. Тая эпоха ўсім прыелася. Хто ж не бачыў традыцыйных вясковых хат з аканіцамі, пачарпелых дахаў пад высокімі ліпамі, хлёпчукоў у глыбіні спракавечнай сялянскай сядзібы, курэй на падворку!..

Бедны экскурсавод, ён гатовы быў задраць правыя вокны «Ікаруса», толькі б збератчы ў турыста аднабаковы погляд на «Рассвет». Але паколькі вокны справа былі такія ж шырокія, як і злева, турыст у іх пазіраў, — і вёска Мышкавічы доўгі час расчароўвала турыста, які загадаў, яшчэ дома, настрайваўся на незвычайнае, новае, будучае.

ні на імгненне не згасе туга па ідэальным у жыцці, вакол сябе.

Але калі жыццёваму матэрыялу падпарадкаваўся нават аўтар, усеўладны ў сваім творы, дык паверце і аўтару, шануюны чытач! Паверце ў яго аб'ектыўнасць, у ягонаў прыкрасць, незадаволенасць ад узвышана-аднабаковай рэакцыі чытача на аповесць «Рассвет», у яго жаданне сказаць аб «Рассвее» ўсё, што ён назапасіў і працягвае назапашваць.

Паверце: жыццёвы матэрыял працягвае дыктаваць сваю волю.

Вось ён, матэрыял: шыкоўны, ганарлівы, задуманы спрэс з цікаўных вокан «Ікарус» зноў укочваецца ў Мышкавічы. Рабацяга-экскурсавод, памяняйце пласцінку! Можна дазволіць

ная, чым здаецца на першы погляд.

Поспех «Рассвета», вопыт «Рассвета», прыклад «Рассвета», вядомасць «Рассвета» сталі неад'емнай часткай грамадскай свядомасці, нашай прапаганды, усёй сістэмы выхавання працоўных. Дык набярэмся мужнасці, канстатуем факт: намі ўпушчана з-пад увагі нешта досыць важнае, калі нават аб «Рассвее» вымаўлена: «паказуха», «хлусня».

У што ж верыць, калі не ў «Рассвет»?

Не будзе світанку — не надзідзе поўдзень.

Прыкра! Чым больш спазнаю я «Рассвет», тым мацнее ўва мне адчуванне лагічнасці яго поспехаў, — тым часцей чую прырэчэнне: «Там жа старшыня — партызан, Робіць, што хоча». Ці: «Ха-ха, «Рассвет»!

Ды толькі туга па ідэале не згасе! І турыст рваўся ў «Рассвет», пра які чуў нямаюць. Чым горш было дома, тым вастрышым рабілася жаданне пабыць у «Рассвее», дзе, па чутках, слова тут жа абарочваецца справай, а абяцанні — рэальнасцю. Хутчэй — у «Рассвет»! Хутчэй — у чырвоны «Ікарус»!

Спачатку «Рассвет» нічым ашаламляльна не адрозніваўся ад таго жыцця, якое акружала турыста дома. Не адрозніваўся вонкава. І турыст, зірнуўшы на «Рассвет» з акна аўтобуса, ехаў дадому супакоены: нічога асаблівага ў гэтым «Рассвее» няма.

Турыст захваляваўся, калі ў «Рассвее» пачалі «шыкаваць». Тады турыст зафіксаваў вонкавае адрозненне «Рассвета». Заўважыў хуткасць, з якой «Рассвет» падмаўся з прыступкі на прыступку. Сацыяльна-эканамічная хуткасць «Рассвета», па назіраннях турыста, узрасла. Калгас імкліва вырываўся наперад, у будучыню, — разрыў паміж ім і асяроддзем, дзе пастаянна жыў турыст, павялічваўся.

І аднойчы адбылося тое, што павінна было адбыцца ў свядомасці турыста, актыўнай часцінкі грамадскай свядомасці: ён перастаў успрымаць «Рассвет» як фактычнае жыццё, рэальную сістэму. «Рассвет» быў ужо так далёка, што ператварыўся ў казку. А да казкі цікавасць у чалавека не можа быць пастаянай. Чалавек жыве сённяшнім днём, ён мацней, чым самая прыгожая казка, фарміруе чалавечую свядомасць. Сённяшні дзень уварваўся ў чырвоны «Ікарус» і зачыніў вокны, праз якія была відаць будучыню. І вёз турыст дадому злую хлусню: «Рассвет» зрабілі, каб паказаць!»

Турсыцкі «Ікарус» вёз зваротным рэйсам тугу зялёную і змрочнае расчараванне ў жыццяздольнасці ідэала.

Невядома, да чаго прывялі б нас гэтыя пацупці — злосьць, туга, расчараванне, — калі б у сярэдзіне тых жа 80-х гадоў грамадскую свядомасць не аздаравіў сонечны вецер перамен. Ён сарваў лозунгі, у якіх былі абяцанні. Ён перакліў трыбуны, якія сталі для многіх абяцалкіных прыжыццёвымі пастаментамі. Ён высвеціў твары і абліччы — і мы ўбачылі, хто ёсць хто. Тым, хто заплюшчыў вочы і заткнуў вушы, каб схавалася такім чынам ад рэальнага жыцця, партыя рэкамендавала: не замінайце, сядзіце з нашай дарогі.

У сонечным ветры перамен вопыт «Рассвета» зазаяў усімі сваімі рэальнымі гранямі. Шматгадовы вопыт «Рассвета», яго дні і гады, што адышлі ў мінулае, дапамагаюць нам знайсці больш дакладны шлях у будучыню. Нам усім.

«Рассвет» — гэта заўсёды клопат пра чалавека. Здаецца, у гэтай формуле няма новага. Але «Рассвет» удакладняе: клопат пра чалавека не абстрактнага, а канкрэтнага, і будзе ён больш выніковым, калі перамясціцца ў канкрэтную працоўную калектыву.

Кожнаму — па працы? Несумненна! Непарушны закон сацыялізму: твая праца абавязкова вернецца да цябе тваімі асабістымі дабротамі, прынясе карысць іншаму чалавеку, грамадству. Але перш за ўсё — табе. «Рассвет» пераконвае: чым больш праявіш ініцыятывы, творчасці, працоўнай руплівасці, тым лепш будзеш жыць ты сам і твае дзеці.

Але ў такім выпадку я магу жыць за іншага, а гэта — непрыстойна. Усе людзі роўныя ў сваім праве жыць лепш.

(Працяг на стар. 14—15).

Анатоль КАЗЛОВІЧ

ЗАЛАТЫ СЕРП, ці Расказ бабкі Фядоссі

З новай кнігі «МЕСЦА ПАД СОНЦАМ»

Прыехаўшы ў Мышкавічы ўпершыню вясной 1982 года, я таксама перажыў нешта падобнае на незадаволенасць убачаным. Ехаў у будучы дзень, а ў «Рассвее» куды ні зірні — напаткаеш дзень мінулы: на супраць Палаца, цераз вуліцу, пасвяцца гусі і коні; з другога боку шыкоўнага Палаца — прыземістая канюшня, помнік прымітўна-мэтазгоднага стылю саракавых гадоў; непадалёк, крок ступіць з высакароднага тратуара, — выгульны двор старога цялятніка, які шакіруе эстэты.

Цяпер дык я ведаю, што «Рассвет» не турбуецца аб тым уражанні, якое ён зробіць на гасця. Каб зразумець турботы «Рассвета», трэба ў ім пажыць не гасцем і не турыстам. Пажывеш — і зразумееш, чаму доўга не завершвалі цэнтр Мышкавічаў, не забудовалі сучаснымі дамамі правы бок Цэнтральнай вуліцы, не разбуралі данатонную канюшню, непаглядны цялятнік, старэнькія хаціны.

У «Рассвее» не ствараюць фасад, каб дэманстраваць яго як новую яву вёскі, яе будучы дзень. Новаўвядзенні і дасягненні тут не паказваюць у выглядзе экспанатаў, а ўжываюць у жыццё, у паўсядзённую рэальнасць.

«Рассвет» — сацыяльна-эканамічная сістэма, якая сама развіваецца, яна выключае са свайго жыцця «фасад». Заканамернасці развіцця калгаса я спрабаваў прасачыць у аповесці «Рассвет». Як аўтар, я не імкнуўся, каб мая аповесць-дакумент настроивала чытача на захопленне турысцкае ўспрыманне. Але, на суперак майму жаданню і задуме, кніга пра рэальны калгас, пра жывога, які шукае і памыляецца, чалавека, — старшыню Старавойтава — выклікала ў людзей уяўленне як пра нешта цудоўнае і недасяжна далёкае.

Тут ёсць над чым падумаць. Калі жыццёвы матэрыял выйшаў з падпарадкавання аўтара, які, вядома ж, у сваёй кнізе ўсеўладны, значыць, гэты матэрыял валодае канкрэтнай моццю, невідочнай магіяй. У чым іх праявы?

«Рассвет» захапляе нас практычнай скіраванасцю ў будучыню, дакладнай нацэленасцю на нашы ідэалы. Кожнага збірае ў палон магічна сіла «Рассвета», бо ў кожным з нас

турыстам паглядзець направа. Нарэшце і на правым баку Цэнтральнай вуліцы шнурочкам выстраіліся арыгінальныя дамы, а нестандартны будынак калгаснай канторы завяршыў архітэктурна-прасторавую кампазіцыю цэнтра Мышкавічаў.

2 кастрычніка 1985 года Мышкавічы. Цэнтральная плошча. Куды ні зірні — новая ява вёскі. Жаданая ява. Будучыня перад вашымі вачамі, турыст.

Турысты спешыліся ля аўтобуса. Ім надакучыла акно «Ікаруса»? Яны хочучь зірнуць на «Рассвет» зблізку? Пакратаць рукамі? Даведацца пра яго больш? Зразумець глыбей? Падыздем і мы да іх. Паслухаем пытанні турыстаў.

— Якая вышыня ўсяго збудавання, не скажаце?

— Трыццаць два метры, — не надта ласкава паведаміў будаўнік, што маракаваў над «збудаваннем», якое прыцягнула ўвагу натоўпу.

— А колькі яно будзе каштаваць калгасу, не ведаеце?

— Семдзсят тысяч, — коротка адказаў будаўнік, не адрываючыся ад работы: ён апрацоўваў сваё «збудаванне» шліфавальнай шкуркай, дамагаючыся сонечнага бляску якойсьці дэталі.

Пяць слоў вымавіў, але як бурна зрэагаваў натоўп на гэтыя пяць слоў!

— Нішто сабе цацка!

— Шалёныя грошы!

— Багата жывучь! Семдзсят тысяч — на вецер! І не шкада!

— Шык прымусяць зрабіць любое глупства!

— Але ж прыгожа! Вёска набудзе сваё аблічча!

— Прыгажосць павінна быць карыснай. Асабліва ў вёсцы.

— Аблічча!.. Паказаць фасад у нас навучыліся! На гэта мы майстры! Паказуха ўсё гэта.

— Хлусня, а мы — раты паразыўлялі!..

Аўтар адчуў, што яму не хапае паветра ў стракатым натоўпе. Хутчэй прэч адсюль! Лепш не чуць наведвальніцкіх пытанняў, паспешлівых высноў, злоснай няпраўды аб «Рассвее».

А якім чынам не пачуць, калі гэта — жыццё, рэальнасць? І пытанні, і высновы. Заткнуць вухы і заплюшчыць вочы? Схавацца за славесную фігуру змаўчання, якая ўсё яшчэ жыве ў сучаснай літаратуры, у тым ліку ў публіцыстыцы?

Справа куды больш сур'ёз-

Яго зрабілі». Альбо: «Самі шалеюць з раскошы, а суседзі — жабракі. Памагаць трэба. Дзяліцца».

Што ж адбываецца?

У сярэдзіне 80-х гадоў калгас «Рассвет» дасягнуў такога матэрыяльнага ўзроўню, што дазволіў сабе «пашыкаваць» (з пункту гледжання турыста): на плошчы зазаяў фантан з колерамузычнай устаноўкай, роўні якому няма ў рэспубліцы; у цянiстым парку гэтакі трохпавярховы цацачкай падняўся калгасны санаторый-локс; новы дзятка сад уяўляў сабой слаў архітэктурнай фантазіі, рэальных жыццёвых зручнасцей для калгасных дзетак і шчодрых затрат гаспадаркі, будынак канторы, закладзены на Цэнтральнай вуліцы, справа, сваёй красою абуджае душу, а з дзесятак зграбна, з густам адстроеных лазняў любую душу размякчаць.

Мэта турыста — глядзець. Ён глядзеў, глядзеў, глядзеў усё, што яму паказвалі ў «Рассвее», — і яго захапленне ўбачаным паступова пераходзіла ў здзіўленне, у раздражненне, у нявер'е. Турыст, ён жа зямны чалавек, і мары яго канкрэтныя. Ён — з сённяшняга дня. У «Рассвее» яго падзілі па чысценькім тратуары, а ў роднай вёсцы, не забывалася ні на секунду, па гразкай вуліцы ні прайсці, ні праехаць. Тут фантан з колерамузыкай, а там звычайны водаправод цягнуць-не дацягнуць восьмы год, хоць кожны год прымаюць абавязачальства: дацягнуць. Тут лазні на любы густ, рускую ці фінскую выбірай, а там, у родным калгасе, старшыня прынародна абяцае лазню дзве пяцігодкі запар; тое ж і столькі ж абяцаюць сельсавет і райвыканком. У «Рассвее» кругласутачны дзетсад, а дома — трохгадовы сыноч, пакуль бацькі на рабоце, і цяпер, напэўна, адзін, пакуль я тут дзіўваюся на гэтую паказуху...

Турыст (кожны!) таксама з'яўляецца часцінкай грамадскай свядомасці. Знаходзячыся ў сваім звычайным асяроддзі, дзе ні дарог, ні лазні, ні водаправода, ні дзетсада, а толькі абяцанні, ён актыўна ствараў вакол сябе грамадскую свядомасць, у аснове якой — нявер'е ў слова, сказанае з трыбуны, аформленае лозунгам ці заклікам.

КРЫТЫКА сёння часта папракае маладых празаікаў за інертнасць у раскрыццё праблематыкі і канфліктаў. Для такіх закідаў ёсць падставы, але трэба мець на ўвазе, што штучнае фарсіраванне творчага росту таксама з'ява небяспечная для маладога аўтара. Письменнік рухаецца ўперад не тады, калі імкнецца ўлагодзіць крытыку, хапаецца за глабальныя, але не асвоенныя

тэмы, характэрныя як для першай, так і для другой кнігі — матыў духоўнага станаўлення юнага сучасніка. Паказваючы духоўны рост юнака ці падлетка, аўтар сам перажывае пачуццё радасці за поспехі свайго героя, і гэтак шчырае пачуццё перадаецца чытачу. Аўтар не ідзе на штучнае ўскладненне сітуацыі, у яго творах няма незвычайных абставін, хоць ён часта выносіць дзеянне за межы штодзённых клопатаў, на

бы павінна быць пакладзена пачуццё радасці існавання, якое і вызначыць яе гуманістычную арыентацыю. Матыў таксама ядуць, але нельга сказаць, што А. Кажадуб узяў яго напраткат з кнігі. У яго ёсць унутраная патрэба падтрымаць першыя самастойныя крокі ў жыццё юнага сучасніка.

Думаецца, аднак, што апека аўтара над сваімі героямі ў кнізе «Размова» становіцца ўжо празмернай. Сталася да чалавека можа прыйсці толькі ў чалавечым свеце, а А. Кажадуб празмерна доўга трымае сваіх герояў у цяплічных умовах. Некаторыя з іх даўно ўжо выраслі, прыйшла пара правесці іхнюю годнасць на ніве грамадскай дзейнасці. Іван Карневіч з апавядання «Вяселле ў паўднёвым горадзе» нават ужо ажаніўся, але чытачу пра яго вядома толькі тое, што ён, будучы вялікім аматарам воднага спорту, вырашыў сваё вяселле згуляць на востраве, да якога гасці плывуць на яхтах. У апавяданні многа штучнай мітусяніны, банальнага досціпу, імёнаў, але няма ні тыпаў, ні характараў. Персанажы памяшчаны пераімаюць звычайна перакормленая эліта, а аўтар спрабуе апаэтызаваць тое, што трэба паказаць фарбамі сатырычнага выкрыцця. Гэткая ж неакрэсленасць задуму і сюжэта характэрна і для апавядання «Студэнты, бульба, бабулі і каханне». Не знайшоў аўтар поля дзеяння і для маладога настаўніка Анатоля Крэня з апавядання «Як? Анічога!» Праўда, тут мы пра маладога настаўніка сёе-тое даведваемся: ён робіць раніцаю прабежку, не сыхоўся з мясцовымі выпівакамі і яшчэ не ажаніўся. У канцы аўтар дабавіў, што «недзе бегла па зямлі прыгожая, як напаяраскветная кветка, каханая Анатоля Піліпавіча, якую ён яшчэ не ведаў». На фоне та-

го, што ўжо сказана пра настаўніка ў беларускай літаратуры, апавяданне «Як? Анічога!» і сапраўды як бы нічога не сказала пра сейбітаў разумнага, добрага, вечнага.

А. Кажадуб адчувае, што прыйшла пара ўдасканаліць свае крытэры ацэнкі, прад'явіць новыя патрабаванні і да сябе і да героя, паказаць яго ў рэальных канфліктах і сутычках нашага часу. І там, дзе письменнік пранікае ў сутнасць сацыяльных інтарэсаў, у псіхалогію сваіх герояў, там у яго характары становяцца акрэсленыя, з'яўляюцца новыя нюансы і павароты ў стылі.

Невялікая аповесць «Гісторыя пра Любу Дворкіну» можа быць таму сведчаннем. Тут аўтар поўнасьцю адмовіўся ад прымітыўнага досціпу, а іранічная інтанацыя, выкарыстаная з пачуццём такту і меры, стала сродкам выкрыцця сучаснага мяшчанства. З некаторымі прадстаўнікамі вялікага роду Дворкіных чытач сустракаецца толькі адзін раз, але яны запамінаюцца як людзі з асяроддзя, дзе разлік на выгаду і золата вышесні ўсе іншыя чалавечыя інтарэсы, стаў сямейнай традыцыяй. Некалькімі штырхамі намаляваны выразныя партрэты Бэлы Рыгораўны і Барыса Міхайлавіча. Толькі ўжо ж вельмі нечаканым у аповесці з'явіўся фінал, калі Любачка становіцца вялікай прагрэсісткай, хоць да гэтага мы бачылі, што яе духоўныя інтарэсы засяроджаны на джынсах, жаніхах і наогул не выходзяць за межы стэрэатыпаў масавай культуры. Ідэльныя малюнак з паездкай у Налібоцкую пушчу ў канцы аповесці — гэта зварот да ўжо абкатаных калізій. Інерцыя стылю А. Кажадуб пераадолявае пакуль што марудна, хоць ён і адчувае, што неабходна

глыбей пранікаць у канфлікты эпохі.

У апавяданні «Размова» сталы мужчына Міканор Клыпка ўжо не можа прымірыцца са спажывецкімі інтарэсамі свайго суседа Юзюка Баклыгі, што спілаваў на вуліцы разложыстую ліпу, каля якой бавілі свае вечары вясковыя дзеці, Спрэчка Міканора з Баклыгам, да якой аўтар удала падключыў вечна п'янага лесніка Цуніка, стала сутычкай людзей, жыццёвыя інтарэсы якіх на сучасным этапе ўсведамляюцца як процілеглыя.

А. Кажадуб валодае добрай назіральнасцю, але ён свядома не націскае на штучную алегарычнасць. Письменнік адчувае, што сімволіка таксама павінна быць забяспечана духоўным і сацыяльным зместам. Працэс станаўлення асобы А. Кажадуб стараецца зафіксаваць у рэальных сямейнага побыту, на фоне грамадскіх інтарэсаў месцавой вуліцы, імкнецца да дакладнай перадачы бытавога і псіхалагічнага зместу, але гэта не заўсёды застрахоўвае яго ад натуралістычнага апісальніцтва. Недахоп унутранага дынамізму кампенсуецца награвушчваннем выпадковых сустрэч, разоў, апісанняў, якія разбураюць спадзяванні чытача, прытупляюць яго цікавасць. «Віцік Мацкевіч — па вулічнаму Мацак — бег праз поплаў нацянькі, не завярнуў на сцежку, што адхілялася ўлева, пад лодачную прыстань», — такі пачатак аповесці «Доўгі дзень Мацака» абяцае востры псіхалагічны сутычкі. У апавяданні «Транзістар» пачатак таксама шматобяцаны: «Асеня прыбегла — калі гэта можна сказаць пра бабу, якой за семдзесят — на аўтастанцыю загадзя». «Бадзёра выскачыў з ложка» і Анатоль Крэнь у апавяданні «Як? Анічога!» Разлазваны на першай старонцы аповесці «Старая хата» старшыня «пашыбаваў» у

Чытач спадзяецца

ім тэмы, чужыя, не арганічныя для яго праблемы. «Ёсць у паэта свой аблог цаліны», ёсць такі ж аблог і ў празаіка, на якім ён таксама працуе «з першае хвіліны і да апошніх тэкстаў». І калі крытыка хоча дапамагчы маладой прозе, то яна павінна паклапаціцца аб тым, каб акрэсліць далёгалыды аўтарскай нівы, вызначыць арганічныя для письменніка напрамак мастацкага асваення рэчаіснасці.

Новая кніга прозы А. Кажадуба «Размова» (1985) пераконвае чытача ў тым, што малады аўтар працуе на сваёй, няхай сабе яшчэ і не вельмі шырокага абсягу, ніве. Пасля выхаду «Размовы» ў новых водсветах бачацца вартасці першага зборніка А. Кажадуба «Гарадок» (1980). Змешчанае ў ім апавяданне «Лютаўскай замечцо» з'яўляецца добрым прыкладам глыбокага пранікнення ў драматычную сутнасць часу. Яго жыццясцярджальны пафас выразна акрэслівае галоўны ма-

ўлонне прыроды. Учынкі герояў у такіх апавяданнях («Вяселле ў паўднёвым горадзе», «Па харыуса», «Двухтыднёвае падарожжа») звычайна не маюць якога-небудзь прыкметнага грамадскага рэзанансу, але чытач разам з героем перажывае яго радасць станаўлення, радасць хоць і невялікай, але здабытай самастойна перамогі. Сітуацыі, да якіх звяртаецца А. Кажадуб, не называюць экстрэмальнымі, не скажаш, каб яны былі новымі. У памяці чытача жыве пэўны малюнак камсамольскага вяселля, калі не на экзатычным востраве ў цёплым моры, то ў зялёнай дуброве з юнацкай паэмы А. Куляшова. Пра радасць далучэння да прыроды ёсць выдатныя старонкі ў рыбацкіх і паляўнічых апавяданнях Я. Брыля, В. Карамазова, І. Пташнікава, І. Чыгрынава, А. Жука. Важна тое, што ў А. Кажадуба падобныя малюнкi маюць сваё ўласнае, хоць, можа, яшчэ і не ўсвядомленае як след аўтарам, прызначэнне.

А. Кажадуб адчувае, што ў падмурак духоўнага свету асо-

А. Кажадуб. Размова. Аповесці, апавяданні. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1985.

Крытэры — праўда і хараство

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

што канчатковая ацэнка твора, вырашэнне яго лёсу мае адбыцца перад друкаваннем. Хто гэта робіць? Нехта ананімны: можа, крытык, можа, письменнік. Сваю справу робіць той эксперт, якога выбярае выдавец, каб засланіцца і не адказваць самому за лёс рукапісаў. Забракаваныя творы спісваюцца выдаўцом у макулатуру. Але макулатурай яны стануць толькі тады, калі з расшэнем выдаўца згодзіцца аўтар. А ён, як правіла, не згаджаецца. Кладзе твор у ніжнюю скрынку стала. І крытыкам гэтага твора становіцца час. Але давайце паглядзім, ці ўсе забракаваныя творы ідуць на подсіл часу? Акажацца, што не, далёка не ўсе. Сярод тых забракаваных твораў апыналіся самацветы першай велічыні, якія потым ажывалі. Такі лёс мелі, напрыклад, апавяданні Я. Брыля «Марыля», «Праведнікі і зладзеі», аповесці «Жывое і гніль», «Сірочы хлеб», «У сям'і», раман У. Караткевіча «Нельга забыць», перад публікацыяй апісаныя творы В. Быкава. Тады бар'ер выдавецкага АТК быў надта высокі? — спытаюць у мяне. Не, ён быў надта дурны. Ад гэтага не застрахаваны і сучасны выдавецкі бар'ер, хоць там працуюць куды больш кваліфікаваныя письменнікі, чым раней.

У літаратуры за шэрасты і за памылкі ў ацэнках павінны адказваць не жанры і не аддзелы, а персанальна літаратары,

кожны, хто піша твор, — паэт, празаік, драматург, крытык — кожны мае ў кішэні асабісты штэмпель, ён бярэ на сябе адказнасць затрымаць марна свой час або і ашукаць, абкрасці чытача на некалькі гадзін ці нават дзён яго жыцця, напісаць рэч непатрэбную грамадству або шкодную. І вось пра гэта трэба думаць аўтару і крытыку, і выдаўцу, а не пра сваю кашулю, якая бліжэй да цела...

Як бы мы ні спадзяваліся на цуды крытыкі, нічога з гэтага выйсці не можа, пакуль пачуццё індывідуальнай адказнасці не паднімецца да ўзроўню грамадскай і гістарычнай. Разнабой, разыходжанні ацэнак і густаў мірыць культура.

Якім бы актыўным ні стаў працэс крытыкі рукапісу да яго надрукавання, — канчатковае слова за чытачамі і часам. А ўсім нам трэба думаць, як папярэднюю ацэнку давесці да ўзроўню гістарычнай трываласці.

Дык вось, калі выдавецкія інстанцыі зацікаўлены ў павышэнні культуры ацэнкі перад друкам, дык Саюз письменнікаў павінен браць на сябе іншую ролю і дбаць перадусім пра аблягчэнне аўтару доступу да друку і аб забеспячэнні розных спосабаў і форм ацэнкі пасля друку — прафесійнай крытыкай, чытачамі і літаратуразнаўствам.

Прагрэсіўнай нацыянальнай традыцыяй беларускага літаратурнага жыцця, яго ўзлётаў з'яўляецца, на мой погляд, прынцыповая салідарнасць крытыкаў з прадстаўнікамі ўсіх

мастацкіх жанраў і наадварот. Гэтая салідарнасць не куплялася ў часы Купалы і Багдановіча ўступкамі ці хвалебнасцю, крытыка была патрабавальнай, але і мастацкія жанры былі самапатрабавальнымі, не з усім крытычным згаджаліся мастакі, але не варагавалі з крытыкай, разумеючы, што варажнеча шкодзіць не адной крытыцы і не адным мастацкім жанрам, а літаратуры, яе грамадскаму аўтарытэту, яе пазіцыі ў нацыянальным жыцці.

Другой вызначальнай традыцыяй беларускай крытыкі мне бачыцца яе цесная сувязь з літаратуразнаўствам, з тэтыкай і эстэтыкай. На сумежжы крытыкі і эстэтыкі створаны ўсе артыкулы М. Багдановіча. На шырокай плошчы ад патрыятычнай публіцыстыкі да літаратуразнаўства і філасофіі адраджэння вёў свае роздумы пра новыя з'явы ў літаратуры Максім Гарэцкі. Гэтая пазіцыя перадавалася Бабарэку і Купцэвічу, Барычэўскаму і Замойніну — усім сапраўды вартым прадстаўнікам крытыкі ў савецкай беларускай літаратуры 20—30-х гадоў.

І трэцяй характэрнай рысай беларускай крытыкі з'яўляецца тое, што крытыкай, а часта і літаратуразнаўствам займаюцца самі мастакі. Так бывае ў часы нацыянальных уздымаў. Мажліва, і сёння гэтая практыка засцерагае нас ад многіх промахаў.

Не думаю, каб колькі-небудзь сур'ёзнаму письменніку патрэбны быў крытык, які б яго толькі хваліў і пахвальбой падтрымліваў творчае гарэнне (хоць гэта і патрэбная рэч), письменніку многа больш бывае патрэбны крытык, які б яго разумеў і дапамагаў яму аргументаваным аналізам яго твораў зразумець аб'ектыўную вартасць для літаратуры таго, што письменнік зрабіў. Рэляцыя крытык — письменнік — толькі адна лінія, другая лінія, крытык — чытач, і гэтая лінія

связі больш важная, бо яна выходзіць насустрач рашаючага суддзі — чытача, ад водгукі ці пасіўнасці якога залежыць і лёс письменніка, і крытыка.

Нядаўна прыслаў мне малады паэт сваю чарговую кніжку з просьбай аб прабачэнні за дапісы. Сапраўды, зборнік нагадаў мне давераснёўскія кніжкі М. Танка, дзе ён сваёю рукою аднаўляў радкі, выстрыжаныя цензурай. А тут было нешта большае — сатворчасць.

Адзін верш маладога паэта канчаўся радкамі, звернутымі да малаго сына:

Усё, што называецца Айчынай,
Няхай цябе ніколі не міне.
...З вялікаю надзеяю на сына
Гляджу —

ці зразумее ён мяне

Апошнія два радкі аўтар скрэсліў і аднавіў свае першапачатковыя:

На розных мовах мы гаворым з сынамі,
А ўнук —

ці зразумее ён мяне.

Аказваецца, у выдавецтве ўмеюць не толькі скрэсліць, але і дапісаць — у парадку сяброўскай перастрахоўкі ці што. Рэдактар узяў на сябе ролю самазванага цензара і сааўтара, а аўтар змоўчаў...

Выгладжваюцца, як бачым, тэксты перад друкам не крытыкамі, хоць і яны ўдзельнічаюць у гэтай справе як аўтары закрытых рэцэнзій, пісаных па загазах выдавецтваў, тэксты выгладжваюцца і мудраца ў асноўным выдавецкаю рэдактарай, там і затрымліваюцца: поруч з павярхоўнымі і хібнымі — «лішне» вострыя і смелыя думкі, часта ў парадку перастрахоўкі перад больш высокаю інстанцыяй, якая за якасць тэксту робіць адказным не аўтара, а рэдактара, бо ён чалавек на зарплате...

Дзе тут выйсце? Я думаю, ва ўдасканаленні адносін аўтар — выдавецтва. Пераход у свой час у сістэму выдавецтваў такіх письменнікаў, як В. Палтаран, С. Андраюк, Р. Барадулін,

В. Бечык, Г. Шупенька, — усе гэта бачылі — адразу азначаў павышэнне якасці адбору рукапісаў да друку і адпаведна — якасці выдаваемых кніг. Тут значыць рычак, а мажліва і рэзерв якасці. У інтарэсах кіруючых інстанцый Саюза письменнікаў і выдавецкай справы сумесна забеспечыць такое становішча, пры якім бы правы рэдактара не перавышалі яго прафесійнай кампетэнтнасці і перастраховачыня надбаўкі пільнасці прыраўноўваліся б да бракаробства на вытворчасці, або перарасходу паліва на транспарце. Патрэбна лепш ахоўваць правы аўтара на стадыі падрыхтоўкі тэксту, прынятага да друку рэдактарай. Адказнасць аўтара павінна быць галоўнай і прамоў, а не праз пасрэдніцтва рэдактара. Персанальная адказнасць аўтара перад законам, перад грамадствам, перад чытачом, а не перад чыёйсьці недасяжнаю кампетэнцыяй стрыгчы і шпательваць. Перавага залежнасці чалавека ад закону над залежнасцю асобы ад асобы была вядома яшчэ Арыстоцелю і Скарыне. Час не абвергнуў іх праваты. На тытульным лісце кнігі імя аўтара набіраецца больш буйным шрыфтам, чым рэдактара, патрэбна забяспечыць гэты ранжыр на практыцы аховай правоў і спягананнем абавязкаў, апраўдаць сапраўднай, а не фармальнай адказнасцю.

Прапановы гэтыя — не проста структуралістычныя практыкаванні, яны выцякаюць і з майёй уласнай сціплай аўтарскай практыкі. Назаву адзін толькі выпадак — нядаўні. Атрымліваю апошнім часам пісьмы ад ветэранаў рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі. Пасля звычайных станоўчых слоў ідзе пытанне ці папрук: «А што сталася з Анатолям Альшэўскім?» Сапраўды, што сталася з паплетчыкам Веры Харужай, сакратаром камсамола Заходняй Беларусі, кіраўніком Краёвага бюро ЦК КПЗБ? Пытанне за-

канец вуліцы высвятляць адносіны з кінадакументалістамі. «Чамусьці раззлаваўшыся, крычыць у самым пачатку апавядання «Па харыуса» Лёшка Бацота. Па ўсім відаць, што А. Кажадуб імкнецца паказаць чалавека, які наважыўся на нейкае энергічнае дзеянне і з першых крокаў натыкаецца на непрадбаны перашкоды. Гэта новыя нюансы ў сюжэтабудове, якія яшчэ не праглядаваліся ў першай кнізе яго прозы. Шкада толькі, што не ўсе гэтыя матывы напоўнены сацыяльна-псіхалагічным зместам.

Варта зазначыць, што ў кнізе «Размова» пры ўсім яе недахопах намеціўся перспектывны шлях мастацкага даследавання рэчаіснасці. Аповесць «Старая хата» пераканаўча засведчыла далучанасць аўтара да патрыятычных традыцый беларускай прозы. Праўда, і тут А. Кажадуб не выкарыстаў да канца магчымасці абранай ім калізіі. Магчыма, аўтар яшчэ вернецца да гэтага твора, каб разгарнуць старонкі чалавечай радасці і драмы, сведкамі якой былі схаваныя на дне кудра гарэзік і чобаты, адшуканыя ў сеньях пакінутай хаты, нямецкі штык і тарка для націрання гумы для бахлаў. У аповесці ўжо ёсць і героі, які мае духоўную патрэбу ў глыбокім пазнанні жыцця і шляхоў у будучыню свайго народа — бліжэй аўтару Анатоль Бячук. Гэта пакідае чытачу надзею, што А. Кажадуб зможа да канца пераадолець рэпартажную павярхоўнасць, этнаграфізм і апісальнасць сваіх твораў. Патрыятычная накіраванасць думкі заўсёды раскрывала пісьменнікі даяляг, абстрагала яго чуйнасць да канфліктаў часу. Думаецца, што творчасць А. Кажадуба тут таксама не з'яўляецца выключэннем.

Аляксей РАГУЛЯ.

«І НЕ МАГУ НЕ ПЕЦЬ Я ПЕСНІ...»

З'яўленне новай цікавай кнігі — заўсёды радасная падзея. Гэтая ж — радасная ўдвай. Чытаючы кніжку балгарскага паэта Хрыста Радзеўскага «Цвіціце, зёлкі, травы, дрэвы!», якую пераклаў Ніл Гілевіч, мы знаёмімся не толькі з выдатным паэтам краіны за Дунаем, а і адкрываем для сябе яшчэ адно пацвярджэнне таленту нашага перакладчыка.

Імя Х. Радзеўскага — адно з найбольш вядомых у балгарскай літаратуры, у грамадскім жыцці краіны. «З маладых гадоў — удзельнік камуністычнага руху. Актыўны журналіст, супрацоўнік легальных і нелегальных выданняў БКП у 20-я і 30-я гады... галоўны рэдактар газеты «Літаратурэн фронт», саветнік пасольства НРБ у Маскве, галоўны скаратар Саюза балгарскіх пісьменнікаў, галоўны рэдактар часопіса «Септэмври». Выбіраўся ў члены ЦК БКП, дэпутатам Народнага сходу НРБ», — так прадстаўляе Х. Радзеўскага беларускаму чытачу Н. Гілевіч у сваёй прадмове да кнігі. Значны ўклад унёс Х. Радзеўскі ў культурны балгара-беларускі сувязі. На балгарскай мове дзякуючы яму загучалі вершы Янкі Купалы і Якуба Коласа, А. Куляшова і Максіма Танка, П. Броўкі і многіх іншых нашых паэтаў.

Сёння, гартуючы кніжку па Хрыста Радзеўскі. Цвіціце, зёлкі, травы, дрэвы! Лірыка і сатыра, Пазвія народаў свету. Укладанне, прадмова і пераклад Ніла Гілевіча. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1985.

эзіі Х. Радзеўскага, можна толькі здагадвацца, якая агромністая задача стаяла перад перакладчыкам, каб у пералікім па аб'ёме выданні пазнаёміць нашага чытача з гэтым паэтам. Бо творчасць яго вялікая не толькі па часавых вымярэннях (пачаў друкавацца Х. Радзеўскі ў канцы 20-х гадоў), а і па сваёй шматграннасці. Ён — паэт-рэвалюцыянер, паэт-грамадзянін, паэты-лырык, паэт-сатырык... Дык вось, у кнізе «Цвіціце, зёлкі, травы, дрэвы!» паэт і прадстае менавіта ў гэтай сваёй шматграннасці.

Беззапаветнай адданасцю сваёй радзіме, народу, партыі прасякнуты вершы «Партыя», «Над магілай Смірненскага», «Мая магіла». Наколькі выразна праяўляецца грамадзянская пазіцыя паэта, відаць з такіх радкоў:

Я на тваю ўзышоў дарогу,
Усцяж палітую крывёй,
Вядзі ж мяне пад сцягам

наперад, Партыя, вядзі!
Кіперы пылі імён — свайм
чырвоным імем свяці!

Паняцце «партыя» для Х. Радзеўскага вышэйшае за ўсё. Ён — адданы сын яе, верны ёй да апошняга дыхання:

Я усё аддам, каб верным

ісці ў страі сыноў тваіх.
Усім нам добра вядома шматпакутная гісторыя балгарскага народа. Чужаземныя прыгняталінікі шмат гадоў душылі, тапталі, няславілі балгарскую мову, культуру, годнасць. Ды народ выстаяў, зборог сваё нацыянальнае аблічча,

сваю мову. І яна, гэтая мова, гучыць цяпер вольна і шырока, шматфарбна і праявіста.

Ці ты позна, ці рана радзілася,
мова родная — доля мая,
і калі тваё слова зрабілася
вострым мечам — не ведаю я.

Толькі знаю, што ў часы
праклятыя ты расла ліху-злу насупор,
і высноўвалі мары крылатыя
у народнай душы твай убор.

Колькі болю народ табой
выказаў,
колькі радасці, колькі тугі —
наб магла ты падняцца так
высана,
так натхнёна крышыць
ланцугі!

У гісторыі беларускага народа шмат падобнага да гісторыі народа Балгарыі. У пэўныя часы рознай масці магаты нашу мову таксама не лічылі за мову, стараючыся прынізіць гэтым самым самую годнасць беларуса. Можна, таму гэтыя радкі Х. Радзеўскага гучаць неяк асабліва па-беларуску, асабліва па-нашаму. І ў гэтым, канечне, трэба быць удзячным перакладчыку.

Балгарыя — краіна паэтаў. Там любяць і шануюць сваіх песняроў. Але ж і званне «паэт» патрабуе ад чалавека не толькі ўмення складаць вершы. Паэт — гэта не старонні назіральнік, а грамадзянін, змагар, воін. Гэта сцвярджае Х. Радзеўскі ў вершы «Паэт — гэта воін»:

Жыццё — змаганне, творца ў
гэты свёт
прыходзіць як абраннік.
Але хто базлівец — не паэт,
а подлы назіральнік.

У зборніку Н. Гілевіч знаёміць чытача і з сатырай Х. Радзеўскага. Гэты жанр літаратуры вельмі блізка нашаму перакладчыку. (Прыгадаем яго зборнікі сатыры і гумару «Званковы валет», «Да новых венікаў», «Ці грэх, ці два» і іншыя). Таму і выбраў ён з сатыры балгарскага паэта тое, што найбліжэй нам сёння, найбольш нас турбуе, з чым

належаць сёння змагацца ў нашым грамадскім жыцці. «У змаганні за чысціню маральнага ідэалу будаўнікоў новага грамадства ён неспрымлімы і бязлітасны. З носьбітамі зла ён не цырымоніцца і далікатных слоў асабліва не падбірае», — гаворыць пра Х. Радзеўскага Н. Гілевіч.

Мараль мешчаніна, абывечыля, прыстасаванца вынікае з байкі «Мудрасць паўзуна», дзе арал — «магутны гаспадар нябёс» — спытаўся ў змяі, чаму яна не рвецца ў неба, «ці не абрыдла поўзаць вечна?» Яна ж на гэта адказвае:

— Хто лётае —
запомні!
можна ўпасці,
і зломіць галаву,
і носці там складзе.
А той, хто поўзае —
той не ўпадзе.

Байкі «Слон і Муха», «Вожык і Ліса», «Патугі гніды», «Мудрасць паўзуна», сатырычныя вершы «Назойлівыя мухі», «Каго вініць», «Ананімны паганец» і іншыя — вельмі блізкія нам, беларусам, па сваім змесце, па сваёй накіраванасці, па сваёй маралі.

«І не магу не пець я песні...» — паставіла я загаловак слоў з верша Х. Радзеўскага. Бо падумалася мне, чытаючы зборнік, што словы гэтыя аднолькава можна аднесці і да выдатнага балгарскага паэта, і да нашага паэта-перакладчыка Н. Гілевіча. Падумалася яшчэ і з тае нагоды, што ў нашым літаратурным і грамадскім жыцці нядаўна была прыемная навіна: Балгарыя ўзнагародзіла нашага паэта высокай узнагародай — яму прысуджана званне лаўрэата Міжнароднай Боцеўскай прэміі за рэвалюцыйную пазіцыю і публіцыстыку. Дык няхай жа спяваюцца гэтыя песні і па-балгарску, і па-беларуску аднолькава шчыра, узнёсла, пранікнёна, ад усяго сэрца!

Вера МАСЛОУСКАЯ.

коннае, і на яго проста знайсці адказ у часопісным варыянце аповесці «Пасланец Праметэя», апублікаваным у свой час у «Малодасці». Але часопісная рэдакцыя канцоўкі аповесці, якая Алесем Жуком, тады намеснікам рэдактара часопіса, была прызнана цалкам лагічнай і патрэбнай, кіраўнікам выдавецтва «Юнацтва» выдалася лішній, як нейкая непрыстойнасць. Яе патрактавалі педагогічна-утылітарна і вырашылі, што не варта абцяжарваць думак і пачуццяў юнага чытача катэгорыяй трагічнага. На жаль, спрэчкі такога характару вядуцца ў форме ультыматумаў аўтару. А той вымушаны згаджацца, суняшаючы сябе даволі сумнішальнай жыццёвай мудрасцю, што ён выказаў сябе не толькі ў тых мясцінах тэксту, якія выкідаюцца, але, можа, і ў тых, што будуць надрукаваны.

Што з'яўляецца бясспрэчным паказчыкам якасці літаратуразнаўчых і крытычных твораў? Іх выхад за межы рэспублікі. На жаль, гэты выхад у нас, беларусаў, абмежаваны: лічаныя крытыкі друкуюцца ў цэнтральных выдавецтвах і саюзных часопісах. Сярод самых плённых — адзін з панегрыстаў. Не думаю, што ўсё тут залежыць ад недахопу ў нас вартых увагі пёраў. Вінавата і недастатковая цікавасць цэнтральных выдавецтваў і літаратурных выданняў да нацыянальнай спецыфікі літаратуры, а можа, і пэўная асырага, каб хоць не распыліцца ў рэгіянальным і не спускацца з вёжы агульнасаюзнага. Думаецца, ад засцярог дзевяццаці адмоўца, бо ў нацыянальных літаратурах сёння высокі каэфіцыент савецкага і агульначалавечага, усяго таго, з чаго будуцца масты даверу.

Чытаючы іншыя крытычныя творы, думаеш, што наша крытыка выракаецца свайго роду племені, адбрыкаецца ад традыцый, хоча быць сабе та-

кім сучасным бюро па стандартах і па якасці. Ажно смех часам бярэ, так ужо старанна, з правінцыяльным піетызмам вывучаюцца ў нас апошнія прадпісанні метадыкі літаратузнаўчага аналізу, аспекты прыёмаў падыходу да твора. З верай неафітаў мы часта ўсё дзе-кольвек прыдуманае гатовы прыстасаванца да нашага, да такіх твораў, аўтары якіх і ў сні не снілі пра тыя сакрэты і прыёмы, уладальнікамі якіх аб'яўляюць іх і сябе маладыя крытыкі.

Адным словам, саборніцтва за прагрэс паміж мастацкімі і немастацкімі жанрамі ідзе, аж гай шуміць, і тым часам... Паззія і літаратуразнаўства аказваюцца бязлікім прадуктам машыны часу, моднай, а не разумнай красы. А павінны ж быць голасам аўтара, яго лёсам, тою біяграфіяй, што свая і не свая — народная. Нельга нашай літаратуры і крытыцы забываць, што сёння мы, беларусы, як мала які народ — біяграфічны. Дай, напрыклад, французам ці палякам нізку вершаў, напісаных на Лукішках ці ў Калдычэве, або ў Іране ваенных гадоў, дык яны зробяць з іх нацыянальныя рэліквіі, амулеты, а мы добра, калі прыгадаем іх з выпадку круглага юбілею аўтара, ды і то займаемся вышукваннем уплываў якой-небудзь ідэі валенрадызму ці французскага верлібра.

Дзе-дзе, а ў крытыцы моднічанне, піжонства двойчы смешна. Многа, на жаль, выходзіць у літаратуразнаўстве і крытыцы прац, напісаных мовай літаратуразнаўчага жаргону, мудрагелістай, прэтэнцыёзнай, як паўлінавы хвост. Чытаючы іх па абавязку, пераконваешся, што стылістычная пышнасьць і ўскладнёнасць тэрмінаў прыкрывае адуцённасць сур'ёзнага і арыгінальнага зместу. На жаль, не выратоўваюць некаторых кніг і імёны тытулаваных рэцэнзентаў, ці ўшанаваных рэдактараў. Але з другога боку,

не дапамагі і станоўчыя рэцэнзіі рукапісу таленавітай і па-партыйнаму прыціскавай кнігі А. Мальдзіса пра рамантыку літаратуразнаўчага пошуку, які прывёў яго ажно ў Англію і прымусіў, захоўваючы прынцыповую ідэю пазіцыю і этычныя нормы, кантактаваць з ідэалагічнымі праціўнікамі.

Літаратуразнаўства наша павінна ставіцца паміж аўтарам і чытачом, а не ўціскацца паміж аўтарам і Парнасам, не прыкідвацца, што крытыку нібыта вядомы сакрэты творчасці, як Майсею былі вядомы тайны і помсылы бога.

Сапраўдны драматызм крытычнага твора паўстае тады, калі крытык адчувае адказнасць за ацэнку і шукае спосаб у справядлівасць, хварэе за агульную справу і якасць літаратуры як з'явы надасобітай, калі бачыць у пісьменніку таго чалавека, творчасцю якога зараз і ствараецца аўтарытэт літаратуры або падрыў гэтай аўтарытэту, і разумее, што ніхто не хоча пісаць блага, што не ўсё з удача напісанага ўсім адразу падабаецца. Да арыгінальнага трэба прывучаць не толькі чытача, а, бывае, і самога аўтара.

У работах маладых крытыкаў часта сустракаецца разбярэная фактура. Гэта правая непавялі да чытача. Крытыкі, бывае, з аўтарам ці з калегамі па цэху гавораць на сваім жаргоне і так, як быццам кожны, каму давядзецца чытаць іх артыкулы, спачатку прачытае і прадумае рэзэнзуемы твор. Гаворка збіваецца на тэхналагічную мову сюжэтабудавання ці вершаскладання, а ў выніку выходзяць рэчы нечытальныя, размова піфійскага аракула з самім сабой.

Ледзь не на кожнай рабочай сустрэчы ў СП чуеш заклікі: трэба рыхтаваць больш крытыкаў, падаюцца прапановы, дзе і як — на філфаках, на журфаках, а ў той жа час выпуснікі вышэйшых літаратурных

курсаў ці літінстытута імя Горькага, вярнуўшыся дамоў з дыпломамі, перастаюць пісаць. Прыязджаюць з курсаў павышэння кваліфікацыі ў Маскве вузаўскія выкладчыкі літаратуры і на пытанне, чым вы там займаліся, адказваюць: камп'ютэрамі. А дзе можна прымяніць камп'ютэр у літаратурным аналізе? «Не ведаем, мы самі пыталі ў выкладчыкаў на курсах, тыя адказвалі, што гэта не ўваходзіць у іх абавязкі, праблема прымянення іх не цікавыя, яны абавязаны толькі навучыць карыстацца камп'ютэрам». Усе разводзяць рукамі: дзе прымяніць камп'ютэрны матэматычны аналіз у літаратуразнаўстве. Ніхто не ведае і ніхто не тлумачыць.

Каб вырасла крытыка, трэба, каб расла літаратура. Ці неабходна крытыку натхненне? Відаць, тыя паэты, празаікі і драматургі, якія гавораць, што крытыкі ў нас няма, або крытыка адстае, лічаць, што крытыку можна пісаць без натхнення, або лічаць, што мастацкія жанры дасягнулі такога вышыні, што могуць натхніць хоць Бялінскага. Прыніжэнне калегу па творчасці не робіць гонару нікому — ні паэтам, ні крытыкам. Адны і другія павінны памятаць, што проза, паззія, драматургія мае такіх крытыкаў, якіх яна спарадзіла і якіх яна вартая. І наадварот: крытыка мае такую прозу, паззію, драматургію, якую яна падтрымлівала, сцвярджала і ўхваляла.

Праектаў, як палепшыць літаратурную справу шляхам рэарганізацыі, — поўна. Хірэюць і марнеюць перыферычныя аддзяленні СП і многія літаб'яднанні. Слаба аб'яўляюцца новыя таленты не таму, што гены таленавітасці вычарпаліся ў народзе, а таму, што таленавітасць, як і працавітасць — зольнасць мнагапрофільная, талент можна павярнуць на паззію ці на прозу, а можна і на тэхніку, на арганізацыйную работу.

Куды ён будзе паварочвацца на практыцы, залежыць ад грамадскага попыту. У нас попыт на літаратурныя таленты найбольш высокі на ўзроўні рэспублікі і Саюза, у правінцы яго амаль што няма і цяжка сабе ўявіць, калі будзе.

Гаспадары правінцый лічаць, што выгадней і пачэсней, каб іх абслугоўвалі сталічныя мастакі з выклікамі на дом, чым трымаць мясцовых. Цяжка ж быць пракокам на сваім падворку. А мецэнату не шмат гонару і папулярнасці ад апекі над тутэйшымі.

Чытаючы накіроўваючы артыкулы некаторых прадстаўнікоў літаратузнаўчага фактара, так і адчуваеш, што смуткуюць іх душы па зручных, а не карысных для літаратуры формах зносін. Зручным аказваецца інструктаванне дзеля паскарэння, паскаральнікам літаратузнаўчага развіцця мае стаць крытыка, а паскаральнікам крытыкі — праблемны артыкул і наогул вострыя жанры пры скарачэнні сцвярджалых. Другі спосаб паскарэння крытыкі — аддзяленне яе ад літаратуразнаўства, хранічна хворага на акадэмізм і адарванасць ад жывога літаратузнаўчага працэсу.

Бюракратычныя метады няблага дзейнічаюць і пад сцягам інтэнсіфікацыі. Зрэшты, і рацей яны пладзіліся не таму, што могуць шкодзіць прагрэсу ў літаратуры, а таму, што яны зручныя, не патрабуюць творчага напружання, працы — лёгкія.

Мы забываем пра выключэнне, якое зрабіў К. Маркс мастацтву сярод іншых форм ідэалогіі. Ён прызнаваў усім відам мастацтва прывілей даўгавечнасці і здольнасці развівацца пры нізкіх формах базісу, эканомікі. Вось нам, крытыкам, трэба перадусім вучыцца ацэньваць творы і творчасць мастакоў на тэрамет даўгавечнасці.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

РЭТУШОРЫ

ПАЭМА

Свята. Калоны ідуць за калонамі,
Поўніцца музыкой горад і гоманам,
Барва сцягоў у высокім блакіце...
Свята.
Астатняе самі ўявіце.

Крочыць рабочы надзейны люд.
Сотні прафесій, напэўна, тут.
Хто ад станкоў, хто ад станаў і домнаў,
Ад чарцяжоў, ад разлікаў нястомных.

Тут і ткачы, і будаўнікі...
Усіх пералічваць мне не з рукі,
Ды ці змагла б? Я—травінка у лузе,
Разам з усімі іду і смяюся.

Я—толькі кропля ў абуджаным моры.
Скажаце вы: — А пры чым рэтушоры?
Што—інтрыгуеш, пазтка, ці, можа,
Ты не па сіле ўзвальваеш ношу?

Так ці іначай—бліжэй да справы.
Вунь яны тупаюць: правай, правай!
Не азіраюцца, не сумняваюцца,
Лозунгі густа над імі ківаюцца.

Востра наточаны іхнія пёры,
З пафасам, хорам пляюць рэтушоры:
— Адрэтушыруем усё, што хочаце,
Адрэтушыруем усё як след.
Калі і схібіце, калі і збочыце—
Так размаляем, што ахне свет.

І рэтушоры ўверх зухавата
Зводкі ўзняваюць свае і даклады,
Кнігі, артыкулы і справаздачы...
(Пні на бязлітасных высечках плачуць).

Паназіраем за з'яваю гэтай.
Што называецца, спроба партрэта.

1.

«Ад фатографа-партрэціста патрабуецца высокая ступень назіральнасці і рашучасці».
(Тут і ніжэй — вытрымкі з кнігі Франца Фідлера «Партрэтная фатаграфія»).

Справа адказная, людцы, партрэт.
Раптам сябе не пазнае аб'ект?
Вочы ад злосці палезуць на лоб,
Залямантуе: — Няпраўда! Паклён!

Тут аніякага падабенства,
Выглядам быў я прыемны з маленства!

Так, не спускаючы дзіцятка з рук,
Цёткі казалі: «Анёл, не хлапчук!»
Старастам класа ён быў, несумненна,
Ціха сядзеў і вучыўся сумленна.

Спісваць даваў ды сталаў пакрысе...
Быў, адным словам, амаль як усе.

Выбіўся ў людзі, бо «цёткі» з вусамі,
Змену сабе падбіраючы самі,
Увагу цанілі і позірк ласкавы.
Пафас які і якая пастава!

Праведны гнеў!.. Нізавошта на свеце
Ён не пазнае сябе на партрэце.
Гэткага подзвігі я не чакаю.
Рэпліка з залы: — А хто ты такія?

Я перад вамі як ёсць, без прыкрасаў,
Я ўпершыню закізала Пегаса
Жорсткай, бадай не жаночай рукой:

— Годзе гайсаць! Час заняцца сяўбой.
Трэба табе пахадзіць і за плугам—
Не матылёк, не пчала ты над лугам.
Трэба, каб ведаў ты разам са мною
Дух непрытоены поту і гною.

Будуць і ў нас адпачынак і свята,
Косю адданы мой, косю крылаты!

2.

«Адначасна з вынаходствам сухой фатаграфічнай пласцінкі з'явілася рэтуш, прымяненне якой прывяло да самых адмоўных вынікаў».

Першы быў хаос і кіпенне агню.
Стомлена ноч усміхалася дню,
З цёплай вады выпаўзала зямля...
Перш было фота, а рэтуш пасля.

У рэтушораў паняцці свае.
У рэтушораў варона пня
Па-салаўінаму, кура лятае,
Вартасць і яйка сапсутае мае.

Слухайце байку. Адзін іхні зух
У камандзіроўцы набрыў на лапух.
Вырашыў, што пастараецца ён,
Ракурс належны шукае і фон.

Топчацца, мерыцца, спеліць задуму.
Творчасць—яна вам не «функцію ізіюму»,—
Вымучыць гэтак, што падаеш з ног.
Выйшла газета. О мілы мой бог!

Вочы працерці, здзіўлёная, мушу:
Бачу заместа дзядоўніка... ружу!

У метамарфозе, аднак, вінаваты
І асцярожны занадта рэдактар.
Дзе вастрыні і рашучасці больш—
Думае: «Што як... А раптам...» — і ў кош.

Вось лапухі і бушуюць... Закіну
Дзеда герою свайму у чупрыну!

3.

«Узбудненне маштаба здымка прыводзіць, як правіла, к павышэнню ўражання ад партрэта, але зусім не к палепшэнню яго якасці».

Можаце вы запытацца, сябры,
Дзе засядаюць такія майстры.
То не прафесія і не пасада—
Зроку дэфект, асабліваць пагляду.

Скрозь яны—там, дзе трыбуны, канторы.
(Двое працуюць—кіруе чацвёрта.)
Зверху наніз, як лісце ў час буры,
Падае, сыплецца макулатура.

Шматпавярховыя бачылі гмахі,
Дзе абжыліся пляткаркі і свэхі?
Не кабінеты, а ярусы нор.
У кожнай— маленькі сядзіць рэтушор.

Года не пройдзе—робіцца цесна,
Штаты растуць, як дражджавое цеста.
Вось пачалі дабудоваць крыло...
Сонца, у выніку, як не было.

4.

«Трэба адкрыта прызнацца ў тым, што ў дадзенай галіне дзейнасці працягваюць існаваць састарэлыя паняцці, якія неабходна прыбраць з дарогі».

У рэтушораў і слоўнік не просты,
На адпаведнасць іхняму госту
Пільна правяраны. Строгі адбор
Ажыццяўляе педант-рэтушор.

Ён адмятае з ходу, дазвання
«Цяжжасці», «ваганні» і «адставанні».
Ён не падставіць начальніцкі лоб
Пад «недагляд», «перабор», «недахоп».

Ён не дазволіць, каб хтосьці бязвусы
Пенсіянера вучыў, не дапусціць,
Каб не дай бог ва ўрачыстасці залы
Горыч памылак былых прагучала.

Трэба дадаць, што шануе ён
Сёння машынку і мікрафон.
Ёсць у наяўнасці (выбар багаты)
Кіна- і фота- ашчэ апараты...

Добра жывецца таму, хто прывык
Вешаць на ўсё маляўнічы ярлык.
Блізкай здаецца вялікая мэта,
Высакародным—сэнс марафета.

Ну, а астатняе—пыл, драбязя,
Свет балансуе на грані ляза.
Зоркі і тыя ад страху трасуцца:
Што перамога—людскасць? Нялюдскасць?

Мы, рэвалюцыі дзеці, у стане
З большай канкрэтнасцю ставіць пытанне:
Скора ўтаймуецца шал канібальскі
У таўстасумаў завакіянскі?

Рупімся мы, а герой мой шчыруе:
Тут падатрэ, там крыху падтушуе,
Вока прыплюшчыць: ды я ж малайцом!
Почырк знаёмы. Няхітры прыём.

Толькі чыноўнае гэта двурушша
Труціць, разбэшчвае юныя душы.
Толькі выглядваюць з-пад макіяжу
Горкія, прыкрыя промахі нашы.

5.

«Святло і цені—дзеці аднаго і таго ж сонца».

Вось яго бог і яго апраўданне—
Лічба!— ў вяночку нябеснага ззяння.

Што перад ёй аргументы другія,
Большкі людскія і лёсы людскія?
Што перад ёй абавязак, сумленне?
Лічба кіруе. Трасуцца калені.

Фабрыкі нашы да валу прыкуты,
Дзьмуты праэнт выдаюць інстытуты.
Школа ў журналы збірае пяцёркі.
Лектар прысунецца— хоць ты падпоркі

Стаў яму. (Гэта шануюныя «Веды»:
Колькасцю—пера, якасцю—неда).

Фільмы пякуцца штодня—як аладкі
У непамерна занятае маткі.
Вострасюжэтны, музычны ці смешны—
Штосьці ў аладках тых прысмак замежны.

Што ні падай—спажывае глядач.
А мы, як заўжды, пра маштабнасць задач.

6.

«У фотамайстэрнях уладарыў злы дух рэтушы».

У лабараторыі ціша і змрок.
Нельга сюды урывацца, браток.
Тут рэактывы і негатывы—
Хіміі царства. Заходжу пацвіта.

Глум застаецца ў мяне за спіной,
Голас, што ў пустцы, разносіцца мой.
Бачу цыбаты фатографа цень...
Тут праяўляецца сённяшні дзень.

Слава майстрам! Іх рукамі цудадзейным!
Тут праяўляюцца нашы надзеі.
У цемры вільготнай, бы зорка ў крыніцы,
Воблік наступнасці цьмяна свіціцца.

Покуль што цяжка разгледзець дэталі.
Толькі б іх рэтушшу не сапсавалі!

Прыйдзе пара—і аловак насаты
Выкінем мы, паважаючы праўду.
Скажам: была ў нас з хлуснёю вайна.
Плёнка праяўлена. Штору з акна!

7.

«Старыя майстры-фатографы не ідэалізавалі свае мадэлі».

Ёсць важакі і чыноўнікі ёсць.
Першыя— бачыць уменюць наскрозь.

Нас папярэджаў пагляд Ільча,
Каб не спяшалі, не секлі з пляча,
Каб не балеў ад руплівасці лоб,
Каб пазбягалі «дзіцячых» хвароб.

Каб найвышэй за праэнтны і планы
Быў чалавек, камунізму адданы.

Помнячы быццам усе запаветы,
Як жа мы можам марудзіць пры гэтым?
Біць сябе ў грудзі, хваліцца без меры,
Важнічаць, дзьмуцца, ўтыкацца ў паперы?

Свой інтарэс прыраўноўваць к закону?
Дачныя зоны абносіць бетонам?
Чорнае—белым лічыць ці ружовым?
Хмурыць Ільч, падалося мне, бровы...

8.

«Пытанне аб непазбежнасці рэтушы працягвае заставацца спрэчным».

Жыў непрыкметны адзін чалавек.
Век выпінаўся і гнуўся век,
Здэкі царпеў. А паноў прагналі—
Плечы яго выпрамяляцца сталі.

У слоўе адчуўшы вялікую сілу,
Кінуў аднойчы драгату і шыла,
Голас на сходах пачаў падаваць...
Сам не заўважыў, як стаў кіраваць.

Дзе—асцярожна, цярдліва, цішком,
Дзе—дык і грукаў аб стол кулаком.
Трэба старацца, такая работа.
Надта ж начальства гнявіць не ахвота.

Лепей яму пад руку не трапляць,
Выправім возьмем адзінку на пяць.
Кіруе дасюль—і гады не ўзялі.

...Ах, што за боты
у майстра былі!

9.

«Воблік і сутнасць чалавека неад-
дзельны адзін ад аднаго».

У рэтушорскай сям'і ладнаватай
Людзі падобныя ўсе, як блізныя.
Звычайка трымацца... Усмешка і тон...
Гарт бюракраціі адразу відзеён.

Ёсць паміж іх, тым не меней, асобы
Трохі інакшай, адметнае пробы.

Маючы талент і слабыя нервы,
Зверху глядзяць на астатнюю хеўру,
Лаюць натоўп і не церпяць прымусу.
Гэта, канечне, служыцелі музаў.

Покуль у вучнях і пуста ў кішэні—
Для рэцэнзентаў жывыя мішэні.
Шчэ яны славаю не салсаваны,
Пішуць ад сэрца карціны, раманы.

Потым, глядзіш, атрымалі партфелі,
Пыжык надзелі—іначай запелі.
Сталі абачлівей словы і кропкі,
Знаюць: балюча валіцца звысоку.

Ну, а у творах страхоўка такая,
Быццам не пішуць—бяруць Гімалаі.
Гладка ўсё, правільна, спраўна і міла...
Значыць, асоба ў сярэдзіне гніла.

10.

«У наш час фатограф ужо не
палохае найўнасць вяснушак у ма-
дэлі».

Ён, рэтушор, нам да болю прывычны,
Ён абцякае і шматаблічны.

Можа—ён з візай гайсае па свеце,
Можа—сядзіць у раённай газеце,
Можа—ўзначальвае недзе РАНА,
Можа—ўсміхаецца з тэлекана.

Дзе ён ні быў— ён з учора, не з сёння.
Што ж ён ідзе у працоўнай калоне?

11.

«Рэалізм... надае адлюстраванню
глыбіню і паўнату».

Дзе ні знаходжуся, дзе ні бываю—
Твары людскія, што кнігі, чытаю.
Яркія, бялкія— ўсе па парадку.
І цікавей я не знаю занятку.

Крык у тралейбусе, цэлая драма:
Гэта п'ястун разышоўся у мамы.
— Сын, перастань...
Вунь смяюцца ўсе, сынку...
Таварыш фатограф, пакіньце слязінку...

Кажа малому бабуля, што з вёскі:
— Яблычка хочаш?
І высахлі слёзкі.
Ласку прамениць старая жанчына.
Таварыш фатограф, пакіньце маршчыны.

Побач істота азызлая села—
Вочы пустыя і твар пасінелы,
Рысы пазначаны страшнаю метай.
Таварыш фатограф, пакіньце і гэта.

Потым дзяўчат упыркнула чародка,
Магнітафон заспяваў на ўсю глотку.
Людзі гудзець незадоволенна сталі,
Быццам яны не такіх гадавалі.

Розныя мы, Гэта ведаем самі.
Таварыш фатограф,
Будзь чэсны прад намі.
Бо занатоўваеш воблікі нашы
Ты назавуеш, навік—
памятай жа!

Падлічана: за апошнія сорак гадоў у свеце адбылося столькі вялікіх і малых лакальных войнаў, узброеных канфліктаў і сутыкненняў, што не было, па сутнасці, ніводнага дня, каб у тым ці іншым рэгіёне планеты не гучалі б стрэлы, не лілася людская кроў.

Адной з краін, дзе па віне імперыялістычных сіл пануе тэрор і адкрыты прыгнёт, з'яўляецца Намібія. Вось ужо два дзесяцігоддзі яе тэрыторыю, насуперак рашэнням Арганізацыі Аб-

міністрацыі фактычна знаходзіцца ў ізаляцыі, і ў гэтым можна было пераканацца ў Вене. Больш як 130 дэлегатаў ад розных краін і арганізацый выказаліся за неадкладнае прадастаўленне незалежнасці Намібіі.

К. — Як прагучаў на канферэнцыі голас нашай рэспублікі?

А. А. — Беларуская ССР выступала і выступае ў абарону неад'емнага права намібійскага народа на самавызначэнне і самастойнасць на аснове захавання адзінства і тэрытарыяльнай цэла-

ферэнцыі. І гэта нягледзячы на тое, што акурат у краіне завяршыліся выбары прэзідэнта Аўстрыйскай рэспублікі, якія суправаджаліся шумнымі палітычнымі дыскусіямі вакол біяграфіі Курта Вальдхайма — новага прэзідэнта.

Паколькі я ўпершыню ўдзельнічаў у форуме такога рангу, для мяне нязвычайнымі былі меры бяспекі, якія прымаліся на выпадак магчымых тэрарыстычных актаў. Палац Хофбург, дзе праходзіла канферэнцыя,

ны савецкія воіны, якія загінулі ў баях за вызваленне Вены.

І яшчэ, калі дазволіце, адзін эпізод...

Цёплы, крыху нават душны вечар на Кертнер-штрэсе... Гэта любімае месца адпачынку гараджан, машынам сюды ўезд забаронены. Лёгка рамантычная смуга пачынае ахутваць старажытныя гмахі, будынак кансерваторыі. Каля Чумнак калоны (гэтых помнікаў ахвярам чумы, якая бушавала ў сярэдзевеччы, шмат на дарогах Еўропы) маладая дзяўчына іграе на скрыпцы. Побач многа маладых музыкантаў, як мне растлумачылі — студэнтаў кансерваторыі. І раптам чую яшчэ адну мелодыю — шчымымі знаёмую. Я не адразу паверыў: студэнт-японец, зусім юны, старанна выводзіў раманс «Не брані мяня, родная...» І ад гэтай мелодыі ўсё навокал набыло нейкую нерэальную, фантастычную афарбоўку. У майё свядомасці нечакана з'явілася ўспаміны аб родным доме, далёкай Намібіі, палац Хофбург, з балкона якога ў 1938 годзе Гітлер аб'явіў «аншлюс», чумная калона і магілы савецкіх байцоў, якія загінулі за тое, каб ніколі не было ў свеце чумы нацызму і агрэсіі.

К. — І яшчэ адно пытанне. Магчыма, не з лёгкіх... Вы скульптар. Грамадская і палітычная дзейнасць не перашкаджае творчасці? Як адно спалучаецца з другім?

А. А. — Думаю, што патрэба ў грамадскай дзейнасці жыве ў кожным з нас. Я не палітык. Але калі я выступаю на высокім міжнародным форуме, то як ніколі востра адчуваю сябе грамадзянінам сваёй краіны. Паверце, гэта зусім не проста — несці такую высокую адказнасць. Але і неабходна.

Як грамадская дзейнасць адбіваецца на творчасці? Шмат даюць сустрэчы з віднымі грамадска-палітычнымі дзеячамі. Раней, напрыклад, мне даводзілася сустракацца з Філіпем Кастра. На гэтым форуме я пазнаёміўся з Прэзідэнтам СВАПА Сэмам Нуйома. Творы ж нараджаюцца не ў кабінетнай цішыні. Думаю, жыццё з яго рэальнымі супярэчнасцямі — лепшая крыніца натхнення. Я хачу сказаць: пакуль у свеце існуюць пагрозы ядзернай вайны, фашызм, расавая, нянавісьць усіх відаў, голад, эксплуатацыя дзіцячых працы, дэмагогія і ваенны шантаж, мастак не мае права быць над «бітвай», права на спакой, на задавальненасць сабой і сваімі дасягненнямі.

Інтэрв'ю ўзяў
Віталь ТАРАС.

У палацы Хофбург і вакол яго

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» гутарыць з народным мастаком БССР А. А. АНІКЕЙЧЫКАМ

яднаных Нацый, незаконна акупіруе расіскай рэжым Паўднёва-Афрыканскай Рэспублікі.

Сёлета ў ліпені, у Вене, адбылася Міжнародная канферэнцыя, прысвечаная вельмі важнаму пытанню — неадкладнаму прадастаўленню незалежнасці Намібіі. Дэлегацыя Беларускай ССР на гэтым прадстаўнічым форуме ўзначальваў народны мастак БССР А. А. Анікейчык.

К. — Анатолий Аляксандравіч, што паказала канферэнцыя? Вашы ўражанні? Ці ёсць надзея на хуткае вырашэнне адной з самых вострых палітычных праблем нашага часу?

А. А. — Я сказаў бы так: ключ да вырашэння ёсць. Гэта — рэзалюцыя Савета бяспекі ААН № 435, прынятая ў 1978 годзе. У ёй дакладна вызначаны шляхі і сродкі пераходу Намібіі да незалежнага развіцця. Аднак Прэторыя з дапамогай свайго «гістарычнага саюзніка» — ЗША і некаторых іншых заходніх дзяржаў — спрабуе ўвекавечыць каланіяльны рэжым у Намібіі. Больш таго, яе тэрыторыю ПАР выкарыстоўвае як плацдарм агрэсіі супраць суседніх незалежных афрыканскіх краін, перш за ўсё — Анголы.

Па звестках ААН нацыянальныя рэсурсы Намібіі рабуюць транснацыянальныя карпарацыі (ТНК) Паўднёвай Афрыкі, Заходняй Еўропы і Паўночнай Амерыкі, а таксама каля 340 розных філіялаў ТНК. А мясцовае насельніцтва прымушаюць жыць па бесчалавечных законах апартэіду, «экспарціраванага» з ПАР.

Між іншым, на гэтай канферэнцыі дэлегацыя ЗША прысутнічала ў якасці назіральніка. Неканструктыўны курс вашынгтонскай ад-

снасці Намібіі, за неадкладнае вывад войск ПАР, за перадачу ўлады Народнай арганізацыі Паўднёва-Заходняй Афрыкі — СВАПА. Гэту арганізацыю прызналі законным прадстаўніком намібійскага народа ААН, Арганізацыя афрыканскага адзінства, Рух недалучэння.

У сваім выступленні на канферэнцыі я, як і многія іншыя дэлегаты, гаварыў аб неабходнасці ўзяць ролю ААН у вырашэнні пытання аб Намібіі, у першую чаргу — ролю Савета бяспекі, на якім ляжыць прамая адказнасць за яе дэкаланізацыю. Відаць, галоўныя падзеі вакол рашэння па Намібіі разгорнуцца восенню — пад час чарговай сесіі Генеральнай асамблеі ААН.

К. — Анатолий Аляксандравіч, як бы вы ахарактарызавалі атмасферу на канферэнцыі і вакол яе — напрыклад, у самой Вене?

А. А. — Я ўжо гаварыў пра тое, што дэлегаты былі абсалютна аднадумныя ў сваіх патрабаваннях пакоячы з агрэсіі ПАР, з акупацыяй Намібіі. І хоць падыходы да вырашэння гэтага пытання маглі быць рознымі — у залежнасці ад таго, каго кажаць, палітычных сімпатый і антыпатый розных краін і арганізацый, пры ўсім разнастайных палітычных адценнях, у цэлым на канферэнцыі панавалі дух уззаемаразумення.

Увага да форуму з боку грамадскасці Аўстрыі была вялікай. І не дзіўна. Аб важнасці падзеі гаворыць ужо тое, што ў рабоце форуму прыняў удзел Генеральны сакратар ААН Перэс дэ Куэльяр. Прысутнічаў на ім лідэр сацыялістычнай партыі Аўстрыі, былы канцлер Бруна Крайскі.

Мясцовае тэлебачанне шырока асвятляла ход кан-

уверсь час быў пад двойной аховай: звонку — аўстрыйскія аўтаматчыкі, унутры — суроага выгляду, у экзатычных галаўных уборах сікі — афіцыйныя «вартаўнікі» ААН. Акрамя таго — шматлікія праверкі дакументаў, дагляд рэчаў. Ад усяго гэтага напачатку адчуваеш сябе крыху някавата. А вось заходнія дыпламаты і журналісты ўспрымалі гэта спакойна, нават з гумарам. Прызвычаліся.

К. — Вам, як мастану, безумоўна цікава было пазнаёміцца з адной са старэйшых еўрапейскіх сталіц, яе культурай, людзьмі?

А. А. — Прыгажуня Вена зачароўвае кожнага. Велічныя архітэктурныя ансамблі мінулых вякоў, і побач — ультрасучасныя гмахі: МАГАТЭ, Цэнтра сацыялагічных даследаванняў... На жаль, Вена, як і ўсе сучасныя буйныя гарады, не пазбегла ўласцівых ім праблем: незлічоныя скапленыя машыны, куродым, шум. Калі па вузенькай вулачцы ў старой частцы горада праносіцца матацыкліст на магутным «Сузукі», уражанне такое, быццам побач стартуе рэактыўны самалёт...

Аднак не гэтым запомнілася Вена. Хофбург, Бельведэр, Нацыянальная галерэя з буйнейшай калекцыяй карцін Брэйгеля, работамі Веранэзе, Рубенса палікаюць незабыўнае ўражанне.

Мне не пашчасціла пабыць у славутай Венскай оперы. Затое на гарадскіх могілках я стаў каля мемарыяльных пліт з надпісамі «Бетховен», «Моцарт», «Штраус», «Кальман». І ўсе гэтыя вялікія імёны побач, літаральна ў некалькіх сантыметрах адно ад другога!

А ў некалькіх кроках — іншыя могілкі. Тут пахава-

КАРОТКІЯ РЭЦЭНЗІІ

ЗНАЁМСТВА З ЛЕСАМ

Напачатку нават падума-
лася: а чаму б аўтару было
не выкарыстаць паасобныя
ўроўні з твораў нашых вядо-
мых пісьменнікаў? Гэ-
тулькі ж шчырых, працуд-
ных, сапраўдных сардэчных
прыроду прывяцілі роднай
прыродзе, хараставу навакол-
ля Яна Купала і Якуб Ко-
лас, Максім Гарэцкі і Змі-
рон Бядуля, Пятрусь Броўка
і Пятро Глебка, Кузьма Чор-
ны і Іван Мележ! Іншыя
знакамітыя пражанкі і паэты,
успяваючы Бацькаўшчыну,
апыялі і лес — мудрую і
непаўторную зялёную краі-
ну, у якой столькі непаўтор-
насці і загадкавасці.

Ды толькі і без гэтых
прызнанняў са старонак
фотаальбома «Спатканне з
лесам», выпушчанага выда-
вецтвам «Беларусь», гучыць
дзіўная мелодыя, што ўва-
рала ў сябе і пошум вена-
вых дубраў, і сцішанасць пе-
ралескай, і неруш чашчо-
баў, і вабнасць азярэн, якія
скаваліся сярод дрэў. А ў
яе ўліваюцца галасы звяроў,
шчэбет птушак. І ўсё гэта
падгледжана пільным вонам,

скопленая не менш пільным
фотааб'ектывам даўняга
аматара прыроды, дарадчы-
на і знаўцы яе Вячаслава
Алешні.

Звычайна чалавек з фо-
таапаратам, які трапляе ў
лес, называюць паліўнічым
без ружжа. У любым параў-
нанні, зразумела, пэўна
ўмоўнасць ёсць. Аднак зна-
мішся са здымкамі — і па-
гляджаешся, што аўтар яго
— свайго роду паліўнічы,
які часам вымушаны гадзі-
намі цікаваць за ляснымі
населенымі, наб зрабіць
адзіны кадр, што, стаўшы
унікальным, з'явіцца як бы
візійнай карткай у свет пры-
роды, яе царства, закрэпе
самым чуйным струны душы
тваёй, прымусяшы — у ка-
торы ўжо раз — задума-
цца над таямнічасцю той веч-
най гармоніі, якая пануе на
зямлі спакон вякоў.

У лепшых сваіх работах
В. Алешка бачыцца паэтам
— гэта не перабольшанне,
што не толькі ўмеа адчуваць
непаўторнае, далёка не ар-

дынарнае, а і арыгінальна
перадаць яго, знаходзячы
ракурс, які нараджае маля-
нак, што прымушае неяк
неспакойна забіцца сэрца. І
не толькі ў адчуванні ад-
крыцця, а і ў радасным
здзіўленні: як жа гэта ты
сам, блунаючы лесам, прахо-
дзіў міма таго, што, здавал-
ся б, адразу нідаецца ў во-
чы.

Любуешся, узіраючыся ў
малюнічы пейзажы, у якіх
ёсць і штосьці шыйкінаў-
скае, нават левітанаўскае,
калі лес пазначаны залаці-
стай восенню. І разам з тым,
усё гэта ўзята, так сказаць,
з натуры.

Вячаслаў Алешка пана-
вае лес у розныя поры года.
Поруч жа воблікі тых, хто
назаўсёды звязаў свой лёс з
ім.

«Спатканне з лесам» — не
толькі яркія, запамінальныя
здымкі, а і дасведчаны рас-
каз В. Алешкі — тэкст у альбо-
ме пададзены на беларускай,
рускай, англійскай, фран-
цузскай, нямецкай і іспан-
скай мовах — пра тое, што
ўяўляе сабой беларускі лес,
як ахоўваюцца і памянка-
юцца ў рэспубліцы яго ба-
гаці.

А. ЯНОВІЧ.

Да 125-годдзя з дня нараджэння Ігната БУЙНІЦКАГА

Бацька беларускага тэатра

Ігнат БУЙНІЦКІ. 1910 г.

Беларускі тэатр мае старажытныя вытокі — народныя гульні, скамароства, батлейка, народная драма і іншыя формы творчасці. У сярэдзіне XIX ст. першую спробу стварыць прафесійны нацыянальны тэатр зрабіў В. Дунін-Марцінкевіч. Многае яму ўдалося. Аднак сацыяльныя ўмовы таго часу перашкодзілі поўнаасцяжыцца гэтую задуму. Традыцыі тэатра Дуніна-Марцінкевіча атрымалі далейшае развіццё толькі ў пачатку XX ст. І заслуга ў гэтым Ігната Буйніцкага.

Сёння спаўняецца 125 гадоў з дня яго нараджэння.

Тэатральная дзейнасць І. Буйніцкага прыпадае на 1907—1917 гады, з іх найбольш плённымі былі 1910—1912 гады, калі ён узначальваў Першую беларускую трупю. Гэта быў першы ў гісторыі беларускага народа нацыянальны тэатр, які набываў устойлівыя рысы прафесійнага калектыву.

Ігнат Цярэнцьевіч Буйніцкі нарадзіўся 22 жніўня 1861 г. у Празароцкай воласці Дзісенскага павета ў шляхецкай сям'і. Атрымаў адукацыю землярэа.

Па роду службы І. Буйніцкаму даводзілася шмат ездзіць і хадзіць па Беларусі. Быў ён чалавекам простым і таварыскім, хутка завабываў сімпатыі людзей і заўсёды быў жадамым госцем у сялянскай хаце. І. Буйніцкі, чалавек адукаваны, перадаваў настрой, не ўпускаў выпадку глыбей ведаць народнае жыццё і падзяліцца з простымі людзьмі сваімі поглядамі. Больш за ўсё І. Буйніцкага збліжала з сялянамі яго глыбокае адчуванне і разуменне народнай творчасці. Ён з захапленнем вывучаў народныя песні і танцы, разам з моладдзю ўдзельнічаў у вясёлых вечарынах. Надзелены ад прыроды разнастайнымі мастацкімі здольнасцямі, І. Буйніцкі лёгка асвойваў змест, ха-

рактар і своеасабліваць песень, танцаў і іншых відаў народнай творчасці. Есць таксама звесткі, што І. Буйніцкі вучыўся ў Вільні ў Драматычнай студыі. Усё гэта разам узятае несумненна адыграла немалую ролю ў яго далейшай, надзвычай плённай тэатральнай дзейнасці.

І. Буйніцкі быў адным з першых ініцыятараў так званых «беларускіх вечарынак». Спачатку ён наладжваў іх у сваім доме. З цягам часу вакол І. Буйніцкага сабраліся найбольш таленавітыя ўдзельнікі вечарынак — спевакі, музыканты, чытальнікі, танцоры, якія склалі пастаянную трупю з пэўным рэпертуарам.

І. Буйніцкі з групай аматараў пачаў наладжваць канцэрты пры вялікім зборы гледачоў, якіх прыцягваў не толькі канцэрт сам па сабе, але і тое, што «артысты» гаварылі на іх роднай мове, чаго яны ніколі не чулі са сцэны. Гэта было пачаткам тэатра. Прадстаўленні даваліся не толькі ў Палівачах, але і ў Празароках і ў іншых бліжэйшых вёсках і мястэчках. Актыўны ўдзел у канцэртах бралі дзве дачкі І. Буйніцкага — Ванда і Гелена.

Чутка аб аматарскім тэатры Ігната Буйніцкага распаўсюджвалася ўсё шырэй і шырэй і дасягнула Вільні. Газета «Наша Ніва» пачала раз-пораз паведамляць чытачу аб дзейнасці калектыву. Трупя карысталася поспехам як у сялян, так і ў інтэлігенцы, таму І. Буйніцкі ўсё больш надае ёй увагі і неўзабаве засяроджваецца выключна на тэатральнай творчасці. Ён старанна падбірае і рыхтуе артыстаў, стварае ўстойлівы рэпертуар і клопацца аб няспынным папаўненні яго.

У лютым 1910 г. І. Буйніцкі са сваёй трупай прыняў удзел у першым у Вільні публічным беларускім вечары.

Натхнёныя добрым прыёмам гледача, удзельнікі трупы І. Буйніцкага імкнуцца яшчэ больш удасканалваць майстэрства і аддаваць сваё ўменне народу. У рэпертуары калектыву з'яўляюцца драматычныя творы. У гэты перыяд, па сутнасці, адбываўся працэс ператварэння аматарскай трупы ў прафесійны тэатр.

Вясной 1910 г. тэатр І. Буйніцкага выпраўляецца ў гастрольную паездку па Беларусі. Гастролі пачынаюцца з Вільні. «У сераду 19 мая адбыўся тут беларускі тэатр, — пісала «Наша Ніва». — Пастаўлена была арыгінальная камедыя, напісаная К. Каганцом, «Модны шляхцюк». Апрача таго, было спяванне хорам і сола, дэкламацыя і танцы на сцэне. Камедыя напісана жыва, і яе добра сыгралі, так што публіка не скунілася на апладысментах, ад якіх нават сцэны дрыжэлі».

Тэатр пабываў у Полацку, Дзісне і многіх іншых гарадах і мястэчках. «Дзісна не памятае такога збору народа, — чытаем у «Нашай Ніве», — інтэлігенцыя і прсты народ — усё шчыра віталі беларусаў; магутная ідэя нацыянальнага адраджэння гарачымі праманямі сваімі ўсіх сагрэла, усіх аб'яднала, растрывожыла застыўшыя сэрцы, заіскрыла выпвіўшыя ад доўгай смагі вочы, і першае роднае слова са сцэны віталася не адной слязой».

У 1910—1911 гг. у рэпертуары тэатра Ігната Буйніцкага былі наступныя п'есы: «Мядзведзь» і «Сватанне» А. Чэхава, «Па рэвізіі» і «Пашыліся ў дурні» М. Крапіўніцкага, «У зімовы

вечар» Э. Ажэшкі, «Міхалка» Далецкіх, «Як яны жаніліся» А. Валодзьскага, «Модны шляхцюк» К. Каганца. Характэрна, што драматычная частка рэпертуару складалася з п'ес беларускіх, рускіх, украінскіх і польскіх аўтараў. Песні і танцы пераважна былі беларускімі, але выконваліся таксама рускія і ўкраінскія. Гэта сведчыць аб тым, што І. Буйніцкі і яго паплечнікі, прапагандуючы беларускае мастацтва, былі далёкімі ад нацыянальнай абмежаванасці. Яны часта звярталіся да твораў братніх народаў, вучыліся на іх і папулярызавалі сярод беларусаў. Песенны і танцавальны рэпертуар трупы І. Буйніцкага быў вельмі шырокі і разнастайны.

У тыя часы ў Пецярбурзе, ва універсітэце і ў іншых навучальных установах, як вядома, вучылася доволі вялікая група беларускай моладзі. Там існаваў беларускі навукова-літаратурны гурток, які наведваў і Я. Купала. Беларускае моладзь часта збіралася разам і наладжвала вечарынікі. На адну з такіх вечарынак у 1911 г. прыехаў І. Буйніцкі з асноўным складам сваёй трупы. Выступленне адбылося ў клубе «Пальма» і прайшло з вялікім поспехам. На вечарыніцы прысутнічаў Янка Купала, які надаваў вялікае значэнне дзейнасці Ігната Буйніцкага, як і наогул развіццю беларускага тэатра. У час прыезду трупы ў Пецярбург ён асабіста пазнаёміўся з выдатным дзеячам беларускага мастацтва, аб якім ведаў ужо задоўга да гэтай сустрэчы і цікавіўся яго творчасцю.

У І. Буйніцкага былі таксама творчыя кантакты з польскай пісьменніцай Э. Ажышка, якая, паводле звестак, унесла

З ЛЕТАПІСУ ЖЫЦЦЯ І ТВОРЧАСЦІ

«Буйніцкі Ігнат. Радзіўся ў 1861 годзе ў Празароцкай воласці Дзісенскага пав. у шляхецкай сям'і. Вучыўся ў сярэдніх школах у Рызе, дзе скончыў землярэае вучылішча. Маючы 20 гадоў, дастаў ад свайго бацькі кавалак зямлі — балота і сваёй нястомнай працай, працуючы ўласнымі рукамі, хутка давёў гэты няўжытак да цвітухага стану. Праца зблізіла яго з беларускім сялянствам, з каторым Буйніцкі вельмі блізка здружыўся. Гэта вызначыла і далейшы жыццёвы шлях Буйніцкага: ён самавызначаўся як беларус і далёка адышоўся як ад свайго радні, крэпка спольшчанага, так і ад польска-шляхецкага грамадзянства наогул...».

З біяграфіі І. Буйніцкага, напісанай яго зяцем М. Нікіфароўскім (ЦДІА Літ. ССР).

«15 лютага ў нас тут (у Пецярбурзе — Рэд.), як і тыя гады, згулялі беларускую вечарынку. Як папраўдзе адзначала газета «Речь», «зал «Пальма» прадстаўляў сабой маленькую часцінку Беларусі: беларуская гутарка, беларускія танцы, беларускія нацыянальныя апараты». І па-

праўдзе, не аднаму беларусу гэты вечар перанёс думкі ў яго далёкую родную старонку... Не будзе лішнім сказаць шчырае дзякуй п. Ігнату Буйніцкаму і яго дачцы, каторыя здалёку прыехалі сюды, каб даць можнасць тутэйшым беларусам пацешыцца роднай гульні. І камедыі (ішла п'еса М. Крапіўніцкага «Пашыліся ў дурні». — Рэд.), і хору, і танцам публіка дружна і шчыра біла «бравал» і выклікала па некалькі разоў нашых артыстаў. Пасля прадстаўлення на сцэне пачалася агульная гульня ў залі. Беларускія невыдумныя апараты змяшаліся з едавымі сукнямі і чорнымі сурдутамаі гасцей, і здавалася, што не было тут ні пана, ні хама, а былі толькі людзі і людзі. Весела і радасна чулося на сэрцы, глядзячы на гэту грамаду, каторая ў гэтым залі жыла як бы адной думкай нечагася святога, братняга...»

З артыкула Янкі Купалы («Наша Ніва», 1911, № 8).

«Летам 1911 г. я, пасля сканчэння гімназіі ў Маскве, жыў дома ў Слуцку. Аднойчы, праходзячы па галоўнай вуліцы Слуцка, я ўгледзеў у некаторых месцах

чырвоныя афішы з надпісам: «Беларуская трупа Ігната Буйніцкага выстаўляе: «Па рэвізіі» (з украінскай мовы), «Скокі» (Лявоніха, Мяцеліца, Юрка і інш.)». Трэба тут сказаць, што я адначасна з апошнімі класамі гімназіі вучыўся і ў тэатральнай студыі ў Маскве. Вельмі зацікавіў мяне гэты амаль што нікому невядомы беларускі тэатр... Калі ж я ўбачыў беларускі фальклор, з яго кранаючай душой паззіяй, рытмікай і яркасцю, — не вытрымаў і пайшоў за кулісы — знаёміцца. Дзядзька Буйніцкі, ягоныя дзве дачкі, зяць і яшчэ некалькі людзей — гэта быў творчы калектыв. Калі я выразіў радасць, што маю магчымасць бачыць гэты мастацкі беларускі спектакль, — Буйніцкі хітра маргнуў вокам і пад яго буйным (надта прыгожым) вусам прабегла ўсмешка. — А ведаеце што, — сказаў ён, — вы цяпер маеце супачынак, едзьце з намі ў гастрольную паездку. Мы праедзем Капыль, Клецк, Цімкавічы, Ляхавічы, Нясвіж, Баранавічы і скончым працу ў Мінску. — Я пачаў адмаўляцца — мову ведаю дранна, да скокаў не маю ніякай таленавітасці, хачу крыху падвучыцца і г. д. Дзядзька Ігнат не слухаў ніякіх рэзонаў... Назаўтра на двух фурманках мы выехалі ў Капыль, а на афішы «ахрысцілі» мяне — «А. Забель»...»

З успамінаў З. Абрамовіча, акцёра трупы І. Буйніцкага («Ніва» (Беласток), 1956, 19 жніўня).

«Чэслаў (Родзевіч. — Рэд.) пазнаёміў

Удзельніца танцавальнай групы Ядвіга РОДЗЕВІЧ. Здымак зроблены ў час гастролі трупы І. Буйніцкага ў Вільні і Пецярбурзе.

мяне з Буйніцкім і адразу ж мяне запрасілі прыняць удзел у выступленні трупы Буйніцкага, у яго танцавальнай трупі. Сам Буйніцкі зрабіў на мяне моцнае ўражанне і як артыст, і як чалавек. Ён быў ветлівы, прывабны. Знешне быў самавіты, росту сярэдняга, сярэдняй паў-

аднаведныя праўкі ў інсцэніроўку апавядання «У зімовы вечар». Сярод пісьменнікаў, якія горача адгукаліся на ўсе пачынанні Буйніцкага, можна назваць Цётку. На беларускіх вечарынках, пры сустрэчах з І. Буйніцкім Цётка любіла чытаць свае вершы і вершы іншых паэтаў. Змест іх звычайна быў рэвалюцыйнага характару. У спектаклі «Зімовы вечар» яна паспяхова выконвала ролю старой Настулі.

Умовы, у якіх працаваў тэатр І. Буйніцкага, былі вельмі цяжкія. Трупам пастаянна вандравала, на адным месцы звычайна рабілася не больш 2—3 паказаў, нярэдка артыстам даводзілася да аддаленых населеных пунктаў дабірацца проста пехатой. Пры такіх акалічнасцях калектыву было складана працаваць над новым рэпертуарам, а яго кіраўніку займацца выхаваннем актёраў. А займацца з імі неабходна было сістэматычна, бо калектыв пастаянна папаўняўся моладдзю. Узніклі і іншыя цяжкасці. Артыстаў заўсёды і паўсюль гасцінна сустракалі гледачы, але не надта шанавалі мясцовыя ўлады. Яны бачылі ў беларускім нацыянальным калектыве штосьці выклікаючае трывогу, «крамолу». Прадстаўнікі царскай улады ніяк не маглі змірыцца з думкай, што мясцовае насельніцтва заяўляе аб сваёй нацыянальнай культуры, мове і г. д. Іх трывога ўзмацнялася, калі яны знаёміліся з рэпертуарам тэатра і асабліва з рэвалюцыйнымі творамі Я. Купалы, Я. Коласа і Цёткі.

У канцы 1912 г. трупам І. Буйніцкага ў другі раз наведвала Пецярбург, дзе выступала 27 снежня на этнаграфічным вечары, арганізаваным рэдакцыяй часопіса «Вестник знания». Былі прадстаўлены харавыя і танцавальныя калектывы розных нацыянальнасцей Расіі. І. Буйніцкі са сваёй трупай паказаў танцы. Як пісала «Наша Ніва», «найбольш публіка біла браво беларусам за іх народную, натуральную прастату. Пану Буйніцкаму паднеслі лаўравыя вянок з чырвонай стужкай і цэнны падарак у скрынчалы». Водгукі на выступленне І. Буйніцкага і яго таварышаў былі змешчаны таксама ў зборніку «Десять лет культурной работы журнала «Вестник знания» (СПБ, 1913 г.). У ёй адзін з аўтараў да самых цікавых момантаў веча-

Танцавальны дуэт — І. БУЙНИЦКІ з дачкой ВАНДАЙ.

І. БУЙНИЦКІ (на першым плане) — сярод родзічаў і аднавяскоўцаў.

ра адносіць «гарахага сэрцам І. Буйніцкага... піянера народнага беларускага тэатра».

Мастацкі ўзровень трупы І. Буйніцкага паступова рос, калектыв усе больш і больш выразна набываў прафесійнальныя рысы. У 1913 г. частка трупы выязджала ў Варшаву для ўдзелу ў канцэрце на вечары студэнтаў-беларусаў. У друку паведамлялася: «Найбольш падабаліся публіцы народныя танцы пад загадам штукаратанцора Ігната Буйніцкага. Яго трупам на шэсць пар танцораў пад музыку сялян, што з ім разам прыехалі: дудар, скрыпач і цымбаліст, проста зрабіла на публіку захват і дзіва, бо хто ж калі там бачыў народныя беларускія танцы: Лявоніху, Мельніка, Верабя, Юрку, Мяцеліцу. Відаць было з гэтага ігрышча, што беларус, ці ён праваслаўны, ці католік, адчувае глыбока сваё ўсё роднае, відаць было гэта і з таго, як прашчаліся студэнты з Буйніцкім на вакзале, і з той прамовы, якую сказаў адзін студэнт пры прашчанні».

У час найбольш актыўнай дзейнасці Першай беларускай трупы, якая супадае з летнімі гастролімі 1911 года, у Буйніцкага было, акрамя артыстаў хору і балета, каля пятнаццаці драматычных актёраў. Сярод іх — Воінаў, Забел (З. Абрамовіч), Карскі, Няленка

(Д. Крывадубаў), Пракаповіч, Крапівіха (Цётка), Карпаровіч, Андрэева, Зенчанка, Міленка, Поліха і іншыя. Рэжысёрскую работу праводзілі І. Буйніцкі і А. Бурбіс.

І. Буйніцкі як актёр звычайна выступаў у характарна-драматычных ролях. Створаныя ім вобразы Антона («Пашыліся ў дурні»), Ігнася («Модны шляхцюк») і Аляксея («У зімовы вечар») заўсёды карысталіся поспехам у гледача. Ён вызначаўся і яркім камедычным дараваннем, што, напрыклад, выявілася ў створаным ім вобразе валаснога старшыні Мірановіча («Па рэвізіі»).

Спектаклі тэатра І. Буйніцкага вызначаліся вялікай жыццёвай праўдай, верай актёраў у ствараемыя імі вобразы, узаўяемныя з'явы. Гэта дасягалася, па-першае, дзякуючы таму, што ў рэпертуар звычайна ўключаліся п'есы, матэрыялы якіх быў добра знаёмы актёрам, а па-другое, таму, што І. Буйніцкі, выдатны знаўца беларускай народнай творчасці, у сваёй дзейнасці грунтаваўся на яе традыцыях. У спектаклях галоўнае значэнне надавалася паказу народных характараў і быту.

І. Буйніцкі быў цудоўным танцорам. І ў гэтым ён заўжды і ўсюды атрымліваў аднадушную і самую высокую ацэнку. Адна з заслуг І. Буйніцкага, відавочна, заключаецца ў тым, што ён першы ў Беларусі звярнуў увагу на дзівосную прыга-

жосць і невычэрпныя эстэтычныя магчымасці народнага танца, вывеў «мужыцкі» танец на сцэну, узняў яго да ўзроўню сапраўднага высокага мастацтва.

На жаль, шырокае разгортванне дзейнасці Першай беларускай трупы абмяжоўвалася занадта сціплымі матэрыяльнымі магчымасцямі. У 1913 г. трупам была вымушана спыніць сваю працу.

І. Буйніцкі марыў аб стварэнні такога беларускага тэатра, які мог бы ўвасабляць буйныя драматычныя творы. Не толькі марыў, але і рабіў пэўныя крокі ў напрамку стварэння новага тэатра. 22 мая 1914 г. ён дае ў «Нашай Ніве» наступную аб'яву: «Збіраю аб'язную трупам. Хто хоча паступіць у трупам, прашу ў «Беларускае выдавецтва» (Вільня, Завальня, 7) на маё імя паведаміць».

Ад актёраў патрабуецца, каб мелі добры беларускі акцэнт у мове, ведалі ўжо сцэну, умелі спяваць і танцаваць на сцэне. Ігнат Буйніцкі».

Аднак першая сусветная вайна, якая неўзабаве пачалася, перашкодзіла планам І. Буйніцкага.

У пачатку 1917 г. ён прымае актыўны ўдзел у стварэнні Першага беларускага таварыства драмы і камедыі. 1 мая ў Мінску адбыўся сход удзельні-

каў таварыства, на якім І. Буйніцкі быў выбраны яго кіраўніком. Аднак актыўна працаваць у таварыстве яму не давялося. 22 верасня 1917 г. ён памёр...

І. Буйніцкі назаўсёды застаўся ў памяці тых, хто яго ведаў або хоць аднойчы бачыў. Буйніцкага любілі ўсе — і актёры, і гледачы. Аб гэтым сведчыць ужо і тое, што на радзіме І. Буйніцкага на працягу многіх год пасля яго смерці святкавалі выдатнага актёра, у якой ён звычайна выступаў, перадавалася лепшаму выканаўцу роляў з рэпертуару І. Буйніцкага. Цяпер ужо цяжка ўстанавіць — была гэта ці легенда. Але калі нават і легенда, то нарадзілася яна не выпадкова.

Цяжка перабольшыць заслугі Ігната Цярэнцьевіча Буйніцкага перад беларускім сцэнічным мастацтвам. Ён быў чалавекам незвычайнага таленту і вялікай энергіі і ўсе сілы аддаваў арганізацыі тэатра, прапагандзе беларускага мастацтва ў шырокіх народных масах, імкнуўся захапіць гэтай ідэяй усіх, хто з ім працаваў. Дзясяцілі гады заснавальніка сучаснага беларускага тэатра з'явіліся той творчай асновай, на якой у далейшым развілася нацыянальнае сцэнічнае мастацтва.

Уладзімір НЯФЕД,
доктар мастацтвазнаўства.

наты, голас яго быў бліжэй да барытону, гаварыў ён з намі па-беларуску. У трупам, калі мне не здраджае памяць, удзельнічала восем актёраў і прыблізна шаснаццаць танцораў. Перад канцэртамі былі рэпетыцыі, якія праводзіў сам Буйніцкі. Рэпетыцыі праходзілі ажыўлена, весела. Буйніцкі дамагаўся высокага ўзроўню выканання і зладжанасці. Памятаю, некалькі разоў канцэрт ён спытаў мяне: «Што, стамілася?» Я, вядома, стамілася, але гатова была танцаваць побач з ім яшчэ і яшчэ. Я была шчаслівая, што Буйніцкі вучыў мяне танцам.

...Буйніцкі танцаваў з вялікім захапленнем, ён ішоў у першай пары з дачкой Вандай. Танцоры насілі кашулі льняныя, беляы, вышываныя, з беларускага палатна, штаны шырокія, таксама з палатна, у розныя клеткі і палоскі. Падпярэваліся паясамі. Штаны запраўлялі ў боты. У Буйніцкага кашуля таксама была з ільняной белаі тканіны, падпярэвалася ён шырокім паясам. Жанчыны выступалі ў народных беларускіх касцюмах.

...Калі мне давялося выступаць у трупам Буйніцкага, я была зусім яшчэ маладой. Але мне на ўсё жыццё запамніўся гэты вялікі артыст і чалавек, які так многа зрабіў для развіцця культуры беларускага народа».

З успамінаў Ядвігі Родзевіч (сястры драматурга Чэслава і Леапольда Родзевічаў).

«Буйніцкі любіў мужыкоў, бедных

людзей. Будучы на пасадзе землемера, аднойчы адрэзаў раллю памерам 15 га на карысць сялян у багатай пані, якая жыла ў Горках. Пані абскардзіла, запрасіла другога землемера і ён вярнуў ёй адрэзаную раллю, а Буйніцкага выгналі са службы. Пасля гэтага ён стаў займацца актёрствам...

Буйніцкі не паніўся. Калі папросіць якую работу зрабіць, то ўся вёска бегла...

І. Буйніцкі — сярэдняга росту, рухомы, цёмнавалосы, танцаваў заўсёды з сэрцам, сваім актёрам танцы паказваў сам. музыкантам мелодыі напываў таксама сам. Займаўся рэгулярна, зімой і летам.

У час паездкаў І. Буйніцкі сам плаціў за актёраў, аплачваў білеты за праезд, абеды, гасцініцы. Акрамя таго, даваў яшчэ грошы. Музыкантам, напрыклад, даваў рубель у суткі. У Палівачах плаціў і натурай...»

З успамінаў цымбаліста Першай беларускай трупы І. І. Голера (Архіў ІМЭФ АН БССР).

«Мы ведаем, што асновай новага беларускага тэатра (1910) быў — побач з беларускай народнай песняй — балет. На этнаграфічных вечарах у Вільні, Варшаве і Петраградзе балет Ігната Буйніцкага пад беларускай народнай музыкай дуды і цымбалаў меў вялікі поспех. Потым на ўвесь працяг існавання новага беларускага тэатра да вялікай вайны... ва ўсёй Беларусі балет І. Буйніцкага карыстаўся заслужанай шырокай славай.

Ігнат Буйніцкі даў беларускім народным танцам лёгкую стылізацыю. Ён далёка не адыходзіў ад народнага прымітыву. Люструючы пару дзесяткаў народных танцаў, І. Буйніцкі надаваў ім толькі асабістую жывасць і бойкасць, але не мадэрнізаваў іх ніякімі новымі штрыхамі. Класічнай пластыкай яны не вызначаліся.

Цымбаліст Першай беларускай трупы Іван ГОЛЕРА.

Яны засталіся як бы сырым этнаграфічным матэрыялам. Буйніцкі рабіў гэта наўмысля. Ён вельмі ідэалізаваў народную творчасць і лічыў праступкам адыходзіць у бок ад духу гэтай творчасці».

З артыкула Змітрака Бядулі («Савецкая Беларусь», 1922, 24 лістапада). «Сёння, калі мы ўрачыста святкуем адчыненне Беларускага другога дзяржаўнага тэатра, нельга праісці міма, не ўспомніўшы таго, хто сваім энтузіязмам стварыў першую беларускую драматычную грамаду — сапраўднага бацькі Беларускага тэатра Ігната Буйніцкага.

Ён быў першы з тых, які ўзяўся за адраджэнне беларускага тэатра, ён быў тым піянерам, які вывучаў і другіх вучыў беларускім народным танцам, ён быў першым, хто вывеў беларускі народны танец з беднай сярмяжнай хаты на сцэну, на відоўню шырокіх мас, ставіўшы беларускую «Лявоніху» побач з вальсамі і мазуркамі.

Рабіў сваю працу Ігнат Буйніцкі не дзеля гонару, не дзеля славы, а рабіў гэта дзеля таго, што любіў мужыка, рабочага, любіў яго загнаную, забітую культуру і звычай; ён хварэў, мучыўся цемрай народу беларускага, якую сеяў царызм, хварэў тым здзекам, які ўчыняў пан, чыноўнік; аднак Буйніцкі нягледзячы на перашкоды, ішоў у народ і сеяў насенне культуры і асветы».

З артыкула Чэслава Родзевіча («Заря запада», 1926, 21 лістапада).

Наша сустрэча з салістам Беларускай дзяржаўнай філармоніі, лаўрэатам міжнароднага конкурсу Ігарам Алоўнікавым адбылася ў Зале камернай музыкі. Ігар рэпэціраваў праграму заключнага канцэрта цыкла «І. С. Бах. Музыка для клавесіна і аргана». Вось і нечаканна: многія аматары музыкі сустракаліся з І. Алоўнікавым-піяністам, а тут — магчыма пачуць яго як клавесініста і арганіста.

для кампазітараў раяль яшчэ і цудоўная творчая лабараторыя: працуючы над сімфанічнымі творами, операмі, балетамі, яны часцей за ўсё спачатку пішуць клавір.

Клавесін знаёмы мне яшчэ па школе (я скончыў Сярэдняю спецыяльную музычную школу пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі). Інструмент прывабны вельмі мяккім, паэтычным гукам, які, праўда, хутка «згасае». З клавесінам

Пракоф'еў. Але абмяжоўвацца толькі ім не хачу, — разважае мой субяседнік. — Заўсёды імкнуся да максімальнай разнастайнасці. Да таго ж, у трактоўцы розных стыляў, накірункаў выходзіць і з уласнага ўспрымання музыкі, стараюся раскрыць свае ўяўленні, свае думкі пра музыку, пра характар. Бо кожны час мае сваю эстэтыку. Наш век — век павышанай экспрэсіі, напружаных кантрастаў, хуткіх тэмпаў. І сучасныя

чаюцца музыканты XX стагоддзя... Зноў і зноў пераконваешся, наколькі значная роля музыканта-выканаўцы ў знакамітай трыядзе: кампазітар — выканаўца — слухач. Выканаўца робіцца для нас выказнікам думак, спадзяванняў і настрою аўтара. У кожнага, вядома, адзін і той жа твор гучыць парознаму: у ігры выяўляюцца тэмперамент і творчая індывідуальнасць музыканта. І Алоўнікаў быццам і не спяшаецца «заваёўваць залу». Яго выканаўчая манера вырысоўваецца спакваля, вабячы і захопліваючы слухачоў уражлівым спалучэннем лагікі і эмоцыі, розуму і пачуццяў. Выканаўцам кіруе сапраўдная творчая зацікаўленасць у раскрыцці музычнай задумкі, а не жаданне поспеху. Гэта з удзячнасцю адчувае публіка.

Дарэчы, І. Алоўнікаў цудоўна адчувае настрой залы, яе дыханне. Нібы адзіны драматург і рэжысёр, ён умеў і дакладна фарміраваць праграму, падрыхтоўваючы кульмінацыю, раскрываючы эмацыянальны кантраст. І тады на бахаўскім вечары пасля вельмі складанага «Рычэркара» з «Музычнага прынашэння» гучыць пранікнёны лірычны харал. У бетховенскай праграме пасля 32-й фартэпіянай санаты ён выконвае іскрыстае радаснае Ронда! А сольны канцэрт у Полацкім Сафійскім саборы Ігар завяршаў сваёй бліскучай транскрыпцыяй «Маленькага венскага марша» Ф. Крэйслера.

Так, апошнім часам з'явілася багата яго ўласных фартэпіяных транскрыпцый. Аркестравая сюіта І. С. Баха, песня С. Манюшкі «Папрадуха», тонкія па каларыце раманы С. Танеева «В дымке-невидимке» і С. Рахманінава «Здесь хорошо», «Ма-

ленькі венскі марш» Ф. Крэйслера, «Фарандола» Ж. Біза, старонкі музыкі беларускіх кампазітараў, якія складаюць асаблівую галіну выканальніцкіх і творчых інтарэсаў музыканта.

— З асаблівай увагай і цікавасцю я працую над беларускай музыкай, — расказвае І. Алоўнікаў. — У маім рэпертуары разнастайныя па жанрах творы Л. Абелівіча, У. Алоўнікава, Г. Вагнера, Я. Глебава, С. Карэта і многія іншыя. Зусім нядаўна мне ўдалося падрыхтаваць і запісаць на радыё рэдкія, унікальныя старонкі беларускай музыкі XIX стагоддзя. Сярод іх «Полька» і «Мазурка» К. Марцінкевіч (дачка В. Дуніна-Марцінкевіча), «Паланез» А. Абрамовіча, «Вясковая мазурка» М. Ельскага. Жаданне пазнаёміць слухачоў з тэатральнай музыкай нашых кампазітараў прывяло да таго, што я напісаў шэраг фартэпіяных транскрыпцый. У іх аснове — фрагменты з балетаў Г. Вагнера «Пасля балю» і Я. Глебава «Маленькі прынец», а таксама музыка А. Багатырова да драматычнага спектакля «Маскарад» паводле М. Лермантава. Адна з маіх транскрыпцый з'явілася на аснове лірычнай песні бацькі [кампазітара У. Алоўнікава] на верш А. Русака «Вечарам ясным»: фартэпіянную пэзюфантазію я назваў «Запрашэнне да вальса».

...Вечар таго ж дня. Зала камернай музыкі перапоўненая. Гасне святло, і усёго некалькі імгненняў аддзяляюць нас ад чуда мастацтва. Ігар Алоўнікаў выходзіць на ярка асветленую сцэну...

Іна ЗУБРЫЧ.
Фота Ул. КРУКА.

Вялікая зямная радасць

Пад старадаўнімі скляпеннямі былога сабора загучала знакамітая бахаўская Таката і Фуга рэ мінор — адна з вяршынь сусветнай арганнай музыкі. Ігра І. Алоўнікава пераконвала: жыве ў ім прага спалучэння гукавых вобразаў, своеасаблівае адчуванне пабудовы музыкі ў часе. Была дакладнасць, цэласнасць задумкі, бахаўская «невывяржана развіцця», філасофская ўзвышанасць і віртуознасць. Быццам разам з І. С. Бахам, вялікім мысліцелем і лірыкам, філосафам і летуценікам, выканаўца складаў гімн чалавечай мужнасці і вечнаму імкненню да шчасця. Потым Ігар паэтычна і тонка, выканаў на клавесіне «Капрычыо на ад'езд любімага брата» — адну з ранніх, вельмі светлых, прастадушна радасных бахаўскіх п'ес...

Загаварылі мы з ім пра тое, якую ролю ў творчым лёсе выканаўцы адыгрываюць раяль, арган і клавесін.

— Першым інструментам у маім жыцці быў раяль. Ён і сёння застаецца для мяне галоўным, — прызнаецца І. Алоўнікаў. — Гэта інструмент універсальны, яму практычна падудадна ўсё, ён чуйны ў перадачы самых тонкіх настройў (не выпадкова фартэпіяна так любілі кампазітары-романтыкі). А

звязаны свет старадаўняй музыкі, магчыма зазірнуць у мінулае.

А што датычыць магутнага і велічнага аргана — ён паланіў мяне адразу, гэты інструмент-аркестр. У Маскоўскай кансерваторыі я займаўся па класе аргана ў прафесара Л. Ройзмана, авалодаў шырокім рэпертуарам. З задавальненнем уключаю ў праграмы сваіх выступленняў творы В. Моцарта, Ф. Ліста, Р. Шумана, Ц. Франка, М. Рэгера, ды больш за ўсіх люблю І. С. Баха.

Мяне здзіўляе і захапляе шырыня выканаўчых інтарэсаў І. Алоўнікава. У ягоным рэпертуары — калейдаскоп стыляў і настройў: санаты і фартэпіяныя цыклы, мініяцюры і транскрыпцыі, канцэрты, аркестравыя сюіты. Як утрымаць у галаве і ў «пальцах» гэты агромністы свет музыкі: ад твораў старадаўніх італьянскіх, нямецкіх, французскіх майстроў да сачыненняў сучасных аўтараў? Ці магчымы тут выканаўчы ўніверсальнасць? Існуе ж думка, што выканаўца як творчая асоба часцей за ўсё раскрывае сябе праз свет музыкі аднаго-двух кампазітараў, найбольш любімых, якія асабліва блізкія яго эмацыянальнаму складу...

— Ёсць у мяне любімыя аўтары. Бах, Бетховен, Шапэн,

выканаўцы, іграючы музыку класікаў, думаю, павінны выяўляць у ёй уплыў дынамікі свайго стагоддзя. Мне часам здаецца: самі музыканты мінулага прадбачылі, што іх музыка, жывучы ў часе, будзе змяняцца.

Кожны дзень Ігара Алоўнікава расписаны па гадзінах: рэпетыцыі, канцэрты, запісы на радыё, выступленні па тэлебачанні, гасцольныя паездкі, педагогічная работа, падрыхтоўка новых праграм. Бясконцыя пошукі і гэты вечны, напружаны дыялог з музыкай... У творчым абліччы І. Алоўнікава ўражае дзівоснае спалучэнне захопленасці, чуйнасці і майстэрства. Для яго практычна не існуе тэхнічных перашкод: яму падудадна ўсё сучасныя прыёмы выканання, імі ён валодае з сапраўднай свабодай. Ігры «апарат» І. Алоўнікава — тайна, тайна ўсебаковай віртуознасці. Ды галоўнае, у яго ігры ўсё падпарадкавана магутнай сіле мастацтва, у высокую этычную ролю якога ён верыць бязмежна.

Мне як лектару-музыказнаўцу філармоніі часта даводзіцца сустракацца з Ігарам на канцэртных эстрадах. Мы разам стваралі праграмы: «Сэрца Шапэна», «Сага пра Грыга», «Толькі адзін Бах», «Чытаючы Чайкоўскага», «Пра што спра-

ЛІСТ У РЭДАНЦЫЮ

Выратуем Шклоўскую ратушу!

Пра Шклоў, як важны населены пункт на Дняпры, упамінаецца ў архіўных крыніцах першай палавіны XVI стагоддзя. Летась адзначалася яго 450-годдзе. На жаль, багатыя архітэктурныя і гістарычныя помнікі горада не захаваліся. Пабудаваны ў канцы XVIII і пачатку XIX стагоддзя тэатр, палац фаварыта Кадэярыны II Зорыча, памяшканні кадэцкага корпуса, воўнавай, шаўковай, канатнай мануфактур, а таксама іншыя пабудовы яшчэ ў дарэвалюцыйны час перасталі ўпрыгожваць горад.

Амаль усё, што было захавана і пабудавана пасля Вялікага Кастрычніка, спалілі, разрабавалі нямецка-фашысцкія захопнікі.

Захавалася ў цэнтры гарадскай ратушы — цікавейшы помнік XVIII ст., адна з многіх мураваных ратуш Беларусі, якая дайшла да нас амаль у першапачатковым выглядзе.

У свой час ратуша была адной з галоўных вертыкаляў га-

радской забудовы і складала разам з гандлёвымі радамі вакол яе (захавалася іх правае крыло) адзіны архітэктурны ансамбль, выкананы ў стылі класіцызму. Асноўныя памяшканні групаваліся на другім паверсе па абодва бакі шырокага калідора. Першы паверх праразаўся шырокімі параднымі варотамі ў двор гандлёвых радоў. Заканчвалася ратуша стройнай васьміграннай вежай, размешчанай на восі пабудовы на высокім квадратным пастаменце. Даўжыня ратушы 21 м, шырыня 13 м, вышыня вежы 43 м.

У дарэвалюцыйны час у ёй размяшчалася гарадское ўпраўленне, у падсобных памяшканнях — пажарная частка. На вежы дзень і ноч неслі караўную службу пажарнікі. З яе, як на далоні, быў бачны горад. У выпадку пажару ўдэрамі ў зван насельніцтва паведамлялася аб няшчасці. Дзяжурныя кожную гадзіну паведамлялі час, нават у навако-

ных вёсках быў чуваць зван ратушы.

Пасля рэвалюцыі ў ратушы размяшчаліся канцылярыі некаторых раённых арганізацый і гарадская пажарная каманда, і як раней, магутныя меладыйныя гукі звона плылі над прасторамі Шклоўшчыны. У гады Вялікай Айчыннай вайны ратуша была спалена фашыстамі.

Цяпер помнік знаходзіцца ў занятым стане. Адсутнічае дах над вежай і асноўным корпусам; разбураны скляпенні другога паверха, у многіх месцах адвалілася тынкоўка. Праўда, першы паверх выкарыстоўваецца сярэдняй школай.

Такі стан помніка беларускага дойлідства не можа не выклікаць трывогі за яго будучыню. Няма сумнення, што ратуша падлягае кансервацыі і далейшай рэстаўрацыі.

Не сказаць, каб захады ў гэтым кірунку не рабіліся. Развіццём Магілёўскага абласнога Савета народных дэпутатаў ад

5 чэрвеня 1980 г. была прынята прапанова выканкомом Шклоўскага раённага Савета народных дэпутатаў аб узяцці будынка пад ахову. Улічваючы гістарычную каштоўнасць помніка, аблвыканком звярнуўся ў Міністэрства культуры БССР аб уключэнні ратушы ў спісы помнікаў гісторыі і культуры рэспубліканскага значэння.

18 чэрвеня 1981 года было дадзена ўказанне Шклоўскаму райвыканкому прыступіць да рамонтна-кансерватывных работ (складанне каштарысу, рамонт даху і стаяркі, а таксама падсобных памяшканняў), пасля чаго выкарыстоўваць памяшканне пад гісторыка-краязнаўчы музей. Але райвыканком не выканаў распараджэнне тагачаснага намесніка старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжковай.

Былі спробы энтузіястаў пачаць рэстаўрацыю помніка на грамадскіх пачатках. Але кіраўнікі раёна каштоўную ініцыятыву не падтрымалі. Не адрагавалі яны і на крытычныя выступленні абласной газеты «Магілёўская праўда» і раённай «Ударны фронт».

У час падрыхтоўкі да 450-годдзя Шклова зноў уносіліся прапановы аб рэстаўрацыі ратушы. Тэхнік, якой цяпер

валодаюць будаўнікі, можна было б без асаблівых цяжкасцей даць новае жыццё помніку. Аднак першы сакратар райкома КПБ тав. Ермаліцкі заперчыў, што ратуша не падлягае аднаўленню.

Хоць будынак ужо 42 гады стаіць без даху, падвяргаецца ўздзеянню дажджоў, ветру, зменам тэмпературы, аднак сцены, таўшчыня якіх 1,4 метра, захавалі трываласць. Нідзе няма трэшчын. Падмурак таксама істотна не разбурыўся. Нельга не прыслухацца да думкі, што выказваюць вядомы археолаг А. Трусаў і старшы навуковы супрацоўнік Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея Н. Іванова: «...Шклоў, які знаходзіцца недалёка ад буйнога прамысловага цэнтру, размешчаны ў жывапіснай даліне Дняпра і мае добрую сувязь з Магілёвам, можа стаць адным з транзітных турыстычных цэнтраў. Таму паўстае задача комплекснай рэстаўрацыі ўсіх гарадскіх помнікаў гісторыі і культуры».

І. КУЛІКОУ,
член КПСС з 1941 года,
ветэран вайны і працы,
персанальны пенсіянер.
г. Шклоў.

ЯК АПАВЯДАННЕ СТАЛА... ВЕРШАМ?..

У сёмым нумары часопіса «Полымя» за гэты год надрукаваны артыкул Ефрасіні Андрэвай «Педагогічная спадчына Цёткі». Яго пазнавальны і навуковы ўзровень зводзіцца да нуля грубейшымі памылкамі і недакладнасцямі, якімі насычаны гэты невялікі па аб'ёме матэрыял. Пачнём па парадку іх прысутнасці.

Аўтарна артыкула піша: «Атрымаўшы спецыяльную адукацыю на вышэйшых педагогічных курсах П. Ф. Лесгафта ў Пецярбурзе (1902—1904), Цётка некалькі гадоў настаўнічала ў народных школах Гродзенскай і Віленскай губерняў». І далей артыкуле сцвярджаецца, што, працуючы ў 1905 годзе ў Нова-Віленскай бальніцы, Цётка ў той жа час займаецца і арганізацыяй беларускіх народных школ, прытулкаў, выхаваўчых дамоў(?) для дзяцей бядавішага насельніцтва. Па-першае, невядома, як можна жыць у Вільні і ў той жа час настаўнічаць у Гродзенскай і Віленскай губернях? А па-другое, усё гэтае сцвярджанне няправільнае. У 1905—1906 гадах Цётка не настаўнічала і школ, прытулкаў не арганізавала, накірунак яе дзейнасці быў у той час зусім іншым.

Далей. «Цётка спецыяльна напісала на беларускай мове зборнік паэтычных твораў «Гасцінец для малых дзяцей». У кнігу «Гасцінец для малых дзяцей» уваходзяць аповяданні і вершы, перакладзеныя Цёткаю з украінскай мовы, што пазначана нават на вокладцы кнігі. Чаму Ефрасіня Андрэва лічыць назву «Гасцінец для малых дзяцей» рамантычнаю — невядома. Назва вельмі рэалістычная. Цётка мяркуе прыхаць з-за мяжы і прывезці гасцінец дзецям беларускім.

Чаму аўтарна артыкула піша, што «Цётка была вымушана эміграваць у Жолкаў на Львоўшчыне»? Па-першае, не Жолкаў, а Жоўква, па-другое, Цётка эмігравала ў Галіцыю і пасялілася ў Львове. У Жоўкве толькі друкавала свае рэвалюцыйныя зборнікі і ні разу там нават не пераначавала.

Ефрасіня Андрэва некалькі разоў паўтарае, што Цётка пісала «для дзяцей дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту». Такая сучасная тэрміналогія наўрад ці падыходзіць да ўзроўню асветы на роднай мове, які меў месца на Беларусі ў пачатку XX стагоддзя.

Часопіс «Лучынка» спыніў сваё існаванне не таму, што быў закрыты царскім урадам за рэвалюцыйную накіраванасць, як сцвярджае Ефрасіня Андрэва, а ў сувязі з тым, што пачалася першая сусветная вайна.

І зусім абуральна, калі аповяданне Цёткі «Зялёнка» аўтарка артыкула называе вершам. А чаго варта сцвярджанне, быццам «у вершах «Зялёнка», «Адкрыты пані, добра пані», «Арлыбрацці», у аповяданні «Лішняя» Цётка глыбока і праўдзіва раскрыла... праблемы сям'і, шлюбу, выхавання».

Вёску, у якой жыла сям'я Пашкевічаў і дзе пахавана пэўна, Ефрасіня Андрэва называе «Высокі Двор» замест «Стары Двор».

У артыкуле шмат няправільных абагульненняў, сцвярджанняў, прымітыўна даследуюцца, калі можна так сказаць, творы паэтэсы.

Гаворачы пра педагогіку, думаю, трэба быць больш патрабавальным і да сябе.

Лідзія АРАБЕЙ.

У 1979 ГОДЗЕ, рыхтуючы артыкул пра ўспрыманне літаратуры Югаславіі ў нас, я звярнуў увагу на такую акалічнасць: на самым пачатку 30-х гадоў у беларускім перакладзе выдадзены тры творы аднаго аўтара, прычым два з іх асобнымі кніжкамі — аповесць «Бродарка» (Мінск, Беларускае дзяржаўнае выдавецтва, 1931) і «Вярсальская Югаславія» (Мінск, Беларускае акадэмічнае выдавецтва, 1933) і аповяданне «Дарагія скуру і танная поліўка» («Маладняк», 1931, № 8). Як высветлілася пазней, аповесць «Бродарка» — адзін з першых (калі ўвогуле не першы) твораў мастацкай літаратуры, які адлюстроўвае рост рэвалюцыйнай свядомасці югаслаўскага народа, падпольную барацьбу югаслаўскіх камуністаў супраць каралеўскай улады, супраць палітычнага і сацыяльнага прыгнёту. «Вярсальская Югаславія» — грунтоўны, багаты разнастайнай інфармацыяй нарыс пра палітычныя, сацыяльна-эканамічныя і нацыянальныя праблемы Каралеўства сербаў, харватаў і славенцаў — буржуазнай дзяржавы, створанай у выніку Вярсальскага дагавора (1919 года). Аповяданне «Дарагія скуру і танная поліўка», перакладзенае Ц. Гартным, вылучалася сацыяльным зместам.

А вось пра аўтара нічога не вядома, адно імя: Мірка Маркавіч. Ды і то пытанне: а ці не псеўданім, бо прозвішча Маркавіч у сербаў і чарнагорцаў надзвычай распаўсюджанае. Пра пісьменніка звестак не давалі ні нашы, ні югаслаўскія энцыклапедыі, літаратурныя даведнікі. Пачаліся пошукі, доўгія, няпростыя, бо зачэпіцца можна было толькі за паведамленне з прадмовы да «Вярсальскай Югаславіі», што гэтая праца напісана «...адным з маладых, здольных эканамістаў, які з'яўляецца членам Камуністычнай партыі Югаславіі». У такім выпадку гэты Маркавіч, найхутчэй, палітэмігрант альбо на нелегальным становішчы. Давялося звярнуцца да маскоўскай пісьменніцы Іды Радволінай, якая ведала многіх югаслаўскіх пісьменнікаў і замежных камуністаў, якія ў 20—30-я гады жылі ў СССР. І прыйшлі першыя звесткі. І. М. Радволіна ў сваім лісце паведаміла, што Мірка Маркавіч — родны брат пісьменніка Радуды Стыенскага, падрабязней пра яго можна даведацца ад удавы Стыенскага, Веры Сяргеўны Маркавіч, якая жыве ў Маскве. Я адразу ж звязаўся з Верай Сяргеўнай і дазнаўся, што чалавек, якога я шукаю, жыве ў Бялградзе, на вуліцы Рыскай, дом № 3. Тады я склаў цэлую анкету і з лістом-тлумачэннем сваіх інтарэсаў паслаў на гэты адрас. Неўзабаве прыйшлі адказы на анкету, з якіх высветлілася наступнае.

Мірка Еванаў Маркавіч нарадзіўся 10 мая 1907 года ў селянскай сям'і. З 16 гадоў член Камуністычнай партыі Югаславіі. Як і ўся яго сям'я, прымаў удзел у вядомым паўстанні 1921 года, якое ўзначаліў легендарны рэвалюцыянер Вукашын Маркавіч, бацькаў брат. Пасля таго, як паўстанне было задушана, быў арыштаваны, сядзеў у турмах, а потым разам з дзяздыкам эміграваў у Савецкі Саюз. Вучыўся ў Маскве, у Камуністычным універсітэце нацыянальных меншасцей Захаду, а пасля заканчэння знаходзіўся на партыйнай рабоце ў Луганску і Мінску. З 1931 па 1935 год выкладае палітэканомію ў вышэйшых навучальных установах Масквы. У 1935 годзе па накіраванню Камінтэрна на нелегальнай працы ў ЗША, а затым як камандзір інтэрбальёна «Джордж Вашингтон» абараняе рэспубліку ў Іспаніі. Пасля Іспаніі зноў турма, зноў нелегальнае становішча ў ЗША, Канадзе, і нарэшце вяртанне на радзіму. У пасляваеннай Югас-

лавіі арганізоўвае эканамічны факультэт Бялградскага універсітэта, значальнае яго, піша падручнікі, займаецца палітэканоміяй, кібернетыкай, спрабуе аб'яднаць гэтыя дзве навукі... Цяпер на пенсіі, але па-ранейшаму шмат працуе як вучоны, грамадскі дзеяч, літаратар.

Шмат падзей, якія сталі весямі гісторыі, у яго — проста звычайныя факты біяграфіі. Колькі давялося перажыць гэтаму чалавеку, колькі ўдалося зрабіць!..

З такімі думкамі ў верасні 1982 года ішоў я знаёміцца з Міркам Маркавічам на яго бялградскую кватэру. І калі дзверы адчыніў высокі дужы мужчына, пра якога ніяк не ска-

жаш, што ён даўно «размяняў восьмы дзесятак», я быў вырашыў, што зблытаў адрас і не туды трапіў. Пачаў удакладніць, ці тут жыве доктар Маркавіч, і не да канца паверыў нават, калі пачуў: «Гэта я». Думалася, што, можа, цэзка. Ды гэты быў сапраўды ён. Так адбылося «вочнае» знаёмства, замацаваўся сардэчны кантакт, які працягваецца і цяпер, праз лісты.

Трэба сказаць, Мірка Маркавіч аказаўся надзвычай цікавым аповядальнікам з зайдроснай памяццю, здольнасцямі дакладна, у дэталях, ахарактарызаваць даўнія падзеі і людзей, з якімі сустракаўся. З яго ўспамінаў, нібыта ў натуры паўстаюць малюнкi розных часоў і геаграфічных каардынат.

З вялікай цеплынёй прыгадваў Мірка Маркавіч Мінск. Тут ён працаваў сакратаром парткома буйнейшага па тым часе завода «Камунар» (цяпер — станкабудавальны завод імя С. М. Кірава), удзельнічаў у мерапрыемствах Агітпрапа ЦК КПБ (б). Даводзілася займацца самымі рознымі справамі. Скажам, арганізацыяй калгаса ў вёсцы. Вольту, як прызнаецца Маркавіч, не было. Самі яго стваралі, шукалі, выпрабавалі розныя метады, шмат спраў выцягвалі на энтузіязме, асабістай энергіі. Дарэчы, партыйнаму важаку буйнога завода было ўсяго 23 гады.

Глыбокі след у памяці і сэрцы югаслаўскага камуніста-інтэрнацыяналіста пакінуў Цішка Гартны, які стаў яму сябрам. Шмат расказваў Мірка Маркавіч пра гэтае сяброўства. Выдатны беларускі пісьменнік меў блізка і сталы кантакт з заводам «Камунар», часта заходзіў у партком, у цэхі да рабочых, быў у курсе ўсіх вытворчых і грамадскіх праблем калектыву, заўсёды пасабляў і словам і канкрэтнымі справамі, бо аўтарытэт меў надзіва высокі. З партаргам завода, акрамя гэтага, яго звязалі агульныя творчыя інтарэсы, агульныя ідэалы, мары. Аповесць «Бродарка» Гартны збіраўся перакладаць, але высветлілася, што яна ўжо перакладзена і падрыхтавана да друку, тады пераклаў аповяданне ў «Маладняк». Былі і яшчэ планы. Але Маркавіча накіравалі ў Маскву ў Інстытут чырвонай прафесуры, і тыя творчыя планы засталіся няздзейсненыя.

На пытанне, што прывяло да

літаратуры, Мірка Маркавіч адказвае проста: гэта быў сродак барацьбы з прыгнятальнікамі. Сваё прызначэнне ён заўсёды бачыў у тым, каб непасрэдна ўдзельнічаў у барацьбе, а пісаў, калі выпадала асабліва патрэба.

Напрыклад, аднойчы для часопіса «Колхозник», рэдактарам якога быў Горкі, Мірка Маркавіч напісаў нарыс пра югаслаўскае сялянства. Пазнаёміўшыся з матэрыялам, Аляксей Максімавіч пажадаў убачыцца з аўтарам, папрасіў знайсці і доўга размаўляў з ім. Прыёмна было пачуць ад славутага майстра: «Вам літаратура трэба займацца прафесійна». Але Маркавіч адказаў,

года Вукашын Маркавіч. У Югаславіі пра яго складзена мноства легенд, напісана шмат кніг і артыкулаў, у тым ліку грунтоўная манаграфія М. М. Маркавіча «Кніга пра Вукашына» (Цітаград, 1983). Багата звестак пра легендарнага Доктара можна знайсці і ў савецкім друку — напрыклад, у кнігах І. Очака «Югославскіе интернационалисты в борьбе за победу Советской власти в России» (Масква, 1966), А. Дунаеўскага «Жанна Лябурб — знамя і незнамя» (Масква, 1976). Дарэчы, славуцкая рэвалюцыянерка Жанна Лябурб — жонка Вукашына Маркавіча... Натуральна, уплыў такой асобы на юнага пляменніка

Чарнагорскі друг Цішкі Гартнага

што гэта немагчыма, ён цяпер мае важнейшыя справы — рабіць рэвалюцыю, прычым сусветную.

І, як відаць з жыццяпісу югаслаўскага інтэрнацыяналіста, гэта была не проста фраза, а перакананне.

Між тым, у савецкім друку пачатку 30-х гадоў даволі часта з'яўляліся яго артыкулы, нарысы, аповяданні. Тройчы выдавалася «Бродарка», асобнымі выданнямі выходзіла «Вярсальская Югаславія», гэтыя творы перакладаліся і на іншыя мовы... За пяро Мірка Маркавіч возьмецца і пазней, увасабляючы гераічныя і трагічныя дні Іспаніі, ствараючы цікавую і надзвычай карысную новае пакалення кнігу «Дні незабыўныя» (Цэтыне, 1973), фрагменты якой друкаваліся на рускай мове ў часопісе «Иностранная литература» (1966, № 8), а потым сумесна яшчэ з двума аўтарамі кнігу «Югаслаўскі прагрэсіўны рух у ЗША і Канадзе. 1935—1945» (Таронта, 1983).

Ды гэты ўжо потым, на пенсіі, бо жыццё вымагае іншага шляху.

Шлях рэвалюцыйнай барацьбы выбраў увесь род Маркавічаў. Вернемся да падзей спам'янага вышэй Чарнагорскага паўстання 1921 года, якое было з'явай выключнай важнасці ў гісторыі рэвалюцыйнага руху ўсіх югаслаўскіх народаў. Тады 14-гадовы Мірка быў сувязным у кіраўніка паўстання, а побач — бацька, маці, два браты, дзве сястры. Брат Радуды стаў вядомым пісьменнікам (гл. пра яго матэрыял у часопісе «Неман», 1982, № 3); брат Еле, пятнаццаць гадоў адбываў у турмах, у час другой сусветнай вайны камандаваў батальёнам чарнагорскіх партызан; сястра Стою па тагачасных газетах ведала як «гайдучыца Стою»; сястра Зара таксама праследвалася ўладаю і была ў эміграцыі ў СССР; бацька, усё жыццё будучы сярод змагаюў за праўду і волю, ужо зусім стары са зброяй у руках змагаўся з фашыстамі; маці, якая нязменна трымалася праўды свайго народа і сваіх дзяцей, прыняла смерць ад рук італьянскіх акупантаў...

А падрыхтаваў і ўзначаліў паўстанне «За Савецкую Чарнагорыю!» родны дзяздыка — прафесійны рэвалюцыянер, удзельнік трох рускіх рэвалюцый, член РСДРП (б) з 1905

быў вялікі. Дзейнічалі таксама і спрадвечныя вольналюбівыя традыцыі народа Чарнагорыі.

Ідэалы юнацтва не страцілі свайго значэння для Мірка Маркавіча і на сённяшні дзень. Сваім вопытам, ведамі, сваім нястомным пяром служыць ім югаслаўскі інтэрнацыяналіст і цяпер. Мне даводзілася чытаць многія яго артыкулы апошняга часу — пра эканамічныя і палітычныя праблемы сучасных капіталістычных краін, пра міжнародны камуністычны рух, пра барацьбу за мір. З вялікай цікавасцю, напрыклад, я пазнаёміўся з аналізам значэння Міжнароднага фестывалю моладзі і студэнтаў, які нядаўна праходзіў у Маскве, а таксама артыкул «Чаго Рэйган ашчэрыўся на Савецкі Саюз», надрукаваны ў «Нашай газеце», якая выдаецца на серба-харвацкай мове ў Канадзе. Артыкул напісаны ярка, пераконаўча акрэсліваючы комплекс сучасных палітычных і ідэалагічных праблем, растлумачваючы сутнасць пазіцыі СССР, перспектывы барацьбы за сацыяльную справядлівасць і камунізм.

Надзвычай багаты лёс гэтага чалавека, моцнымі ніжамі звязанага з многімі краінамі і народамі. Але другой сваёй радзімай ён лічыць Савецкі Саюз — краіну, якая не забываецца, нязменна прыцягвае і радуе сваімі поспехамі. Больш як паўстагоддзя прайшло з таго часу, калі Мірка Маркавіч жыў і працаваў у Мінску. З паштовак, якія я прывёз у Бялград, складалася панарама зусім другога горада ў параўнанні з тым, які ведаў колішні партторг «Камунара». Некалькі будынкаў і куткоў тым не меней Мірка Маркавіч пазнаў — дом І з'езда РСДРП, касцёл на плошчы Леніна... А крайдзід з мостам праз Свіслач выклікаў такі ўспаміны: вясною 1931 года Свіслач паказала свой буйны характар, моцна разлілася, паражыла жыццё і прадпрыемствам, і калектыву «Камунара» вёў нялёгкаю барацьбу са стыхіяй.

Свіслач змянілася, абмялела, утаймавалася. А вось Мірка Маркавіч, які ў маладосці, неўтаймавана дзейны, энергічны, поўны сіл, грамадскіх, навуковых і літаратурных планаў.

Іван ЧАРОТА.

Чытачы маладзейшыя не скажаць каб часта заглядвалі ў гэтую кнігу, а старэйшым, нават сённяшнім саракагадовым, раман «Святло над Ліпскам» добра памятаецца. Гадоў з дваццаць назад гэты твор яшчэ быў уключаны ў школьную праграму, вывучаўся на ўроках беларускай літаратуры. Тагачасныя вучні, асабліва вясковыя падлеткі, з хваляваннем сачылі за лёсам галоўнага героя, старшыні калгаса Дзяміда Сыча, параўноўвалі жыццё тамашніх хлебарабаў са справамі ў сваіх мясцінах і шчыра заздросцілі. З кожным днём прыгажэла вёска, механізаваліся фермы, будаваліся электрастанцыя. А ў сябе дома — гразкія вулкі, настольная лампа, ды і хаты пакрытыя парызэлай саломай...

Аднак знаходзілі яны ў рамане і тое, што давала магчымасць на нейкае імгненне летуценна ўявіць: усё гэта адбываецца не ў нейкім там далёкім Ліпску, а менавіта тут, ля бацькоўскага парога. Малаўнічыя пейзажы роднай зямлі ажывалі на старонках твора. Пісаў М. Паслядовіч сакавіта, ўзнісла, настрой светлай урачыстасці, сонечнасці панаваў ужо з першых старонак рамана.

...Сёння, калі з дня напісання твора мінула столькі часу

(першая частка друкавалася ў «Полымі» ў 1949 годзе, другая — у 1952), далёка наперад накрочыла літаратура, усё відэавочнай бачны і мастацкія хібы рамана. І схематызм у абма-

мове ён вытрымаў тры выданні.

Нельга не прыгадаць, што ў свой час на «Святло над Ліпскам» звярнуў ўвагу Аляксандр Фадзееў. Сёння, праўда, боль-

лицепрыятныя. Але ж у гэтым разглядзе ёсць і іншае. У прыватнасці, такое сцвярджанне: «Вялікім, бясспрэчным дасягненнем Вашага рамана я лічу тое, што Вы далі шэраг жыц-

праўдную асалоду». Ад патрабавальнага А. Фадзеева пачуць падобнае лічыў за гонар кожны пісьменнік.

Раман пісаўся па гарахых слядах падзей. Да ўсяго М. Паслядовіч прыспешваў іх, што не магло не прывесці да надуманасці асобных калізій і сітуацый. Падобныя пралікі можна заўважыць і ў іншых творах пісьменніка, ды нельга недаацэньваць таго ўкладу, што ўнёс ён у развіццё нашай літаратуры, у якой актыўна працаваў амаль шэсцьдзесят гадоў.

З першых селькораўскіх допісаў у газету «Беларуская вёска», карэспандэнцый аб жыцці землякоў пачынаў М. Паслядовіч паказ тых змен, якія адбыліся ў жыцці сяла. Карэспандэнцый маладога аўтара былі заўважаны, і неўзабаве журналіст Аляксандр Матусевіч і Кузьма Чорны прапанавалі яму стаць штатным супрацоўнікам газеты. Паездкі па рэспубліцы, сустрэчы з цікавымі людзьмі давалі нямала назіранняў, і М. Паслядовіч пачынае пісаць не толькі нарысы, але і апавяданні. Першае з іх было змешчана на старонках тагачаснага часопіса «Палаўнічы Беларусі», пазней з'явіліся яны і ў іншых перыядычных выданнях.

ПАСПЯШАЮЧЫ ЗА ЧАСАМ

Да 80-годдзя з дня нараджэння
Макара ПАСЛЯДОВІЧА

лёўцы персанажаў, і спрошчанае разуменне складаных працэсаў пасляваеннага жыцця вёскі, і імкненне аўтара жаданае выдаць за рэальнае, што, безумоўна, вяло да лагічнай рэчаіснасці. Усё гэта так, але ні ў якім разе нельга забываць, якой папулярнасцю карыстаўся твор раней. Толькі на рускай

шасць даследчыкаў (пра рамана А. Фадзееў гаварыў у сваіх вядомых «Нагатках аб літаратуры», а таксама ў лісце да М. Паслядовіча ад 16 лютага 1955 года) спасылаюцца звычайна на тых мясціны ў ацэнках, дзе Аляксандр Аляксандравіч выказвае аўтару свае заўвагі, прытым далёка «не-

цёва праўдзівых і па-мастацку вылепленых (выдзелена А. Ф. — А. В.) Вамі характараў, якія запамінаюцца, выклікаюць жыццёвыя пачуцці ў чытача. Вам перш за ўсё ўдаўся галоўны герой — Дзямід Сыч. І вельмі ўдаўся Зялёнка». Ці гэтае: «Прырода ў Вас цудоўная. Апісанні яе прынеслі мне са-

ЗАЛАТЫ СЕРП, ці Расказ бабкі Фядоссі

(Працяг. Пачатак на стар. 4).

Так, людзі роўныя. Аднак «Рассвет» дапаўняе: людзі роўныя ў праве жыць лепш і ў абавязку працаваць лепш. На жаль, свае абавязкі людзі выконваюць неаднолькава, у выніку і жыццёвыя даброты атрымліваюць не роўныя. Значыць, у багатым «Рассвете» людзі працуюць лепш, чым у беднай суседняй гаспадарцы? Часткова — так, лепш таму, што больш зацікаўлены ў тым. Аднак не гэта вызначае розніцу ў матэрыяльным дабрабыце рассветаўцаў і суседзяў. Праца людзей у «Рассвете» хутчэй ператвараецца ў канчатковы і абавязкова вышэйшы вынік — у збожжа, мяса, малака, Палац культуры, дом, фантан, дзетсад, санаторый, асфальт, «Жыгулі», тратуар, басейн, цяліцу...

Эфектыўнасць працы — паняцце эканамічнае. Ці можна яго ўявіць прадметна? Можна. Магілёўшчына традыцыйна шануе і любіць сады, «Рассвет» і яго суседзі — не выключэнне. Зайдзіце ў асенні сад, шчодры на плады, і ўявіце: у суседнім калгасе яблык спеў два месяцы, а ў «Рассвете» — тыдзень. Пад адным і тым жа сонцам. Вось вам эфект рассветаўскай павягі і любові да яблыка. Эфект рассветаўскай працы.

Дзякуючы чаму праца чалавека набывае ў «Рассвете» свае цудоўнейшыя якасці, я пастараўся расказаць у апошнім «Рассвете», якая выклікала ў чытача ўяўленне пра казку. Даказаць, што перад табой не казка, а быць можна, бадай, адзіным шляхам: паслухаць рэальных персанажаў.

Паслухаем рассветаўцаў! Каму, як не ім, лепш ведаць і саміх сябе, і сакрэты сваёй работы!

З адным з іх вы толькі што пазнаёмліся, калі былі ў нагоўле турыстаў. Негаваркі будаўнік даводзіў да бляску «збудаванне», не выказваючы эмоцый з прычыны яго высока-

га кошту і незвычайнай канструкцыі. Спакойна працаваў. Быў заняты справай.

А збудаванне, якое прыцягнула ўвагу турыстаў, было, можна пагадзіцца, прэтэнзійна-шыкоўным. Ля адміністрацыйнага будынка, што ўзводзіцца на скрыжаванні калгасных вуліц, паўстала квадратная вежа, падобная на мінарэт. У вежы будзе зманціраваны электронны гадзіннік з чатырма табло — на ўсе бакі свету. Гадзіннік не толькі адлічыць час і змерае тэмпературу, але і сыграе вядомую нашу мелодыю: «Радзіма мая дарагая, красуйся і ў шчасці жыві!»

Ля падножжа вежы, на козлах-рыштваннях, у гарызантальным становішчы ляжаў яе верхні працяг — спічак. Над ім і маракаваў наш будзённы будаўнік. Спічак павінен узнісці ў неба, на волю ўсім стыхіям, эмблему, якая сімвалізуе адзінства сярпа і молата. Каб серп і молат былі непадатлівыя перад стыхіяй, эмблему пакрылі антыкарызійным матэрыялам. Золатам.

Збудаванне знарок пастаўлена на скрыжаванні. Яно відаць з усіх чатырох вясковых вуліц, што пераходзяць у калгасныя дарогі. Яно, несумненна, адзобіць плошчу, ураўнаважыць слупок гасцініцы, здзівіць гасця. Але яно пастаўлена на калгасным скрыжаванні не дзеля красы і шыку.

Паўтару: калі б у «Рассвете» стваралі фасад, дык спічак узнісся б у неба даўно, гадоў дзесяць-пятнаццаць назад, і шыкоўная кантора заняла б сваё месца на калгаснай зямлі. Не. Спачатку будавалі зямлю, дарогі, фермы, жыллё. Стваралі асяроддзе, у якім праца людзей набывае рассветаўскія якасці.

Які ж сэнс у вышыннім збудаванні, што паўстала на скрыжаванні рассветаўскіх вуліц-дарог, відаць у «Рассвете» з поўначы і поўдню, з усходу і

захаду і што выклікала рэзкі пратэст турыста? Турыст не захацеў больш падрабязна пагаварыць з рассветаўцам, які рыхтаваў спічак да ўзлёту і, дарэчы, таксама не рваўся да падрабязнай гаворкі з турыстамі. Непрыязнасць у іх уземная. Турыст не цікавіцца сённяшнім, яму падавай будучае (навізну) ці мінулае (даўніну). Дарэмна, атрымліваецца, уключылі «Рассвет» у турыстычны маршрут на родным краі.

Самае галоўнае, самае рэальнае дасягненне «Рассвета» — яго людзі. Людзі — гэта і ёсць тое сённяшняе, цяперашняе, што ўяўляе сабой і мінулае, і будучае.

Паслухаем людзей, што стварылі на зямлі «Рассвет».

Вёска Валасовічы. Тры кіламетры ад Мышкавічаў, цэнтра. Асфальт. Дзесяць мінут на спадарожным грузавіку, што вёз у валасовіцкі сад пустыя скрынкі пад яблыкі. У вачах рабізна ад гэтых яблыкаў. Імі насычана паветра. Яблыкаў урадзіла — як ніколі.

«Лепш за нашы яблыкі — не знайдзецца, — так, прыгадалася, сказаў мне ўчора Старавойтаў. Спаймаўшы ў маіх вачах усмешку, спытаўся: — Чаму ж Міністэрства замежных спраў СССР купляе антонаўку толькі ў нас? — спытаўся і адказаў: — Яблычкі — адборныя. Кіслінкі ў акурат, і мёду, і вадару. Вырошчвалі, як сабе. Акуратненка сарвалі, паклалі ў саломку — да вясны не цягнуць. Міністэрству нашы яблыкі так спадабаліся, што яно памало нам купіць за мяжой асфальтаўкладчык. — І падміргнуў: — Цяпер ведаецца, што значыць — трапіць у яблычак?»

Восень. «Рассвет» здымаў ураджай яблыкаў, бульбы, бурокаў, морквы, кукурузы. Жыццё перамясцілася ў поле. Вёска Валасовічы была абязлюдзелай з ранку да вечара.

Раніца. Наўзбоч асфальтаванай вуліцы стаялі маўклівыя хаты. Яны стаялі і слухалі, як у адной з іх знячэўку загаманіў чалавек:

«Глянцце на яе — сяджу ў хаце! Усё дабро на полі, а я ў хаце. Ты мяне, дзіцятка, такую бессаромную бачыш першы раз. Зламала сабе ножку. От гора! Палезла бабка на яблыню, а лаціць развучылася. Звалілася і зламала ножку. Гэта было... а-ей, яшчэ і цвету не было. У красавіку. Палезла бабка абрэзаць сухія галінкі. Не дачакалася ўнукаў, палезла. За яблыняй глядзеш трэба. Кожную галінку да сонца павярнуць. Унукі не едуць, палезла сама. От як скончылася. Лета прамэнчылася з нагой. І цяпер нікуды не хаджу. Баліць. Адно па хаце тупаю. А так я была б у калгасе — перабрала б яблычкі, бульбачку. А то б двор калгасны падмятала. Ты мяне, тататка, у хаце не знайшоў бы. Не-а, у хаце я не сядзела б».

Бабка (калі ўжо яна сябе так назвала, дык і я паўтару за ёй) была невысокага расточку, кульгала, але па хаце не тупала, а бегала, кругленькая і спрытная, апраўдвалася, што яна ў хаце, а не ў полі, прыбрала з канапы падушку, занесла за занавеску, пасадзіла на канапу мяне, узяла ад стала табурэтку, паставіла сярод хаты, села, на секунду прымоўкла, шчокі яе ўраз паружавелі яблычкамі — і на яе лавінай панеслася ўсё яе жыццё:

«Я ўжо семнаццаць гадоў на пенсіі. Як прыйшоў у наш калгас Старавойтаў, тым гаджоскам, тататка мой, я і пайшла на пенсію. Пенсія мая персанальная, саюзная. Даў калгас. Я не прасіла, самі прынеслі ў хату: распішыся, бабка Фядосся!».

У калгас я ўступіла халасцячкай. А-ей, і не дзіця, і не дзеўка. Падлётка, а ўжо ў калгасе. Для калгаса ў мяне нічога не было, ні каня, ні хамута. Адны мае рукі. У калгаса таго шылдачка. — «Чырвоны ўсход». Граматнасці ў мяне адзін клас, але чытала лёгка, была здатная да вучобы. Штотраз працятаю ўголас шылду — «Чыр-во-ны ўсход». Мая сястра малодшая просіць:

— Фядоська, навучы мяне. Малюк ёй граблямі на пяску:

— От «кы», от «ры». Як будзе разам?

— Куры.

— Сама ты курыца дурная. Ідзі лепш грабі сена.

Нас у сям'і гадавалася сямяра дзяцей. Як навучыўся трымаць тую граблі, ці касу, ці серп, дык для калгаса ты работнік. Ніякай школы табе не трэба. Бяры і рабі. Гэта ж лепш, чым ісці жабраваць. У тым калгасе бедна, не хлеба, а ўсё ж жабраваць не трэба.

Я была стаханаўка. Мне кожную восень давалі прэмію. Грашыма давалі мала, не было. Давалі авечку, свінку. Нясу ў мяшку тую прэмію дахаты, а яна — «мэ-э-э» на ўсё сяло. Усё чуюць. «О, Фядосся зноў авечку панесла. З голаду не памруць». А як дадуць свінку, дык не панясець. Цяжкая прэмія. Вязі яе на возе. Пішчыць! «О, Фядосся павезла свінку. Будзе той галоце на зіму скварка».

Сваю сям'ю я карміла прэміямі. Стаханаўкай мне было добра. А-ей, паглядзелі б на тую стаханаўку, тататка мой, — малосенькая, худзюсенькая. Не ведаю, як у мае рукі прыходзіла тая сіла. Усё рабіла: і жала, і касіла, і сеяла, і малаціла... Усё-ўсё, што на нашай зямлі вырасла, мае рукі перабралі, перамацалі. Я ўсё ўмею, дзіцятка маё.

Як стаў у нас старшыней Кірлык, дык ён гаворыць:

— Ты ў мяне, Кісялёва, павінна ездзіць на брычцы і вясці з народам бяседы, як трэба працаваць, каб калгас стаў багатым.

А я кажу яму:

— Я рабіла-рабіла, а калгас наш, той «Чырвоны ўсход», быў бедны, пакуль не сталі ў нас вы, Пракопавіч. Вы ездзіце на брычцы і вядзіце гутаркі, я ж буду слухаць і рабіць.

— Правільна, Кісялёва! Гаворкай зямлю не замовіш. Трэба рукамі.

Арлоўскі быў старшыня для народа, але ён стаў у нас пасля вайны, як нашу вёску злучылі з «Рассветам». А да вайны наш калгас быў бедны. Не гадалі, грашыць не буду, а ўволю ў тым «Чырвоным усходзе» не наеліся. Такі быў у нас калгас: сеялі, жалі, а хлеба сваім дзеткам я шкадавала. Мала было хлеба, калгас наш быў нелітасцівы, хлеба нам не даваў.

Аляксандр КАПУСЦІН

САЛЁНЫЯ КРОПЛІ

ІРАЊІЧНА-ВЯСЕЛАЯ БЫЛЬ

Падзея гэтай здарылася ў Ашхазі ў Піцундзе. У Доце творчасці Саюза пісьменнікаў. Светлая камяніца высіца на самым беразе мора. Працуй, адпачывай пад шчодрым паўднёвым сонцам і аблашчаны цёплай чарнаморскай хваляй.

Я толькі што пакупаўся і стаў на беразе. Не заўважыў, як ра мяне падышоў плячывы барадаты маіцак.

— Вы таксама, аказваецца, любіце плаваць, — весела кінуў ён мне.

— Ага, люблю, — адказаў я, а сам падумаў: «Крытык, відаць, — падсмейваецца».

— А вы таксама з Масквы?

— Не, я з Мінска.

— То, можа, вы Чыгрынаў? Кажуць, Чыгрынаў таксама тут.

— Капусцін я.

— Капусцін, Капусцін... І тут на мяне як чорт усеў.

— Малады чалавек, ведаць Чыгрынава і не ведаць Капусціна... Ну і ну-у!..

— А-а, так-так, чытаў, чытаў. Чыгрынаў у вашым стылі піша. Ну, я пайшоў паплаваць, прыемна было пазнаёміцца. І ён з разбегу бультыхнуўся ў ваду.

Я туды-сюды прайшоўся

на беразе. Увагу маю прыцягнула маладая жанчына з крыху прасіўленымі, падстрыжанымі да плячэй валасамі. Спачатку яна сядзела пад «грыбком» і нешта пісала, потым пайшла на прыбярэжжак, падставіла далоні лагодным хвалям і ажно зашляцілася ўся. Я не ўтрымаўся, спыніўся каля яе.

— У вас на твары столькі ўзнёсласці, што на цэлую паэму хопіць. Вы, відаць, паэтка?

— Я-як, вы не ведаеце мяне? — Бровы яе нахмурыліся. — Я пачала пісаць ужо тую паэму. Называецца «Салёныя кроплі». Паслухайце.

Вам незнакомы Драч, Олейнік?

Ну што же, можа быць. Допустим.

Но што б мяня маглі не знаць вы?! Невероятно. Я ж — Капусцін!

У вачах у яе было столькі добразычлівай веселасці, што яна не стрымалася, пырнула смехам.

— Не сярдуйце, я міжвольна чула вашу размову і мне так захацелася пажартаваць! А я не літаратар — шахцёрка з Данбаса. Тут

нас ненальні чалавек адпачывае.

Пад вечар на пляжы «крытык» стараўся абмінаць мяне (а казаў, што прыемна было пазнаёміцца). Гэта смяшыла мяне, і я нейкі час наўмысна стараўся трапляцца яму на вочы. Нарэшце паклікаў яго ад кампаніі. Падвёў да Чыгрынава, пазнаёміў. Ён абрадаваўся. Чыгрынаў, відаць, быў дужа ўласці ў яго. Потым мы ўтрох падышлі да шахцёркі і разам хораша, весела парагталі.

Калі ўжо наважыліся разыходзіцца, шахцёрка раптам звузіла вочы ў вяслэй хітрыцы.

— А паэму тую я працягваю.

Здесь самый цвет литературы.

Гончар, Исаев, Кугультинов.

Мухометов, Бондарев, Бакланов.

Ну и, конечно, я, Чигринов.

Зноў дружна зарагаталі. Гучней і азартней за ўсіх грукатаў сваім баском «крытык».

— У др-рук, н-неадкладна, — выціснуў ён з сябе праз рогат.

Ён, мусіць, не заўважыў, як у тую мінуту зноў хітравата звузіліся вочы шахцёркі.

— Прабачце, а хто вы? — звярнулася яна да яго. — Ян ваша прозвішча?

— Маё? — «Крытык» тыкнуў пальцам сабе ў грудзі, на хвілінку як знямеў.

— Не-не, — раптам замахаў ён рукамі і з разбегу кінуўся ў мора.

Іван КУРБЕКА

СПОВЕДЗЬ ЛІТМУЗЕЙЦА

Ці хто з вас ведае Курбеку? Скажаць адразу ўсім гатоў: Сябры! Я добрую чвэрць веку прапагандую песняроў.

Не тых, дзе рэй вядзе Мулявін, А песняроў майб зямлі, Чый у народзе вобраз славен.

Якія вечнасць набылі.

І я пры вечнасці вякую. Не раз даводзіцца ўжо чуць — Мяне за вернасць за такую Музейнай рэдкасцю завуць.

Спачатку быў музей Купалы (О, гэта гонар для юнца!) — Мне проста шчасце перапала.

Што даў якраз сюды нырца.

На службу брала цёця Уладзя (Міхал Жыркевіч — дзейсны сват!) — Яе клопатнасці і ўладзе Заўсёды быў я вельмі рад.

Пары мінулай не забыцца, Усё яскрава паўстае — Ідзеш па залах ты і быццам Тут сустракаеш і Яе.

Затым узяў у рукі лейцы Рэдантар, што пакінуў «ЛІМ». Прызнацца варта — нам, музейцам, Нязгорш жылося і пры ім.

Аднойчы мне данеслі міла, Як Слесарэнка Аляксей Натхняў Міцкевіча Данілу: — Вазьмі Курбеку ў свой музей!

Змяніў на Коласа Купалу, А сэнс жыцця застаўся той — Жазло панёс далей памалу Я службы светлай і святой.

І так працую неўпрыкметку Ужо, сябры, каторы год — За інфармацыю, заметку Прыходзіць часам перавод.

Мае пачуцці не размяклі, І я зрабіў штос на вяку — Са мной вітаецца Шамякін, І Танк працягвае руку.

З пачцівасцю Максім Лужанін Ківае мудрай галавой. Я рад, сябры, такой пашане, Што чалавек для ўсіх я свой.

Вось так жыве Курбека Ваня, Без бурных зрухаў і падзей. Калі сустрэцца ёсць жадаанне, Прыходзьце ў Коласаў музей!

Паўло ГЛАЗАВОЙ

Курортнікі

Муж махнуў у Крым: «Патрэбна падлячыць падагру...» Жонка ў той жа самы дзень Вылецела ў Гагру. Павярталася назад, Мора ў доме кветак. Твары, быццам шаналад, — Загарэлі гэтак!

У настроі ножны з іх, І рухавы, свежы — Ад курортных працэдур. Ад курортнай ежы.

— Ну, — пытае муж кабету ў родненым гняздзечку, — Як паводзіла ты там? Не хадзіла ў грэчку?

— Ах, дзівак ты! — ад усмешкі Жонка засвіцілася. — Так рабіла ўсё, як ты... Грэлася, лячылася...

— Так, як я! — падсочыў муж Быццам з перапуду. — Больш цябе адну я век Не пушчу нікуды!

Пераклаў з украінскай М. ЧАРНЯЎСКІ.

Цімох ДЗЕРАЗА

Мышка і Сушка

(БАЙКА-ПАРОДЫЯ)

Задумала аднойчы Мышка Пахрумаць смачнай Сушкі крышку,

Знайшоўшы некую прыдзірку,

Палезла ў Сушкі нюхаць дзірку,

Нюхне, Зажмурыцца І ахне: — Ах, як спакусна Сушка пахне!

Пусціўшы слінкі На прысмакі, Забылася На страх усякі,

У дзірку тыкнула галоўкай І тая — Стала мышалоўкай.

Мараль такая — Еш зацірку І не залазь Да Сушкі ў дзірку.

ФРАЗЫ

«Спачатку пакурціся, як я, а потым будзеш вучыць», — казаў Флюгер.

Кожная пылінка марыць трапіць не ў брыво, а ў вока.

Таму і не лезе ні ў якія вароты, што прэтэндуе на трыумфальную арку.

Калі ўжо жыць адным днём, то лепей выхадным.

З аб'явы: «Згубленае сумленне лічыць неспраўдлым».

Ва ўсіх дасягненнях ёсць адзін недахоп — іх мала.

М. ЗАСТОЛЬСКІ.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР, Мінск. На беларускім мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 21255 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і вывучэнчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыныцы (праз два інтэрвалы). Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАЊНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.

3 25 па 31 жніўня

26 жніўня, 18.10

ЧАСОУ БЫЛЫХ І НОВЫХ СУВЯЗЬ. Творчасць пісьменніка Р. Семашкевіча.

26 жніўня, 20.10

ІІ УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ

НАРОДНАЯ ТВОРЧАСЦІ.

Знаёмства з калектывамі мастацкай самадзейнасці Слуцкага раёна.

27 жніўня, 19.50

СЕННЯ — ДЗЕНЬ САВЕЦКАГА

КІНО.

Выступленне першага сакратара праўлення Саюза кінематографістаў БССР В. А. Нікіфарава.

28 жніўня, 19.50

«ГНЯЗДО ДЛЯ ПТУШКІ РАДАСЦІ». Інсцэніроўка па вершах Г. Бураўкіна.

28 жніўня, 20.15

СТАРОНКІ БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫКІ. Д. Смольскі. 3-я сімфонія. Выконвае Дзяржаўны акадэмічны аркестр БССР. Дырыжор — Ю. Яфімаў.

29 жніўня, 19.50

«ПАМЯЦЬ СЭРЦА».

Прагучаць патрыятычныя песні І. Лучанка.

30 жніўня, 17.55

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ.

Гледачы пазнаёміцца з вершамі самадзейных паэтаў: рабочага Наваградскага завода газавай апаратуры С. Пярловіча, членаў літаратурнага аб'яднання пры Мядзельскай раённай газеце А. Гурыновіча, А. Быкава, А. Мялешкі. Вядзе перадачу паэт А. Емяльянаў. У наступных сюжэтах тэлежурналістаў — інтэрв'ю настаўніка Беларускай мовы і літаратуры М. І. Хілько, кінасюжэты, знятыя ў кнігарні г. п. Мядзель і ў Вілейскім краязнаўчым музеі.

30 жніўня, 20.15

Я. СІПАКОУ. «СЛУХАЯ, СЫНОКІ!» Інсцэніроўка аднайменнага апавядання. У галоўнай ролі актрыса Я. Краўчанка. Рэжысёр — А. Каламіец.

30 жніўня, 23.00

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».

Канцэрт-жарт з удзелам папулярных артыстаў эстрады і кіно.

31 жніўня, 18.30

ДЫЯЛОГ З АКТРЫСАЯ.

Тэлегледачы сустраўца з народнай артысткай БССР З. І. Браварскай.

31 жніўня, 19.55

ЛЮБІМЫЯ МЕЛОДЫІ.

Канцэрт класічнай музыкі з удзелам ансамбля скрыпачоў Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, Г. Алейнічанкі, Н. Дадзішкіліяні, Ю. Траяна, А. Абрацовой і іншых выканаўцаў.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

М. АРОЧКА. Падземныя замкі. Кніга паэзіі. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 95 к.

М. БУСЬКО. У Нёмна на плячах. Лірыка. Серыя «Першая кніга паэта». Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 30 к.

С. ЗАКОННІКАУ. Прысак часу. Вершы, паэмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 1 р. 40 к.

П. КАВАЛЕУ. Пакінь нас, трывога. Аповесці, апавяданні. Пераклад з беларускай. М., «Советский писатель», 1986. — 1 р. 20 к.

А. ЛОЙКА. Грайна. Паэзія. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986. — 70 к.